

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΠΣ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ:
Η μεγάλη διεύρυνση – Μελλοντικές προκλήσεις και προοπτικές

Επιβλέπων Καθηγητής: Κανελλόπουλος Ι. Παναγιώτης

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Κάτσιου Ευαγγέλου Νάντια
Α.Μ: ΜΘ/07017

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2010

*Αφιερώνεται στους γονείς μου
που με δίδαξαν την αξία των αρχών*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ιδέα για την ενασχόληση με το ζήτημα της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης γεννήθηκε από ένα ερώτημα: Πόσα κράτη θα χωρέσουν στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα; Η εργασία αυτή, λοιπόν, αποτελεί μια προσπάθεια καταγραφής, ανάλυσης και αξιολόγησης της διαδικασίας της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την προσπάθειά μου αυτή αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω το σύνολο των καθηγητών του μεταπτυχιακού προγράμματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, που κατά την φοίτησή μου, μου έδωσαν τη γνώση και το κίνητρο να ασχοληθώ εις βάθος με καιρικά ζητήματα που απασχολούν κάθε ευρωπαϊκό πολίτη σήμερα. Ιδιαίτερος θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου Κο Κανελλόπουλο Παναγιώτη για την καθοδήγηση και οργάνωση της διπλωματικής εργασίας, την πολύτιμη βοήθειά του στην επίβλεψη και διόρθωση της διπλωματικής, για την υπομονή του και για το πάντα θετικό του πνεύμα.. Ακόμη, τα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, Κο Λιάκουρα Πέτρο και Κο Παναγόπουλο Θεόδωρο, για την προσεκτική ανάγνωση και αξιολόγηση της διπλωματικής.

Επίσης, οφείλω να ευχαριστήσω το Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών για την καθοριστική υλική στήριξή τους. Τέλος, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, Σταυρούλα και Βαγγέλη, και τα αδέρφια μου για τη στήριξη που μου παρείχαν όλα αυτά τα χρόνια και τη συνολική τους βοήθεια που μου επέτρεψε την επιτυχή διεκπεραίωση των σπουδών μου, καθώς επίσης τους φίλους μου για την κατανόηση, υπομονή και υποστήριξη που μου έδειξαν κατά τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της εργασίας και τους συναδέλφους μου για τα όμορφα μεταπτυχιακά χρόνια που περάσαμε μαζί.

Αθήνα,
Δεκέμβριος 2009

Κ. Ν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ: Η μεγάλη διεύρυνση – Μελλοντικές προκλήσεις και προοπτικές

ΚΑΤΣΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΝΑΝΤΙΑ

Σημαντικοί όροι: Ευρωπαϊκή Ένωση, Διεύρυνση, Εμβάθυνση, Χώρες Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, Δυτικά Βαλκάνια, Τουρκία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διεύρυνση είναι μια πρωταρχική δύναμη μεταμόρφωσης, η οποία εμπνέει δημοκρατικές αλλαγές και οικονομική απελευθέρωση σε όσες χώρες επιθυμούν να ενταχθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι μια διαδικασία συνυφασμένη με την ίδια τη φύση της Ένωσης, αφού ξεκίνησε σχεδόν ταυτόχρονα με τη σύσταση του θεσμού, το 1957, και αποτελεί ένα εγχείρημα με ιστορικές διαστάσεις που άπτεται όχι μόνο της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης αλλά και της εσωτερικής της λειτουργίας. Η έως τώρα εμπειρία της Ε.Ε. έχει καταστήσει τη διευρυνσιακή διαδικασία, μία από τις πιο επιτυχημένες πολιτικές, αποδεικνύοντας τον ελκυστικό χαρακτήρα της Ένωσης και εξασφαλίζοντας μια ζώνη ειρήνης, σταθερότητας, ασφάλειας και οικονομικής ευημερίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο, κάτι που αποτελεί κύριο μέλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταγράψει, να αναλύσει και να αξιολογήσει τη διαδικασία διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαδικασία η οποία θα πρέπει να συνοδεύεται από μια παράλληλη πορεία εμβάθυνσης, ώστε η Ε.Ε. να συνεχίσει να λειτουργεί αποτελεσματικά και στο μέλλον, καθώς θα διευρύνεται. Επιχειρεί επίσης να αναδείξει τον πρωταρχικό ρόλο της Ένωσης στην περιοχή της κεντρικής και νοτιοανατολικής Ευρώπης, ως σημαντικότερου φορέα σταθεροποίησης και ασφάλειας, καθώς και την πορεία ένταξης ως το σημαντικότερο κίνητρο συνεργασίας και ανάπτυξης των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων και της Τουρκίας. Ωστόσο, καθ' όλη την ανάλυση, δεν παύει να τονίζεται η ανάγκη για προσαρμοσμένες πολιτικές σε κάθε κράτος χωριστά, εξαιτίας διακριτών και εξατομικευμένων εθνικών αναγκών.

Στις σελίδες που ακολουθούν γίνεται ολοκληρωμένη αναφορά στους σημαντικότερους σταθμούς της διαδικασίας της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με πιο εκτενή ανάλυση της μεγάλης διεύρυνσης του 2004, η οποία άλλαξε ριζικά τον χάρτη της Ένωσης και παρουσιάζεται η διαλεκτική σχέση διεύρυνσης και εμβάθυνσης. Επιπλέον, επιχειρείται μια ανάλυση της προβληματικής της διεύρυνσης στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και αναλύονται οι σχέσεις Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και η προοπτική μιας ενωμένης Ευρώπης, μιας και η τελευταία μεγάλη διεύρυνση θεωρείται μεν μια σημαντική πρόοδος αλλά, ταυτόχρονα, δημιουργεί και ανάγκες για ριζικές αλλαγές στο όλο οικοδόμημα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ / ΕΝΩΣΗΣ ΕΩΣ ΤΟ 1995	4
1. ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ	4
2. Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ.....	7
2.1. Η ΠΡΩΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ (Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ, ΔΑΝΙΑ, ΙΡΛΑΝΔΙΑ).....	7
2.2. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ (ΕΛΛΑΔΑ).....	10
2.3. Η ΤΡΙΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ (ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ, ΙΣΠΑΝΙΑ).....	12
3. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ	14
3.1. Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ (ΑΥΣΤΡΙΑ, ΣΟΥΗΔΙΑ, ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ)	14
3.2. Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ....	16
3.3. ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ «15» ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ «27».....	21
2.1. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ (ΚΑΕ) ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΕΝΤΑΞΗΣ	21
2.2. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ	23
2.3. ΠΡΟΕΝΤΑΞΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	26
2.4. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	31
2.5. Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΚΟΡΥΦΗΣ ΤΗΣ ΚΟΠΕΓΧΑΓΗΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ	33
2.6. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ	35
2.6.1. Το πρόβλημα της «μετάβασης»	35
2.6.2. Η παράμετρος του κόστους.....	38
2.7. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ-ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΜΑΛΤΑ: ΑΛΛΗ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ.....	41
2.7.1. Η ενταξιακή πορεία	42
2.7.2. Η ένταξη της Μάλτας.....	48
2.7.3. Η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε- Ένας απολογισμός πέντε χρόνια μετά.....	48
2.7.4. Η Μεσογειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης	53
2.8. Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΚΑΙ Η ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	55

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

2.8.1. Ιστορικό πλαίσιο.....	55
2.8.2. Η διττή διάσταση της ένταξης των δύο χωρών.....	58
2.8.3. Προβλήματα και προοπτικές για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση	59
2.8.4. Αντί συμπέρασματος.....	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΕΜΒΑΘΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	64
3.1. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ.....	67
3.1.1. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της διεύρυνσης.....	70
3.2. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΜΒΑΘΥΝΣΗΣ	72
3.3. ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ Ή ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε;.....	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ 75	
4.1. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ-ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ	75
4.2. ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ.....	78
4.3. ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ.....	79
4.4. ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	91
4.5. ΠΑΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ	92
4.6. ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ	92
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	94
5.1. ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.....	95
5.2. ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΥΠΟΨΗΦΙΟΤΗΤΑΣ	98
5.3. ΠΟΙΑ ΧΩΡΑ ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ;.....	100
Γεωγραφικό κριτήριο.....	101
Ιστορικό κριτήριο.....	102
Πολιτιστικό και θρησκευτικό κριτήριο	103
5.4. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΥΠΕΡ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ	104
5.5. ΟΦΕΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ Ε.Ε.	106
5.5.1. Πολιτική σταθερότητα και κατοχύρωση των θεσμών.....	107
5.5.2. Οικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη.	107
5.5.3. Κοινωνικά αποτελέσματα	108
5.5.4. Αγροτική Πολιτική.....	108
5.5.5. Νομισματική σταθερότητα	108

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

5.5.6 Ενίσχυση της γεωπολιτικής θέσης της	108
5.6. ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΕΠΙΦΥΛΑΞΕΙΣ	109
5.7. ΤΟΥΡΚΙΑ- Ε.Ε: ΚΛΕΙΔΙ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ.....	112
5.8. ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ	114
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΩΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	117
6.1. ΕΙΝΑΙ ΩΡΙΜΟ ΚΑΙ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟ ΤΟ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ; ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	118
6.2. ΕΠΑΝΑΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ	121
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ-ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.....	124
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	127

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεμελιώνεται σε ένα σύνολο κοινών αξιών και αρχών και στην προϋπόθεση ότι κάθε ευρωπαϊκό κράτος που τις σέβεται μπορεί να υποβάλλει αίτηση να γίνει μέλος. Επομένως, η διεύρυνση είναι μια πρωταρχική δύναμη μεταμόρφωσης, η οποία εμπνέει δημοκρατικές αλλαγές και οικονομική απελευθέρωση σε όσες χώρες επιθυμούν να ενταχθούν. Αποτελεί κύριο μέλημα της Ε.Ε να διευρύνει τη ζώνη ειρήνης, σταθερότητας και ευημερίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι συνυφασμένη με την ίδια της τη φύση. Είναι μια διαδικασία που ξεκίνησε σχεδόν ταυτόχρονα με τη σύσταση του θεσμού, το 1957, και αποτελεί ένα εγχείρημα με ιστορικές διαστάσεις που άπτεται όχι μόνο της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης αλλά και της εσωτερικής της λειτουργίας.

Η δεκαετία του '80 υπήρξε η δεκαετία της Ευρώπης, καθώς κατά τη διάρκειά της ολοκληρώθηκε ένας σημαντικός κύκλος διευρύνσεων από εννέα σε δώδεκα μέλη. Η Ευρώπη κατάφερε να αναδειχθεί σε παγκόσμια οικονομική δύναμη, με αυξανόμενη πολιτική επιρροή, και να προβάλλει ένα πρόσωπο που αποτελεί ευρύτερα σημείο αναφοράς και έλξης. Η διεύρυνση της Κοινότητας στην πορεία αυτή δεν υπήρξε, βέβαια, μια απλή αριθμητική προσθήκη νέων μελών. Αντίθετα, πρόκειται για μια ιδιαίτερα πολύπλοκη διαδικασία, κατά την οποία η πολιτικοοικονομική φυσιογνωμία της άλλαξε ριζικά, καθώς έπρεπε να εξυπηρετήσει νέες ανάγκες, να διατηρήσει λεπτές ισορροπίες και να μετεξελιχθεί.

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου και η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, ανέδειξαν τις ανάγκες μιας ολόκληρης σειράς χωρών στη νοτιοανατολική και κεντρική Ευρώπη. Οι αλληπάλληλες συγκρούσεις στην περιοχή, το κοινό προβληματικό παρελθόν, οι αδύναμες οικονομικές δομές, οι οποίες καθιστούσαν αδύνατη την μελλοντική ανάπτυξη, η ανυπαρξία πολιτικών θεσμών ικανών να διασφαλίσουν την σταθερότητα της περιοχής, καθώς και η ολοένα και αυξανόμενη ανησυχία των γειτονικών τους χωρών για την ασφάλειά τους, κατέστησαν την ανοικοδόμησή τους μια διαδικασία άμεσης ανάγκης. Για την πλειονότητα αυτών των εθνών της Ευρώπης, η αρχή της δεκαετίας του 1990, αμέσως μετά την ανάκτηση της κυριαρχίας τους, σημαδεύτηκε από την επιθυμία να εγγράψουν το μέλλον τους μέσα στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα έθνη αυτά αποζητούσαν εκτός από το να διαιωνίσουν τις εύθραυστες δημοκρατίες τους, να αναπτύξουν και τις οικονομίες τους που ήταν ταλαιπωρημένες από δεκαετίες κολεκτιβοποίησης. Η έλξη, λοιπόν, της Ευρωπαϊκής

Ένωσης διαδραμάτισε πρωταρχικό ρόλο στην ειρηνική, δημοκρατική μεταμόρφωση της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και παραμένει η κινητήρια δύναμη για τις μεταρρυθμίσεις στα Δυτικά Βαλκάνια και στην Τουρκία. Η έως τώρα εμπειρία της Ε.Ε., κατέστησε τη διευρυνσιακή διαδικασία, μία από τις πιο επιτυχημένες πολιτικές, αποδεικνύοντας τον ελκυστικό χαρακτήρα της Ένωσης και εξασφαλίζοντας ειρήνη, σταθερότητα, ασφάλεια και οικονομική ανάπτυξη. Με την πολιτική διεύρυνσής της, η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να συμβάλει στην επίλυση των προβλημάτων των χωρών αυτών, αλλά η κύρια ευθύνη εναπόκειται στις ενδιαφερόμενες χώρες.

Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τη συνακόλουθη αύξηση του αριθμού των κρατών-μελών της σε είκοσι-επτά και η προοπτική περαιτέρω διεύρυνσης, θέτουν επιτακτικά το θέμα της εμβάθυνσης της ενοποιητικής διαδικασίας και ανάπτυξης, εκσυγχρονισμού και προσαρμογής του θεσμικού συστήματος της Ένωσης. Οι ελπίδες αναζωπυρώνονται με την υιοθέτηση της Συνθήκης της Λισσαβώνας, η οποία εισάγει μεταρρυθμίσεις στα θεσμικά όργανα της διευρυμένης Ένωσης, επιτρέποντάς της να προσαρμόσει τις πολιτικές της σε έναν ταχέως εξελισσόμενο κόσμο. Ειδικότερα, όσον αφορά τη διεύρυνση, η Συνθήκη διασφαλίζει ένα θεσμικό πλαίσιο που θα διευκολύνει την προσαρμογή των οργάνων της Ένωσης, τη στιγμή προσχώρησης κάθε νέου κράτους στην Ε.Ε.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταγράψει, να αναλύσει και να αξιολογήσει τη διαδικασία διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαδικασία η οποία θα πρέπει να συνοδεύεται από μια παράλληλη πορεία εμβάθυνσης, ώστε η Ε.Ε. να συνεχίσει να λειτουργεί αποτελεσματικά και στο μέλλον, καθώς θα διευρύνεται. Επιχειρεί επίσης να αναδείξει τον πρωταρχικό ρόλο της Ένωσης στην περιοχή της κεντρικής και νοτιοανατολικής Ευρώπης, ως σημαντικότερου φορέα σταθεροποίησης και ασφάλειας, καθώς και την πορεία ένταξης ως το σημαντικότερο κίνητρο συνεργασίας και ανάπτυξης των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων και της Τουρκίας. Ωστόσο, καθ' όλη την ανάλυση, δεν παύει να τονίζεται η ανάγκη για προσαρμοσμένες πολιτικές σε κάθε κράτος χωριστά, εξαιτίας διακριτών και εξατομικευμένων εθνικών αναγκών.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται το κεκτημένο των διευρύνσεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και μετέπειτα Ένωσης, έως το 1995, αναλύοντας τη μετάβαση από την Κοινότητα των «6» στην Ένωση των «15». Παράλληλα, παρουσιάζεται η Συνθήκη του Maastricht για την Ευρωπαϊκή Ένωση, μια συνθήκη μείζονος σημασίας για την ενοποιητική διαδικασία.

Στο δεύτερο, και σκοπίμως μεγαλύτερο, κεφάλαιο παρουσιάζεται η λεγόμενη «μεγάλη» διεύρυνση του 2004, με την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση ενσωματώνει στους κόλπους της δέκα νέες χώρες, οκτώ της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και δύο μεσογειακές, καθώς και δύο βαλκανικές χώρες το 2007. Ειδικότερα, αναλύονται οι συνθήκες υπό τις οποίες οι μεν υποψήφιας χώρες επιθυμούσαν διακαώς να εγγράψουν το μέλλον τους εντός του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και η δε Ευρωπαϊκή Ένωση έπρεπε να αντιμετωπίσει ιστορικά διλήμματα και επιλογές και να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαλεκτική σχέση διεύρυνσης και εμβάθυνσης, μια σχέση που τα τελευταία χρόνια αποκτά ιδιαίτερη επικαιρότητα. Καθ' όλη την ανάλυση του κεφαλαίου, καθίσταται απολύτως σαφές ότι το ζήτημα της διεύρυνσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το «μέλλον» της Ένωσης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρείται μια ανάλυση της προβληματικής της διεύρυνσης στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Παράλληλα, γίνεται ολοκληρωμένη αναφορά στα κυριότερα προβλήματα που επηρεάζουν αυτή τη στιγμή τη διαδικασία διεύρυνσης, καθώς και στις προοπτικές μιας τέτοιας νέας διεύρυνσης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας εξυφαίνονται οι σχέσεις Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ξεκινώντας από μια ιστορική αναδρομή, γίνεται το πέρασμα στις ιδιαιτερότητες της τουρκικής υποψηφιότητας, στην επιχειρηματολογία υπέρ και κατά της ένταξης, στις ευρωπαϊκές επιφυλάξεις, καθώς επίσης και στον ρόλο-κλειδί του Κυπριακού στις εξελίξεις των ευρωτουρκικών σχέσεων.

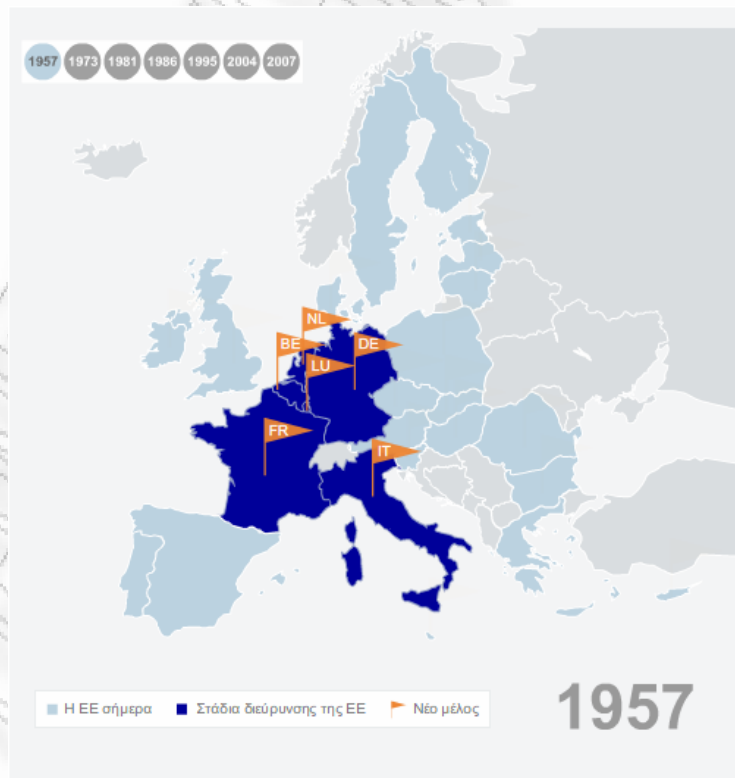
Στο έκτο κεφάλαιο αναλύεται η προοπτική μιας ενωμένης Ευρώπης, μιας και η τελευταία μεγάλη διεύρυνση θεωρείται μεν μια σημαντική πρόοδος αλλά, ταυτόχρονα, δημιουργεί και ανάγκες για ριζικές αλλαγές στο όλο οικοδόμημα. Η ανάλυση γίνεται υπό το πρίσμα μιας προβληματικής για ένα ομοσπονδιακό μοντέλο της Ευρώπης και της επανατοποθέτησης των στόχων της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Η εργασία ολοκληρώνεται με **το έβδομο κεφάλαιο**, στο οποίο γίνεται μια γενική αποτίμηση για το εγχείρημα της διεύρυνσης, πενήντα και πλέον χρόνια μετά την «πρόσκληση για ένωση» και τίθεται ο προβληματισμός για το εάν θα επιβιώσει, θα καταρρεύσει ή θα κυριαρχήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, λαμβάνοντας υπόψιν και το νέο θεσμικό πλαίσιο που εισάγει η Συνθήκη της Λισσαβώνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ / ΕΝΩΣΗΣ ΕΩΣ ΤΟ 1995

1. ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ

Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/ Ένωσης είναι συνυφασμένη με την ίδια της τη φύση. Είναι μια διαδικασία που ξεκίνησε σχεδόν ταυτόχρονα με τη σύσταση του θεσμού, το 1957. Όπως είναι γνωστό, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) ιδρύθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης, μαζί με τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ), το 1957. Είχε προηγηθεί η εγκαθίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) με τη Συνθήκη των Παρισίων (1952) καθώς και μια αποτυχημένη προσπάθεια για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ) το 1954.¹ Με τη δημιουργία, λοιπόν, αυτών των τριών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η προσπάθεια της ευρωπαϊκής ενοποίησης έμεινε αυστηρά περιορισμένη στο πλαίσιο των οικονομικών δραστηριοτήτων, αφού η αποστολή τους δεν περιελάμβανε συνεργασία σε άλλους τομείς, όπως στον τομέα εξωτερικών σχέσεων, άμυνας και στον πολιτικό τομέα.

Εικόνα 1 – Τα ιδρυτικά κράτη-μέλη

¹ Βλ. Ιωακείμης, Π. Κ. (1993), Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.22.

Όλες αυτές οι προσπάθειες για τη θεσμική έκφραση της ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας αναλήφθηκαν αρχικά από περιορισμένο αριθμό ευρωπαϊκών χωρών: τις τρεις χώρες Benelux (Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Ολλανδία) και τις τρεις, κεντροευρωπαϊκές, κυρίως, χώρες, Γαλλία, Ιταλία και Ομοσπονδιακή Γερμανία (Δυτική Γερμανία). Σημαντικός αριθμός χωρών της τότε Δυτικής Ευρώπης παρέμεινε εκτός των ενοποιητικών θεσμών (ΕΟΚ, ΕΚΑΧ κτλ.), είτε διότι δεν επιθυμούσε να συμμετάσχει (π.χ. Μεγάλη Βρετανία) είτε διότι δεν συγκέντρωνε τις προϋποθέσεις για συμμετοχή (π.χ. Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα).

Ο βασικός στόχος των ιδρυτικών χωρών υπήρξε φυσικά η εμπέδωση της ειρήνης και σταθερότητας στο χώρο της Κεντρικής Ευρώπης, πρωτίστως με τη συμφιλίωση της Γαλλίας και της Γερμανίας, μέσω της διαδικασίας της ενοποίησης. Αλλά οι ιδρυτικές χώρες δεν θεώρησαν τους θεσμούς που δημιούργησαν ως ένα «αποκλειστικό οικοδόμημα».² Αντιθέτως, με διάταξη που συμπεριέλαβαν στις ιδρυτικές συνθήκες Παρισίων και Ρώμης, διακήρυξαν ότι κάθε ευρωπαϊκή χώρα θα μπορούσε, εφόσον το επιθυμούσε, να καταστεί μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Συγκεκριμένα, το άρθρο 237 της Συνθ. ΕΟΚ (Συνθήκη της Ρώμης) διελάμβανε:

«Κάθε ευρωπαϊκό κράτος δύναται να ζητήσει να γίνει μέλος της Κοινότητας. Απευθύνει την αίτησή του στο Συμβούλιο, το οποίο αποφαινεται ομοφώνως αφού λάβει τη γνώμη της Επιτροπής και μετά από σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο λαμβάνει απόφαση με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών από τα οποία απαρτίζεται.

*Οι όροι της προσχωρήσεως και οι προσαρμογές στην παρούσα συνθήκη καθίστανται αναγκαίες, αποτελούν αντικείμενο συμφωνίας μεταξύ των κρατών μελών και του αιτούντος κράτους. Η συμφωνία αυτή υπόκειται στην κύρωση εκ μέρους όλων των συμβαλλομένων κρατών κατά τους συνταγματικούς τους κανόνες».*³

Επιπλέον, η Συνθ.ΕΟΚ προέβλεπε το θεσμό της σύνδεσης με χώρες ως πρώτο βήμα για την πλήρη ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Για το σκοπό αυτόν περιέλαβε ειδικό άρθρο, το άρθρο 238, το οποίο μεταξύ άλλων ανέφερε:

*«Η Κοινότης δύναται να συνάψει με τρίτο κράτος, με ένωση κρατών ή με διεθνή οργανισμό συμφωνίες που συνιστούν σύνδεση, η οποία συνεπάγεται αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις, κοινή δράση και ειδικές διαδικασίες».*⁴

² Βλ. Ιωακείμης, Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσιμισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 190.

³ <http://eur-lex.europa.eu/el/treaties/index..>, 7/10/09

⁴ <http://eur-lex.europa.eu/el/treaties/index..>, 7/10/09

Ο θεσμός της σύνδεσης (association), δηλαδή η σύναψη συμφωνιών σύνδεσης με χώρες μη μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ή αλλιώς « τρίτες χώρες », θεωρήθηκε ότι συνιστά προστάδιο μιας διαδικασίας που οδηγεί τελικά στην πλήρη ένταξη της εν λόγω χώρας στην Κοινότητα. Για αυτόν το λόγο, οι συμφωνίες σύνδεσης περιορίστηκαν σε εκείνες τις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες θα μπορούσαν να γίνουν πλήρη μέλη της Κοινότητας/ Ένωσης.

Βάσει των ρυθμίσεων αυτών, η διαδικασία για τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας « άνοιξε » ουσιαστικά το 1959, όταν η Ελλάδα ζήτησε σύνδεση με την ΕΟΚ. Το αίτημα αυτό κατέληξε στην υπογραφή, το 1961, της πρώτης συμφωνίας σύνδεσης μεταξύ Κοινότητας και « τρίτης χώρας ». ⁵ Όμως τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Κοινότητα, η συμφωνία σύνδεσης συνιστούσε στάδιο για τη μελλοντική πλήρη ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ειδικότερα, το άρθρο 72 προέβλεπε: « Όταν η λειτουργία της Συμφωνίας Σύνδεσης επιτρέπει την αποδοχή, από πλευράς Ελλάδας, του συνόλου των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συνθήκη εγκαθίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, τα συμβαλλόμενα μέρη θα εξετάσουν τη δυνατότητα προσχώρησης της Ελλάδας στην Κοινότητα ». ⁶ Η δεύτερη συμφωνία σύνδεσης ήταν αυτή με την Τουρκία, η οποία επίσης προέβλεπε την προοπτική της πλήρους προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (συμφωνία Άγκυρας, 1963).

Από την έναρξη της διαδικασίας αυτής έως και σήμερα (2009) έχουν πραγματοποιηθεί πέντε διαδοχικές διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/ Ένωσης: α) 1973, με την προσχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου, Δανίας και Ιρλανδίας, β) 1981, με την προσχώρηση της Ελλάδας, γ) 1986, με τη προσχώρηση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, δ) 1995, με την προσχώρηση της Αυστρίας, της Φινλανδίας και της Σουηδίας, ε) 2004, με την προσχώρηση οκτώ κρατών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, ήτοι της Πολωνίας, Σλοβενίας, Σλοβακίας, Ουγγαρίας, Τσεχίας, Εσθονίας, Λιθουανίας και Λετονίας, καθώς επίσης της Κύπρου και της Μάλτας και στ) 2007, με την προσχώρηση της Ρουμανίας και Βουλγαρίας.

Στις διευρύνσεις αυτές θα πρέπει ακόμη να προστεθεί και η ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα/ Ένωση του εδάφους της (πρώην) Ανατολικής Γερμανίας, η οποία επήλθε μετά την ενοποίηση των δύο Γερμανιών. Η ενοποίηση της Δυτικής Γερμανίας με την Ανατολική, στις 3 Οκτωβρίου 1990, αποτέλεσε ουσιαστικά μια νέα

⁵ Βλ. Ιωακειμίδης, Π. Κ. (1999), « Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης », στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσιμισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.190.

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/el/treaties/index..>, 7/10/09

διεύρυνση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, διότι αν και δεν μεταβλήθηκε ο αριθμός των κρατών μελών τους, αυξήθηκε ο πληθυσμός τους.⁷ Η ενοποιημένη Γερμανία έγινε το μεγαλύτερο σε πληθυσμό κράτος μέλος των ΕΚ, διεκδικούσα από τότε προνομιακή μεταχείριση έναντι της Γαλλίας, της Ιταλίας και του Ην. Βασιλείου, σε όλους τους τομείς, ιδιαίτερα δε στην κατανομή των θέσεων συμμετοχής στα θεσμικά όργανα. Η πληθυσμιακή μεγέθυνση της Γερμανίας, σε συνδυασμό με την πολιτική της χειραφέτηση έναντι των νικητών του τελευταίου μεγάλου πολέμου, της προσέδωσε αυτοπεποίθηση και αυτοδυναμία, με αποτέλεσμα να εξελιχθεί σταδιακά σε πρωταγωνιστή των ευρωπαϊκών και διεθνών εξελίξεων. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει όμως να αναφερθεί και η πρώτη «αποχώρηση» από την Κοινότητα τμήματος εδάφους κράτους-μέλους, της Γροιλανδίας (αυτοκυβερνώμενου εδάφους της Δανίας, 1985).

Οι εν λόγω διευρύνσεις, στο σύνολό τους, αύξησαν τον αριθμό των κρατών μελών από έξι σε είκοσι επτά και η ενωμένη Ευρώπη των 450 εκατομμυρίων πολιτών έφτασε σχεδόν να συμπίπτει με την Ευρωπαϊκή Ήπειρο.⁸ Ταυτόχρονα, μετέβαλαν ουσιαστικά την οικονομική, πολιτική και κοινωνική φυσιογνωμία της Κοινότητας/ Ένωσης, καθιστώντας την μια παγκόσμια δύναμη στον πολιτικό και οικονομικό τομέα.

2. Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

2.1. Η ΠΡΩΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ (Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ, ΔΑΝΙΑ, ΙΡΛΑΝΔΙΑ)

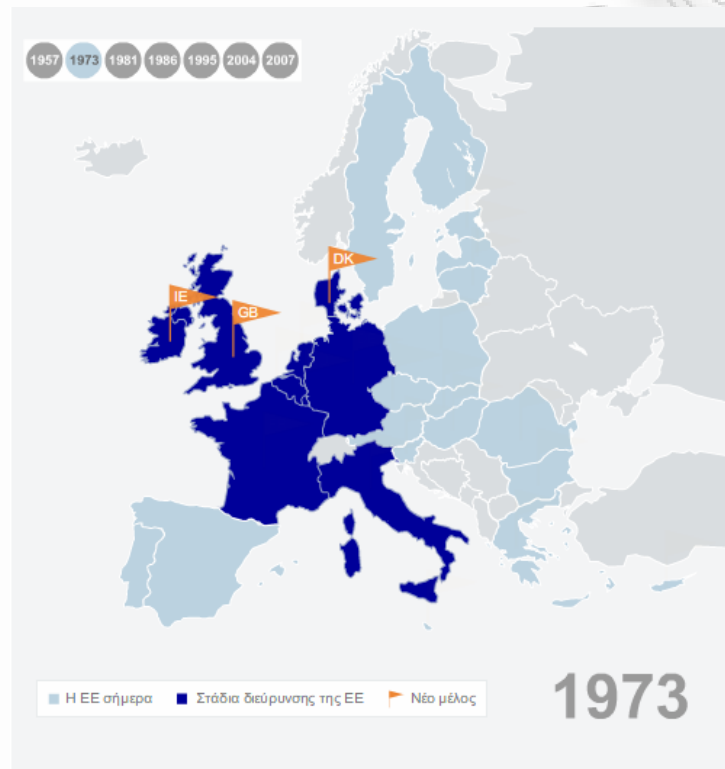
Η πρώτη αίτηση για προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα έγινε το 1961 με βάση το άρθρο 237 της Συνθ. ΕΟΚ από τη Μεγάλη Βρετανία, τη Δανία και την Ιρλανδία. Σε αυτές προστέθηκε η Νορβηγία με αίτησή της το 1962. Η υποβολή αίτησης προσχώρησης από πλευράς Μ. Βρετανίας αποτέλεσε ιστορικό γεγονός, καθότι η χώρα αυτή όχι μόνο είχε αρνηθεί να συμμετάσχει στο αρχικό στάδιο δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αλλά είχε δραστήρια αναμιχθεί στη δημιουργία της «αντίπαλης» Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) με τη Σύμβαση της Στοκχόλμης το 1960.

Ο σημαντικότερος λόγος για την απόφαση της Μεγάλης Βρετανίας να επιδιώξει την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ίσως βρίσκεται στο γεγονός ότι παρά τις προσδοκίες της Βρετανίας, η ΕΟΚ έδειξε δείγματα επιτυχούς πορείας, πράγμα που

⁷ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2003), Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.7.

⁸ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι., ό.π., σελ.8.

ανάγκασε το Λονδίνο να αναθεωρήσει τη στάση του ως προς τη θέση της χώρας στο ενοποιημένο ευρωπαϊκό σύνολο, χωρίς ωστόσο να αναθεωρήσει και τη βασική ιδεολογική προσέγγιση προς το φαινόμενο της ενοποίησης.⁹ Έτσι, η πορεία εισδοχής του Ηνωμένου Βασιλείου στην ΕΟΚ είναι ενδιαφέρουσα, εξεταζόμενη από την πλευρά της πολιτικής αντίθεσης με τη Γαλλία και κυρίως από την αρχική της αντίθεση στον κυρίαρχο ευρωπαϊκό θεσμό.¹⁰

Εικόνα 2 - Η διεύρυνση του 1973

Η πρώτη αίτηση εισδοχής της Μ. Βρετανίας στην ΕΟΚ έλαβε χώρα, όπως προαναφέρθηκε, το 1961, επί πρωθυπουργίας Η. Macmillan, αλλά το 1963 ο τότε πρόεδρος της Γαλλίας, στρατηγός De Gaulle, άσκησε βέτο, με αποτέλεσμα να θέσει τέρμα στη σχετική διαπραγμάτευση. Η βασική αιτία της απροθυμίας του γάλλου προέδρου για την εισδοχή της Βρετανίας ήταν η πολιτική που ακολουθούσε ως προς μια Ευρώπη ανεξάρτητη του ΝΑΤΟ, πολιτική που απεμπολούσε το Λονδίνο. Η δεύτερη αίτηση της Μ. Βρετανίας υπεβλήθη από τον Η. Wilson, τον τότε πρωθυπουργό της χώρας, το 1966. Όμως και πάλι η Γαλλία αρνήθηκε την ένταξη του Ηνωμένου Βασιλείου στην ΕΟΚ. Η τρίτη και αποφασιστική αίτηση υπεβλήθη από την Βρετανία μαζί με τη Δανία, την Ιρλανδία και τη Νορβηγία, το Μάιο 1967. Τότε η Κοινότητα είχε

⁹ Βλ. Ιωακείμης, Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.192.

¹⁰ Βλ. Καραφωτάκης Ε. Ι. (2007), «Οι διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινιζέλης (επιμ.), Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση, οργάνωση και πολιτικές, 50 χρόνια, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.784.

ήδη προχωρήσει αισθητά στην οικοδόμηση της θεσμικής της ταυτότητας και πολιτικών (τελωνειακή ένωση, κοινή αγροτική πολιτική).¹¹ Ωστόσο, οι διαπραγματεύσεις πάνω στην αίτηση αυτή άρχισαν το 1970, μετά την πρώτη Διάσκεψη κορυφής των ηγετών των κρατών μελών στη Χάγη το Δεκέμβριο 1969, όπου τη θέση του προέδρου της Γαλλίας είχε καταλάβει ο G. Pompidou. Η αποχώρηση του De Gaulle από την εξουσία επέτρεψε την απεμπλοκή του μηχανισμού της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.¹² Έτσι, η διάσκεψη αυτή άνοιξε το δρόμο τόσο για την εσωτερική ανάπτυξη της Κοινότητας όσο και για την διεύρυνσή της με τις υποψήφιες για μέλη χώρες.

Με την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων και της διαδικασίας επικύρωσης των πράξεων προσχώρησης, οι τρεις από τις τέσσερις υποψήφιες χώρες, ήτοι Βρετανία, Δανία, Ιρλανδία, έγιναν επίσημα μέλη της Κοινότητας την 1^η Ιανουαρίου 1973. Η τέταρτη χώρα- Νορβηγία- απέρριψε σε δημοψήφισμα τον Σεπτέμβριο 1972 την πράξη προσχώρησης στην Κοινότητα.

Η πρώτη ενταξιακή διαπραγμάτευση που οδήγησε στην Κοινότητα των εννέα κρατών-μελών, διαμόρφωσε ορισμένες βασικές αρχές που κατά κάποιο τρόπο ίσχυσαν και για τις μεταγενέστερες διαπραγματεύσεις. Ανάμεσα στις αρχές αυτές περιλαμβάνονται οι ακόλουθες δύο, που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ιδιαίτερα σημαντικές:¹³ α) Η αποδοχή του «κοινοτικού κεκτημένου» από τις υποψήφιες για ένταξη χώρες. Η αποδοχή δηλαδή του συνόλου του δικαίου, των πολιτικών και σχέσεων που έχει δημιουργήσει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Οι διαπραγματεύσεις συνεπώς για την ένταξη δεν αφορούν με αυστηρή έννοια «όρους ένταξης». Αναφέρονται στις «μεταβατικές περιόδους και ρυθμίσεις», μέσα στις οποίες οι νεοεισερχόμενες χώρες θα εφαρμόσουν το σύνολο του «κοινοτικού κεκτημένου», β) Ως συνέπεια (και) της προηγούμενης αρχής έγινε αποδεκτό ότι το θεσμικό, καταστατικό πλαίσιο της Κοινότητας δεν τροποποιείται ουσιαστικά για την αποδοχή των νέων μελών. Απλώς επέρχονται ορισμένες τεχνικές, αριθμητικές, προσαρμογές στους θεσμούς (αριθμός μελών Επιτροπής, Κοινοβουλίου, ψήφων στο Συμβούλιο Υπουργών). Οι βασικές παράμετροι όμως του θεσμικού οικοδομήματος παραμένουν αμετάβλητες.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στα πλαίσια της διαπραγμάτευσης της πρώτης διεύρυνσης δεν έγινε προσπάθεια να προσδιορισθούν ευρύτερα κριτήρια για την προσχώρηση

¹¹ Βλ. Ιωακειμίδης, Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.193.

¹² Βλ. Χριστοδουλίδης Θ. (2001), «Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης», στο Κ. Στεφάνου- Α. Φατούρος- Θ. Χριστοδουλίδης (επιμ.), Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Τόμος Α', Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.52.

¹³ Βλ. Ιωακειμίδης, Π. Κ., ό.π., σελ.193-4.

μελών στην Κοινότητα, καθώς το μόνο κριτήριο που έθετε η Συνθ. ΕΟΚ ήταν η ενδιαφερόμενη χώρα να είναι «ευρωπαϊκή». Αλλά ούτε έγινε προσπάθεια να δεσμευθούν οι χώρες στην αποδοχή των μακροχρόνιων πολιτικών στόχων της ενοποιητικής διαδικασίας.

2.2. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ (ΕΛΛΑΔΑ)

Η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα που είχε αποτελέσει συνδεδεμένο μέλος της Κοινότητας με τη Συμφωνία Σύνδεσης των Αθηνών της 9^{ης} Ιουλίου 1961. Ωστόσο, η συμφωνία αυτή- που προέβλεπε τον δασμολογικό αποπλισμό των δύο μερών κατά τη διάρκεια μιας μεταβατικής περιόδου, διπλάσιας διάρκειας για την Ελλάδα, και τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας στην τελευταία και έκανε ρητή μνεία της δυνατότητάς της να καταστεί πλήρες μέλος της Κοινότητας- είχε παγώσει κατά την περίοδο της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-74).

Ένα χρόνο μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, στις 12 Ιουνίου 1975, η Ελλάδα υπέβαλλε αίτηση προσχώρησης στην Κοινότητα, βάσει του σχετικού άρθρου της Συνθ. ΕΟΚ (237), με σκοπό την εμπέδωση του δημοκρατικού καθεστώτος της, την ενίσχυση της διεθνούς θέσης της έναντι της Τουρκίας και την επιτάχυνση της οικονομικής της ανάπτυξης.¹⁴ Η σχετική γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ελληνική αίτηση ήταν κατά βάση αρνητική, επικαλούμενη οικονομικούς και πολιτικούς λόγους. Η ευρύτερη, ωστόσο, απήχηση του πολιτικού κύρους του πρωθυπουργού της χώρας Κωνσταντίνου Καραμανλή στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και ιδίως οι στενές σχέσεις του με τον πρόεδρο της Γαλλίας Giscard d' Estaing και τον Γερμανό καγκελάριο Schmidt, ανέτρεψαν το αρνητικό κλίμα και δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες ώστε το Συμβούλιο να μην αποδεχθεί τη γνωμοδότηση της Επιτροπής και να αποφασίσει, ότι η εμπέδωση της ελληνικής δημοκρατίας προείχε οποιουδήποτε άλλου παράγοντα.¹⁵

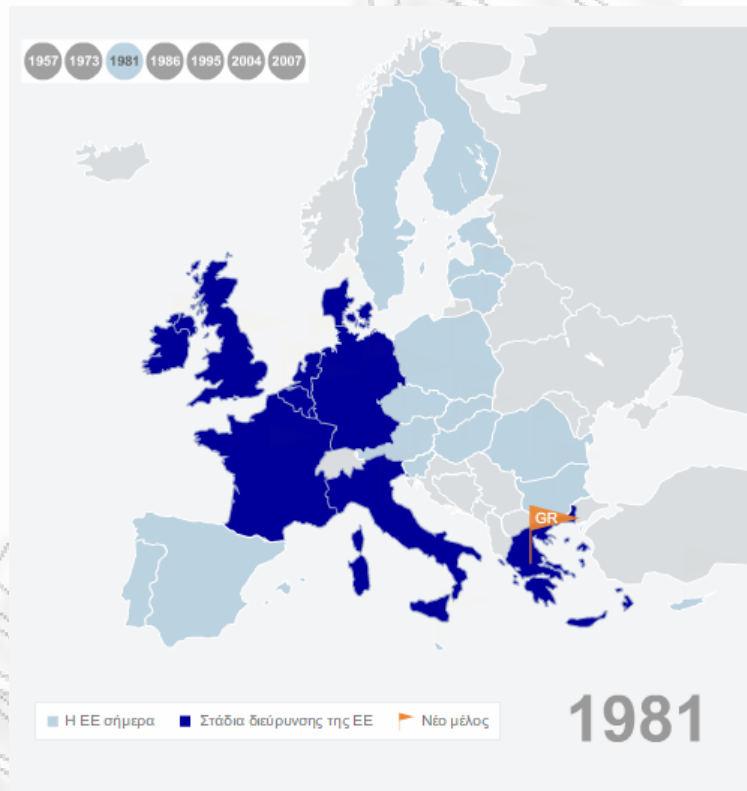
Έτσι, έγινε δυνατή η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων το 1976, που διεξήχθησαν από το Συμβούλιο Υπουργών και την Επιτροπή και οι οποίες κατέληξαν στην υπογραφή της Συμφωνίας των Αθηνών, τον Μάιο 1979. Ένα μήνα αργότερα, το ελληνικό Κοινοβούλιο κύρωσε τη συμφωνία ένταξης, η οποία άρχισε να ισχύει από την

¹⁴ Βλ. Χριστοδουλίδης Θ. (2001), «Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης», στο Κ. Στεφάνου- Α. Φατούρος- Θ. Χριστοδουλίδης (επιμ.), Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Τόμος Α', Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.67.

¹⁵ Βλ. Χριστοδουλίδης Θ., ό.π, σελ.68.

1^η Ιανουαρίου 1981, καθιστώντας επίσημα την Ελλάδα το δέκατο μέλος της Κοινότητας. Η σχετικά σύντομη ολοκλήρωση της διαπραγμάτευσης επιτεύχθηκε λόγω της αποφυγής, μεταξύ άλλων, της ομαδοποίησης της ελληνικής αίτησης με αυτές της Ισπανίας και Πορτογαλίας, που είχαν στο μεταξύ υποβληθεί.¹⁶

Για την ελληνική ένταξη ίσχυσαν οι δύο βασικές αρχές που ήδη αναφέρθηκαν, με μία βασική τροποποίηση: οι χορηγούμενες μεταβατικές ρυθμίσεις για την εφαρμογή του «κοινοτικού κεκτημένου» απέβλεπαν στο να υποβοηθήσουν τη διαδικασία προσαρμογής, όχι μόνο στην υποψήφια για ένταξη χώρα αλλά και στην ίδια την Κοινότητα. Έτσι, η επταετής μεταβατική περίοδος που προβλέφθηκε για την ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων, καθώς και για την εφαρμογή της ΚΑΠ για ορισμένα προϊόντα, απέβλεπε πρωτίστως στο να διευκολύνει την Κοινότητα «να απορροφήσει» τις συνέπειες από την ένταξη της Ελλάδας.¹⁷

Εικόνα 3 - Η ένταξη της Ελλάδας

Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι με τη διαπραγμάτευση για την ένταξη της Ελλάδας δημιουργήθηκε ένα διαπραγματευτικό πρότυπο, το οποίο ίσχυσε και για τις επόμενες

¹⁶ Βλ. Ιωακειμίδης, Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.195.

¹⁷ Βλ. Ιωακειμίδης, Π. Κ., ό.π., σελ.196.

διαπραγματεύσεις. Το προνόμιο αυτό διελάμβανε τη διεξαγωγή της διαπραγμάτευσης από το Συμβούλιο των Υπουργών με τη βοήθεια της Επιτροπής Αναπληρωτών.

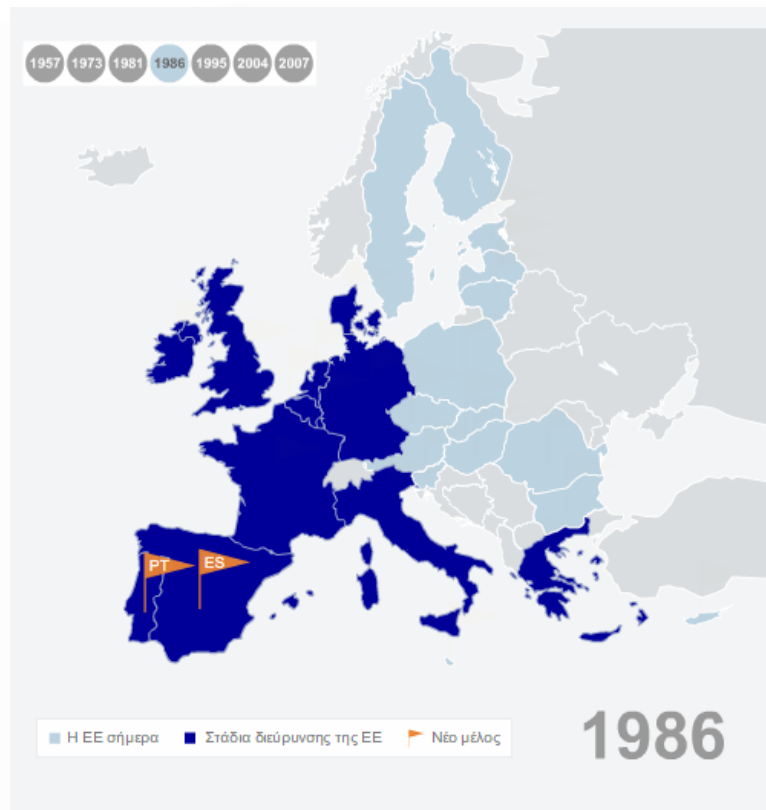
Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί η πολιτική διάσταση στην αποδοχή της ελληνικής αίτησης για ένταξη. Με άλλα λόγια, η αποδοχή της Ελλάδας, καθώς και της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, έγινε ως θεσμικό μέτρο και συμβολή στη διαδικασία σταθεροποίησης και εμπέδωσης των δημοκρατικών πολιτικών θεσμών στις χώρες αυτές.

2.3. Η ΤΡΙΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ (ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ, ΙΣΠΑΝΙΑ)

Ακολουθώντας το παράδειγμα της Ελλάδας, η Πορτογαλία και η Ισπανία, δύο χώρες μεσογειακές που στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ανέτρεψαν τις αυταρχικές μορφές διακυβέρνησης, ζήτησαν την προσχώρησή τους στην Κοινότητα. Το επιχείρημα της σταθεροποίησης του νεοπαγούς δημοκρατικού καθεστώτος επέδρασε, και στην περίπτωση τους, σημαντικά στην αποδοχή του αιτήματός τους. Η εισδοχή των δύο χωρών θα επέτρεπε την αποκατάσταση της γεωγραφικής ισορροπίας στην Κοινότητα.¹⁸ Οι σχετικές αιτήσεις υποβλήθηκαν το 1977, ενώ οι πράξεις προσχώρησης υπογράφηκαν οκτώ χρόνια μετά, το 1985.

Οι δύο χώρες εντάχθηκαν επίσημα στην Κοινότητα την 1^η Ιανουαρίου 1986, μετά από σχετικά μακροχρόνιες μεταβατικές ρυθμίσεις, καθώς τα προβλήματα για την ένταξή τους ήταν πολλά και δυσχερή στην αντιμετώπισή τους, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την επέκταση της κοινής αγροτικής πολιτικής στην Ισπανία. Γενικά όμως δεν υπήρξε καμία αναδιάταξη στο θεσμικό οικοδόμημα της Κοινότητας για την ένταξη των δύο χωρών. Μια ένταξη που διπλασίασε τον αριθμό των μελών της Κοινότητας από τα έξι ιδρυτικά σε δώδεκα.

¹⁸ Βλ. Χριστοδουλίδης Θ. (2001), «Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης», στο Κ. Στεφάνου- Α. Φατούρος- Θ. Χριστοδουλίδης (επιμ.), Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Τόμος Α', Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.68.

Εικόνα 4- Η ένταξη των χωρών της ιβηρικής

Θεσμικές μεταρρυθμίσεις περιορισμένης έκτασης αποφασίστηκαν βέβαια στα πλαίσια της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ), η οποία τέθηκε σε ισχύ τον Ιούλιο 1987. Η γενικότερη όμως διαπίστωση είναι ότι η Κοινότητα διπλασίασε τον αριθμό των μελών της μεταξύ 1957 και 1986 χωρίς να τροποποιήσει ουσιαστικά το θεσμικό της πλαίσιο, το οποίο είχε σχεδιασθεί στη δεκαετία του 1950 για τα έξι ιδρυτικά κράτη μέλη.¹⁹ Ωστόσο, πριν από την ένταξη της Πορτογαλίας και της Ισπανίας υπήρξε περιορισμένη προσαρμογή των ρυθμίσεων για τη Μεσογειακή γεωργία (Μεσογειακό πακέτο) καθώς και η θέσπιση ειδικών μέτρων με τη μορφή των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ) για την αντιστάθμιση των επιπτώσεων της διεύρυνσης σε ορισμένες μεσογειακές περιοχές. Αφετηρία των ΜΟΠ αποτέλεσε το ελληνικό μνημόνιο του 1981,²⁰ με το οποίο η Ελλάδα ζητούσε οικονομική βοήθεια για την αντιμετώπιση ειδικών προβλημάτων της.

¹⁹ Βλ. Ιωακειμίδης, Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσιμισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.196.

²⁰ Βλ. Χριστοδουλίδης Θ. (2001), «Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης», στο Κ. Στεφάνου- Α. Φατούρος- Θ. Χριστοδουλίδης (επιμ.), Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Τόμος Α', Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.70.

3. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ

3.1. Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ (ΑΥΣΤΡΙΑ, ΣΟΥΗΔΙΑ, ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ)

Η ένταξη των δύο βηρικών χωρών θεωρήθηκε ότι «έκλεινε», για σημαντικό χρονικό διάστημα, τη διαδικασία ενταξιακών διαπραγματεύσεων στην οποία η Κοινότητα είχε σχεδόν αδιάκοπα βρεθεί από το 1970. Η «Ευρωπαϊκή Κοινότητα των 12» θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να παραμείνει αριθμητικά αμετάβλητη για ορισμένες τουλάχιστον δεκαετίες.²¹ Ωστόσο, οι δραματικές αλλαγές που μεταμόρφωσαν τον ευρωπαϊκό γεωπολιτικό χάρτη (1989), διατήρησαν αμείωτη την ακτινοβολία της Κοινότητας στο εξωτερικό, προσελκύοντας και άλλα ευρωπαϊκά κράτη να μετάσχουν σε ένα εγχείρημα, από το οποίο ο εκούσιος αποκλεισμός έκανε φανερό πως είχε αρνητικό αντίκτυπο στα συμφέροντά τους.

Η συμμετοχή τους συνεπώς, σε ένα τέτοιο εγχείρημα υπαγορευόταν καθαρά από την ανάγκη εξυπηρέτησης των συμφερόντων τους και η επιδίωξή τους ήταν πλήρως στεγανοποιημένη από την επίδραση της ευρωπαϊκής ιδεολογίας που κατήυθνε τους Δώδεκα σε μια «διαρκώς στενότερη Ευρώπη».²² Προέκυψαν, λοιπόν, εντελώς νέες συνθήκες, οι οποίες οδήγησαν σε νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Η Κοινότητα από την πλευρά της επιχείρησε, με την έναρξη της δεκαετίας του 1990 και μετά, την επιτυχία του εγχειρήματος εγκαθίδρυσης εσωτερικής αγοράς. Ένα ουσιαστικό βήμα περαιτέρω εμβάθυνσης της ενοποίησης, με την προώθηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) και της Πολιτικής Ένωσης, μια προσπάθεια που κατέληξε στη Συνθήκη του Maastricht για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ο τότε πρόεδρος της Επιτροπής, J. Delors, προκειμένου να επιτύχει έναν μεγαλύτερο βαθμό ενοποιητικής εμβάθυνσης και να αποτρέψει το ενδεχόμενο αιτήσεων από πλευράς χωρών ΕΖΕΣ για ένταξη στην Κοινότητα, πρότεινε την εγκαθίδρυση του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) ανάμεσα στην Κοινότητα και τις χώρες ΕΖΕΣ. Οι διαπραγματεύσεις για την εγκαθίδρυση του ΕΟΧ άρχισαν το 1990 και ολοκληρώθηκαν με την υπογραφή της σχετικής συμφωνίας τον Μάιο του 1992.²³ Ωστόσο, η διαπραγμάτευση του ΕΟΧ ενίσχυσε την πεποίθηση των χωρών της ΕΖΕΣ

²¹ Βλ. Ιωακείμης, Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.197.

²² Βλ. Χριστοδουλίδης Θ. (2001), «Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης», στο Κ. Στεφάνου- Α. Φατούρος- Θ. Χριστοδουλίδης (επιμ.), Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Τόμος Α', Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.92.

²³ Βλ. Ιωακείμης, Π. Κ., ό.π., σελ.197.

ότι για να αντλήσουν τα οφέλη από την ενοποιημένη ευρωπαϊκή οικονομία, ιδιαίτερα με την προοπτική εγκαθίδρυσης πλήρους νομισματικής ένωσης, θα έπρεπε να συμμετάσχουν ως πλήρη θεσμικά μέλη στην Κοινότητα. Ταυτόχρονα, η προοπτική βαθύτερης ενοποίησης και η επιτυχία εγκαθίδρυσης εσωτερικής αγοράς, ώθησε και άλλες χώρες να ζητήσουν πλήρη ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, λοιπόν, που στέρησε την ουδετερότητα από το πολιτικό της περιεχόμενο, επέτρεψε σε κράτη που ασκούσαν εξωτερική πολιτική ίσων αποστάσεων, κάτω από την προστατευτική της ομπρέλα-όπως η Αυστρία, η Σουηδία, η Φινλανδία και η Ελβετία-να χτυπήσουν την πόρτα της Κοινότητας για να γίνουν μέλη της.²⁴ Έτσι, από το 1987 και έπειτα, ξεκινά ένας κύκλος υποβολής αιτήσεων που έχει ως εξής: **1)**10 Απριλίου 1987: Τουρκία, **2)**17 Ιουλίου 1989: Αυστρία, **3)**4 Ιουλίου 1990: Κύπρος, **4)**16 Ιουλίου 1990: Μάλτα, **5)**1 Αυγούστου 1991: Σουηδία, **6)**18 Μαρτίου 1992: Φινλανδία, **7)**20 Μαΐου 1992: Ελβετία και **8)**25 Νοεμβρίου 1992: Νορβηγία.

Η αίτηση ένταξης από πλευράς Τουρκίας, η οποία υποβλήθηκε πριν από την εκδήλωση των δραματικών γεγονότων που μεταμόρφωσαν ριζικά το ευρωπαϊκό περιβάλλον από το 1989, αντιμετωπίστηκε ως μια ειδική και ξεχωριστή περίπτωση. Τον Δεκέμβριο του 1989, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στη σχετική της γνωμοδότηση πάνω στην αίτηση, πρότεινε την απόρριψή της με το επιχείρημα ότι η χώρα δεν πληρούσε τις βασικές οικονομικές και πολιτικές προϋποθέσεις για πλήρη ένταξη.²⁵ Περαιτέρω, επεσήμανε την ανάγκη ενίσχυσης των σχέσεων με Κύπρο και Μάλτα (επίσημα υποψήφιες για ένταξη χώρες).

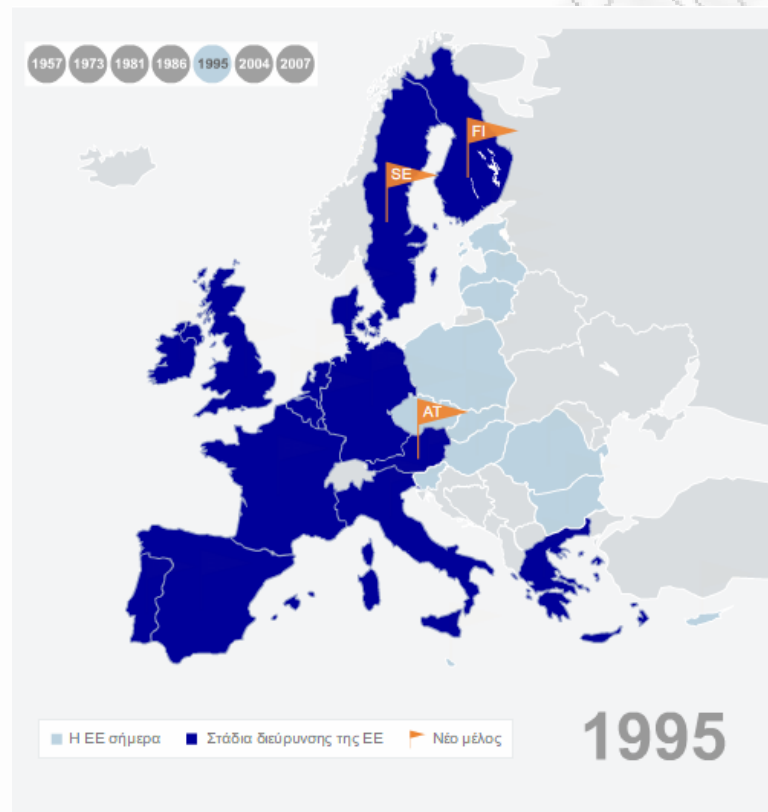
Αναφορικά με τις υπόλοιπες αιτήσεις, η Κοινότητα έκρινε πως θα έπρεπε να εξεταστούν μετά την ολοκλήρωση της διαπραγμάτευσης για την κατάρτιση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (βλέπε αναλυτικά ενότητα 3.2: Η Συνθήκη του Maastricht για την Ευρωπαϊκή Ένωση). Η Ελβετία, σε δημοψήφισμα που διεξήγαγε στις 6 Δεκεμβρίου 1992, απέρριψε τη συμφωνία ΕΟΧ και συνεπώς είχε καταστεί μη επιλέξιμη προς ένταξη χώρα.

Οι διαπραγματεύσεις με τις τέσσερις χώρες, Αυστρία, Σουηδία, Φινλανδία και Νορβηγία, άρχισαν στις αρχές του 1993. Εν τέλει, τον Ιούνιο 1994, με τη Συνθήκη της

²⁴ Βλ. Χριστοδουλίδης Θ. (2001), «Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης», στο Κ. Στεφάνου- Α. Φατούρος- Θ. Χριστοδουλίδης (επιμ.), Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Τόμος Α', Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.92.

²⁵ Βλ. Ιωακείμης, Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.198.

Κέρκυρας, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκαν σε δεκαπέντε με την προσχώρηση, από την 1^η Ιανουαρίου 1995, τριών ακόμη πρώην κρατών μελών της ΕΖΕΣ, δηλαδή της Αυστρίας, της Σουηδίας και της Φινλανδίας. Τη Συνθήκη διεύρυνσης με τη συμμετοχή των τριών αυτών κρατών είχε υπογράψει και η Νορβηγία. Όπως όμως και το 1972, ο νορβηγικός λαός δεν επικύρωσε την ένταξη της χώρας αυτής στην Ευρωπαϊκή Ένωση.²⁶

Εικόνα 5 - Η διεύρυνση του 1995

3.2. Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ MAASTRICHT ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Σημαντικό σταθμό στην πορεία της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί η Συνθήκη του Maastricht, η οποία υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου 1993. Με αυτήν δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και η διαδικασία επικύρωσης της Συνθήκης ήταν προβληματική και ακανθώδης. Απερρίφθη αρχικά στη Δανία (Ιούνιος 1992) με ποσοστό 50,7% και κυρώθηκε στη συνέχεια (Μάιος 1993) με ποσοστό 56,8%. Στη Γαλλία, η διεξαγωγή δημοψηφίσματος κατέληξε στην

²⁶ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2003), Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.8.

οριακή επικύρωσή της (Σεπτέμβριος 1992) με 51,05%.²⁷ Οι δύο περιπτώσεις ανέδειξαν τα προβλήματα διάχυσης και αποδοχής της ενοποιητικής πολιτικής των ευρωπαϊκών ελίτ στη βάση.

Αποτελεί Συνθήκη μείζονος σημασίας για την ενοποιητική πορεία της Ευρώπης, καθώς χαρτογράφησε την πορεία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μέσα από τους τρεις πυλώνες που δημιούργησε (Ευρωπαϊκές Κοινότητες, ΚΕΠΠΑ και Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις). Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί τη συνέχεια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, βασίζεται σε αυτήν, στις πολιτικές της και στο θεσμικό της σύστημα, με τις αλλαγές που επιφέρει η Συνθήκη. Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό της είναι ότι προσθέτει δύο νέους καίριους τομείς κοινής δράσης των «δεκαπέντε»: την Πολιτική Ένωση και την ΟΝΕ. Περί της διεύρυνσης, συγκεκριμένα, η Συνθήκη αυτή στην πράξη καταργεί το άρθρο 237 της Συνθ. ΕΟΚ και περιλαμβάνει άρθρο για την ένταξη χώρας (άρθρο Ξ), το οποίο προβλέπει:

*«Κάθε ευρωπαϊκό κράτος μπορεί να ζητήσει να γίνει μέλος της Ένωσης. Απευθύνει την αίτησή του στο Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει ομόφωνα αφού ζητήσει τη γνώμη της Επιτροπής και μετά από σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο λαμβάνει απόφαση με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών από τα οποία απαρτίζεται. Οι όροι της προσχώρησης και οι λόγω αυτής αναγκαίες προσαρμογές των συνθηκών που θεμελιώνουν την Ένωση, αποτελούν αντικείμενο συμφωνίας μεταξύ των κρατών μελών και του αιτούντος κράτους. Η συμφωνία αυτή υπόκειται σε επικύρωση εκ μέρους όλων των συμβαλλομένων κρατών, κατά τους αντίστοιχους συνταγματικούς τους κανόνες».*²⁸

Με άλλα λόγια, η προσχώρηση μιας χώρας γίνεται στην Ένωση, ήτοι και στους τρεις πυλώνες. Παράλληλα, επαναδιατυπώθηκε η θεσμική ρύθμιση για την παροχή της «σύμφωνης γνώμης» του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου προκειμένου να υλοποιηθεί η ένταξη χώρας, ρύθμιση που είχε αρχικά προβλεφθεί στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ).

Με την ολοκλήρωση της διαπραγμάτευσης για τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ενώ ο αριθμός των ενδιαφερομένων χωρών για ένταξη έδειχνε σταθερά να αυξάνεται, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα άρχισε να επεξεργάζεται μια πολιτική για τη διεύρυνση. Συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Maastricht ζήτησε από την

²⁷ Βλ. Βοσκόπουλος Γ. Α. (2009), Ευρωπαϊκή Ένωση- θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σελ. 87.

²⁸ <http://eur-lex.europa.eu/el/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>, 20/10/09

Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εξετάσει τα προβλήματα και τις συνέπειες που δημιουργεί η περαιτέρω διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η αρχική πρόθεση της Επιτροπής, και ιδιαιτέρως του τότε προέδρου της, Delors, ήταν να προτείνει επαναστατικές μεταρρυθμίσεις στο θεσμικό σύστημα της Ένωσης, πριν από την διεύρυνση που θα ακολουθούσε.²⁹ Η απόρριψη ωστόσο της Συνθήκης του Maastricht από το εκλογικό σώμα της Δανίας σε δημοψήφισμα που έγινε στις 2 Ιουνίου 1992, οδήγησε στην εγκατάλειψη αυτών των ριζοσπαστικών ιδεών.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, πάντως, υπέβαλε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκθεση με τίτλο «Η Ευρώπη και η πρόκληση της διεύρυνσης», η οποία σκιαγράφησε τις πρώτες βασικές αρχές για μια πολιτική πάνω στο θέμα της διεύρυνσης. Αναλυτικότερα, ξεκινώντας από τη θέση ότι η διεύρυνση «δεν πρέπει να επιτευχθεί εις βάρος της εμβάθυνσης», η Επιτροπή πρότεινε ορισμένα κριτήρια και προϋποθέσεις για την ένταξη κράτους μέλους στην Ευρωπαϊκή Ένωση.³⁰

Έτσι, τίθενται για πρώτη φορά τα κριτήρια ένταξης μιας χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κριτήρια ένταξης διαμορφώθηκαν αργότερα στην τελική τους σημερινή μορφή στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 1993, τα επονομαζόμενα κριτήρια Κοπεγχάγης. Τα κριτήρια αυτά έθεταν το πλαίσιο των προϋποθέσεων, ούτως ώστε μια χώρα να γίνει δεκτή ως κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρακτικά, τα κριτήρια ήταν απόρροια του κοινοτικού κεκτημένου (acquis communautaire), το οποίο με τη σειρά του αντανάκλούσε το θεσμικό πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου της ΕΟΚ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.³¹ Τα κριτήρια χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες, γεωγραφικά, πολιτικά και οικονομικά. Βάσει του βαθμού εκπλήρωσης των κριτηρίων, μια χώρα γίνεται αποδεκτή προς ένταξη από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

3.3. ANTI ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ

Η δεκαετία του '80 υπήρξε η δεκαετία της Ευρώπης, καθώς κατά τη διάρκειά της ολοκληρώθηκε ένας σημαντικός κύκλος διευρύνσεων από εννέα σε δώδεκα μέλη. Η Ευρώπη κατάφερε να αναδειχθεί σε παγκόσμια οικονομική δύναμη, με αυξανόμενη πολιτική επιρροή, και να προβάλλει ένα πρόσωπο που αποτελεί ευρύτερα σημείο

²⁹ Βλ. Ιωακείμης Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.199.

³⁰ Βλ. Ιωακείμης Π. Κ., ό.π., σελ.200.

³¹ Βλ. Καραφωτάκης Ε. Ι. (2007), «Οι διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση, οργάνωση και πολιτικές, 50 χρόνια, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.788.

αναφοράς και έλξης. Όπως ήδη αναφέρθηκε αναλυτικά, οι διευρύνσεις της ΕΟΚ και της ΕΕ ήταν: το 1973, η ΕΟΚ διευρύνεται από έξι σε εννέα μέλη με την προσχώρηση της Βρετανίας, της Ιρλανδίας και της Δανίας, το 1980 με την προσχώρηση της Ελλάδας, ο αριθμός των μελών της Κοινότητας ανέρχεται στα δέκα το 1985 διευρύνεται προς την Ιβηρική και με την προσχώρηση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, δημιουργείται η Ευρώπη των δώδεκα. Το 1995 η Ευρωπαϊκή Ένωση συμπεριλαμβάνει δεκαπέντε κράτη-μέλη, με την διεύρυνσή της προς τις χώρες της ΕΖΕΣ, την προσχώρηση της Αυστρίας, της Φινλανδίας και της Σουηδίας.

Οι προαναφερόμενες διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, και αργότερα Ένωσης, αποδεικνύουν την ελκτική δύναμη που άσκησε και ασκεί η ιδέα της ενοποίησης στα κράτη της γηραιάς ηπείρου. Η διεύρυνση της Κοινότητας στην πορεία αυτή δεν υπήρξε, βέβαια, μια απλή αριθμητική προσθήκη νέων μελών. Αντίθετα, πρόκειται για μια ιδιαίτερα πολύπλοκη διαδικασία, κατά την οποία η πολιτικοοικονομική φυσιογνωμία της άλλαξε ριζικά, καθώς έπρεπε να εξυπηρετήσει νέες ανάγκες, να διατηρήσει λεπτές ισορροπίες και να μετεξελιχθεί.

Η προσχώρηση τριών νέων μεσογειακών χωρών, κυρίως αγροτικών, με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης, διαμόρφωσε ένα πρότυπο κοινότητας «άνισων επιπέδων ανάπτυξης», γεγονός που δημιούργησε αιτήματα για νέες πολιτικές (πολιτικές σύγκλισης και συνοχής), για μεταφορά πόρων, αύξηση του ρόλου και των πόρων του κοινοτικού προϋπολογισμού. Επίσης, δημιούργησε προϋποθέσεις για νέες θεσμικές ισορροπίες και ρυθμίσεις, όπως και δυσκολίες ή εντάσεις στη διαμόρφωση της κοινοτικής πολιτικής.³²

Η διεύρυνση προς τις χώρες της ΕΖΕΣ, δύο σκανδιναβικές και την Αυστρία, ενίσχυσε την εικόνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο εξωτερικό και την εδραίωσή της στο εσωτερικό. Σήμερα, στην ΕΖΕΣ παραμένουν μόνο η Νορβηγία, η Ελβετία, το Λίχτενσταϊν και η Ισλανδία, που συνεχίζουν να υποστηρίζουν αυτό το σχήμα και να αρνούνται την κοινοτική ολοκλήρωση. Η συγκεκριμένη διεύρυνση προς τις τρεις αυτές χώρες της ΕΖΕΣ αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός για την ΕΕ, λόγω του υψηλού βιοτικού επιπέδου τους, που σημαίνει ότι η καθαρή συμβολή τους στον προϋπολογισμό της ΕΕ θα είναι θετική. Εκτός αυτού, οι χώρες αυτές αποτελούν τη ραχοκοκαλιά ενός φιλόδοξου κοινωνικοοικονομικού μοντέλου και ενός απαιτητικού

³² Βλ. Ιωακείμης Π. Κ. (1990), Η Ευρώπη σε μεταλλαγή, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 10.

δημοκρατικού πολιτεύματος.³³ Τα σκανδιναβικά κράτη και η Αυστρία συνεισφέρουν χάρη στην ευαισθησία τους στα θέματα που αφορούν την κοινωνική πολιτική, την απασχόληση και την προστασία του περιβάλλοντος, με την προώθηση της διαφάνειας των διαδικασιών, με τις οποίες λαμβάνονται οι αποφάσεις στα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι χώρες αυτές καλούν την Ευρώπη να γίνει αποτελεσματικότερη, ασκούν πιέσεις για θέματα που αφορούν την υπεράσπιση της ειρήνης και την καταπολέμηση της ανεργίας. Αντίθετα, προβλήματα δημιουργούνται στο χώρο της εξωτερικής πολιτικής και, ιδίως, όσον αφορά την προοπτική της κοινής άμυνας, καθώς τα κράτη αυτά, για διαφορετικούς ιστορικούς λόγους, είναι ουδέτερες χώρες και επιθυμούν να διατηρήσουν την ουδετερότητά τους.

Είναι, συνεπώς, αναπόφευκτη πραγματικότητα ότι οι διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκαν με τη διεύρυνσή της σε δεκαπέντε μέλη. Η ακόλουθη διεύρυνση της ΕΕ προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης αποτελεί ένα πείραμα αντοχής της ευρωπαϊκής ενοποίησης, καθώς ξεφεύγει από τη δυτικοευρωπαϊκή σφαίρα. Η Ευρώπη των 25 αλλάζει, πλέον, τα δεδομένα.

³³ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.241.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ «15» ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ «27»

2.1. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ (ΚΑΕ) ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΕΝΤΑΞΗΣ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, δέκα χρόνια μετά τις αποφάσεις της Κοπεγχάγης τον Ιούνιο του 1993 για τα κριτήρια επιλεξιμότητας, έρχεται και πάλι στην Κοπεγχάγη (Δεκέμβριος 2002) για να κλείσει τον πρώτο κύκλο της διεύρυνσης σε δέκα χώρες, οκτώ της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ) και δύο μεσογειακές. Χρειάστηκαν δέκα χρόνια για να διαμορφωθεί η πολιτική της διεύρυνσης και να προετοιμασθούν οι δέκα χώρες για το μεγάλο άλμα της ενσωμάτωσης.

Για την πλειονότητα των εθνών της Ευρώπης, τα οποία προήλθαν από τον διαμελισμό της πρώην ΕΣΣΔ και από το τέλος του κομμουνισμού στην Ανατολή, η αρχή της δεκαετίας του 1990, αμέσως μετά την ανάκτηση της κυριαρχίας τους, σημαδεύτηκε από την επιθυμία να εγγράψουν το μέλλον τους μέσα στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα έθνη αυτά αποζητούσαν εκτός από το να διαιωνίσουν τις εύθραυστες δημοκρατίες τους, να αναπτύξουν και τις οικονομίες τους που ήταν ταλαιπωρημένες από δεκαετίες κολεκτιβοποίησης.

Το κυριότερο, λοιπόν, χαρακτηριστικό αυτής της πρώτης κρίσιμης δεκαετίας μετά την κατάρρευση είναι το αίσθημα ανασφάλειας που κατείχε τους λαούς και τις ηγεσίες των χωρών ΚΑΕ. Το γεγονός ότι κατέρρευσε το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, στο οποίο ανήκαν, και η διαπίστωση ότι υπήρχαν προβλήματα για την ένταξή τους στο ΝΑΤΟ, την οποία επιθυμούσαν διακαώς, ενίσχυσε το αίσθημα ανασφάλειας. Έκτοτε, δεν είναι διόλου παράξενο που, πολύ σύντομα, χτύπησαν την πόρτα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενός θεσμού που όχι μόνο αποτελούσε έναν έμμεσο τρόπο επίλυσης του σοβαρού αυτού προβλήματος αλλά και που είχε επιτρέψει στη Δυτική Ευρώπη να εξασφαλίσει την οικονομική της επιτυχία.

Ωστόσο, ήταν, και εξακολουθεί να είναι, σαφές πως η διεύρυνση του ΝΑΤΟ προς τις χώρες αυτές, ανεξάρτητα από την αντίδραση της Ρωσίας, δεν θα επέλυε το πρόβλημα. Αυτό που μπορούσε να προσφέρει το ΝΑΤΟ είναι μια εγγύηση ασφάλειας και ήταν βεβαίως σημαντικό για τις χώρες αυτές να απαλλαγούν από την αβεβαιότητα όσον

αφορά την ασφάλειά τους.³⁴ Όμως, στο κύριο και καίριο πρόβλημα του περάσματος στην οικονομία της αγοράς και της αντιμετώπισης της οικονομικής καθυστέρησης των χωρών αυτών, μόνον η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν σε θέση να τείνει χείρα βοήθειας.

Το πέρασμα, εν τούτοις, από τη σιγουριά του «στρατοπέδου» στην αβεβαιότητα του ανταγωνισμού και της ελεύθερης αγοράς θα ήταν αδιανόητο χωρίς την εμπέδωση της δημοκρατίας στις νέες χώρες, υποψήφιος για ένταξη.³⁵ Η παράμετρος αυτή αφορά μη μετρήσιμα μεγέθη και είναι, γι' αυτό, ακόμη πιο δύσκολο εγχείρημα. Με την ενσωμάτωση των χωρών αυτών στην Ένωση δεν επιχειρείται απλά η ανόρθωση της οικονομίας τους, αλλά μια ριζική μεταβολή στο σύστημα αξιών τους. Οι απώτεροι στόχοι αλλά και προϋποθέσεις για την επιτυχία του εγχειρήματος είναι η εμπέδωση της δημοκρατίας, της ελευθερίας και του δικαίου σε έναν χώρο που στερήθηκε τις αξίες αυτές για πολλά χρόνια.

Όσο τεράστια και καθοριστικά για την επιτυχία της ενσωμάτωσης ήταν τα προβλήματα προσαρμογής των υποψηφίων χωρών, άλλο τόσο σημαντικό ήταν για την Ένωση να προετοιμάσει το δικό της στρατόπεδο για την εισδοχή των νέων μελών.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα/ Ένωση, λοιπόν, από την πλευρά της, ενόψει αυτών των αλλαγών και της ενοποίησης των δύο Γερμανιών (1990), βρέθηκε μπροστά σε ιστορικά διλήμματα και επιλογές και η ανάγκη να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον της ενωμένης Ευρώπης που δημιουργήθηκε, ήταν επιτακτική. Η Κοινότητα, στη διάρκεια των σεισμικών αυτών ανακατατάξεων είχε αναλάβει μια διαδικασία εμπάθυνας στο πλαίσιο της Συνθήκης του Maastricht. Έτσι, ήταν απορροφημένη τόσο στην προώθηση της πολιτικής ένωσης (κυρίως κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας), όσο και της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Οι αλλαγές, συνεπώς, στο ανατολικό μέρος της ηπείρου αιφνιδίασαν την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως άλλωστε αιφνιδίασαν και τον υπόλοιπο κόσμο. Η ταχύτητα με την οποία έγινε το πέρασμα από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα στη διαδικασία μετάβασης σε καθεστώτα δημοκρατικής οργάνωσης και οικονομίας της αγοράς, έθεσαν τους διαμορφωτές πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση μπροστά σε προκλήσεις, οι απαντήσεις στις οποίες απαιτούσαν προσεκτική επεξεργασία. Όπως είχε πει και ο τότε πρόεδρος της Επιτροπής, Jacques Delors: «Δεν

³⁴ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ. (2005), Η αρπαγή της Ευρώπης, η Ευρώπη στη σκιά της Πλανητικής Αυτοκρατορίας, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.156.

³⁵ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ., ό.π., σελ.157.

είναι η Ευρώπη που δεν προχωρεί αρκετά γρήγορα, είναι τα γεγονότα που τρέχουν με ταχύτερους ρυθμούς».³⁶

Πράγματι, η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρόλο που θεωρούσε ότι κάθε ευρωπαϊκό έθνος που συνδυάζει πολιτική δημοκρατία και οικονομία της αγοράς δικαιούται να ενταχθεί σε αυτήν, δεν μπορούσε να επιτρέψει στον εαυτό της να προχωρήσει σε αυτό το αμάλγαμα χωρίς όρους και προθεσμίες. Μέσα στο πλαίσιο οικονομικής ατονίας, αυξανόμενης ανεργίας και υποβαθμισμένων δημόσιων οικονομικών που επικρατούσε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Ευρώπη των Δώδεκα τότε, δεν διέθετε τα οικονομικά μέσα που θα της επέτρεπαν να απορροφήσει οικονομίες τόσο φθαρμένες όσο εκείνες των υποψηφίων και να τους παραχωρήσει τα απαιτούμενα κεφάλαια, όπως συνέβη με την Ισπανία, την Πορτογαλία, την Ελλάδα και την Ιρλανδία κατά τις προηγούμενες διευρύνσεις.

Επιπλέον, καμιά από αυτές τις χώρες δεν θα είχε μπορέσει τότε να συμμετάσχει στις κοινές πολιτικές εξαιτίας των δυσκολιών της γεωργίας τους, της ισχνής ανταγωνιστικότητας των υπό αναδιάρθρωση επιχειρήσεων, του βιοτικού επιπέδου και των ημερομισθίων που απείχαν πολύ από τον μέσο όρο των Δώδεκα.³⁷ Τέλος, μια τέτοια διαδικασία διεύρυνσης θα είχε προστεθεί σε αυτήν για την Αυστρία, τη Φινλανδία και τη Νορβηγία, διαδικασία που ανέβασε σε δεκαπέντε τον αριθμό των κρατών μελών, την 1^η Ιανουαρίου 1995: αυτό θα είχε δημιουργήσει τέτοια προβλήματα στη λειτουργία των θεσμών στην Ένωση, που αυτή η τελευταία θα διέτρεχε έναν κίνδυνο εσωτερικής ρήξης ή παραλυσίας,³⁸ την ώρα που είχε αναλάβει μια διαδικασία εμβάθυνσης στο πλαίσιο της Συνθήκης του Maastricht.

2.2. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ

Η πολιτική απόφαση για την πλήρη ένταξη των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης παρακολουθήθηκε από έναν έντονο σκεπτικισμό και προβληματισμό. Από τη μια πλευρά, αυτή η διεύρυνση αποκτά τεράστια σημασία, καθώς η ευρωπαϊκή ήπειρος έχει, για πρώτη φορά, την ιστορική δυνατότητα να ενωθεί στη βάση κοινών αρχών και

³⁶ Βλ. Χίου- Μανιατοπούλου Θ. (1997), Η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εκδόσεις Ε. Α. Αναστασίου, Αθήνα, σελ.17.

³⁷ Βλ. Jean- Michel Gaillard- Anthony Rowley (2003), Ιστορία της ευρωπαϊκής Ηπείρου, από το 1850 έως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.618.

³⁸ Βλ. Jean- Michel Gaillard- Anthony Rowley, ό.π, σελ.619.

θεσμών. Από την άλλη, όμως, μια βασική και απρογραμμάτιστη διεύρυνση θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο ολόκληρο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Η διεύρυνση προς τις χώρες ΚΑΕ καθώς και η προσχώρηση της Μάλτας και της Κύπρου ήταν αναπόφευκτες. Κατ' αρχάς, επρόκειτο για ευρωπαϊκές χώρες και ως τέτοιες, σύμφωνα με τη Συνθήκη της Ρώμης, έχουν το δικαίωμα να αιτήσουν να γίνουν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Συνθήκη Maastricht και άρθρο 237 της Συνθήκης της Ρώμης). Εκτός αυτού, η οικονομική τους σταθεροποίηση και ο εκδημοκρατισμός έχουν μεγάλη σημασία για την Ευρώπη, όχι μόνο για λόγους αρχής αλλά και λόγω οικονομικών, πολιτικών και στρατηγικών συμφερόντων.³⁹ Ενδεχόμενη απόρριψη του αιτήματός τους για ένταξη θα μπορούσε να σημαίνει αστάθεια των συνόρων της Ευρώπης, αύξηση των διενέξεων, φυγή δυτικών κεφαλαίων, μαζική είσοδο μεταναστών στα κράτη-μέλη. Αντιθέτως, ένταξη των χωρών αυτών στην Ε.Ε. θα διασφάλιζε τη δημοκρατία και την ειρήνη στο εσωτερικό της Μεγάλης Ευρώπης, ενώ η δημιουργία μιας κοινής αγοράς 400 εκατομμυρίων ανθρώπων θα καθιστούσε την Ε.Ε. οικονομικό γίγαντα, ικανή να αναμετρηθεί με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.⁴⁰

Παρά την ευνοϊκή όμως προδιάθεση, δεν ήταν δυνατόν να γίνει άμεση διεύρυνση προς αυτές τις χώρες. Η Ένωση δεν είχε επιχειρήσει στο παρελθόν διεύρυνση τέτοιας εμβέλειας. Επρόκειτο για έναν μεγάλο αριθμό μικρών κυρίως κρατών, με συνολικό πληθυσμό πάνω από 100 εκατομμύρια, με μέσο βιοτικό επίπεδο στο 1/3 του αντίστοιχου μέσου της σημερινής Ε.Ε., και με μεγάλα και ιδιόμορφα πολιτικά προβλήματα.⁴¹ Άρα, κάθε άμεση ένταξη αποκλειόταν όπως, όμως, αποκλειόταν και κάθε άρνηση ένταξης. Έπρεπε, λοιπόν, χωρίς να απελπίσουν τις νέες ευρωπαϊκές δημοκρατίες, να προχωρήσουν σταδιακά αλλά και να θέσουν σε λειτουργία μια διαδικασία αρκετά μακρόχρονη, ώστε να ετοιμαστούν οι απαραίτητες μεταβιβάσεις πόρων, χωρίς ωστόσο η στιγμή της ένταξης να φανεί πολύ μακρινή.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέχρι το 1993 ανέβαλε τη συζήτηση για τη διεύρυνση, ενώ προωθούσε τη λειτουργία πανευρωπαϊκών θεσμών,⁴² όπως:

³⁹ Βλ. Telo Mario, «Η διεύρυνση και η μελλοντική “Μεγάλη Ευρώπη”: θα κατορθώσουμε να συνυπάρξουμε σε μια Ευρώπη των 30;», Σύγχρονα Θέματα, τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας, τεύχος 60-61, 7/12/96, σελ.97.

⁴⁰ Βλ. Telo Mario, ό.π, σελ.102.

⁴¹ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ. (2005), Η αρπαγή της Ευρώπης, η Ευρώπη στη σκιά της Πλανητικής Αυτοκρατορίας, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.162.

⁴² Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.242-3.

1. Διάσκεψη για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη –ΔΑΣΕ (σήμερα ΟΑΣΕ- Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη).

2. Το Νοέμβριο του 1990, 35 χώρες υπογράφουν τη «Χάρτα του Παρισιού», με την οποία εγκαινιάζεται μια νέα περίοδος διαλόγου και συνεργασίας, οικονομικής και πολιτικής.

3. Το Συμβούλιο της Ευρώπης διευρύνεται προς τις χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης. Τον Ιανουάριο του 1996 εισέρχεται σε αυτό και η Ρωσία.

Όμως οι χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης εξακολουθούσαν να ζητούν την πληρέστερη ενσωμάτωσή τους στην Ε.Ε. Για τις χώρες αυτές, η ένταξη στους ευρωπαϊκούς θεσμούς είχε αναδειχθεί σε κεντρικό στόχο της προσπάθειάς τους να μεταβούν στην οικονομία της αγοράς, να διασφαλίσουν δημοκρατικούς θεσμούς και να ενισχύσουν την ασφάλειά τους. Αυτό που απέμενε στην Ένωση ήταν να αναγνωρίσει την «επιλεξιμότητα» (eligibility)⁴³ των υποψήφιων χωρών ΚΑΕ για πλήρη ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, να λάβει, δηλαδή, τις αποφάσεις σχετικά με την ένταξη καθ' εαυτή. Το αίτημά τους για πλήρη ένταξη γίνεται αποδεκτό από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Κοπεγχάγη, τον Ιούνιο του 1993, όπου τίθενται οι όροι και οι προϋποθέσεις για την ένταξή τους. Είναι τα λεγόμενα κριτήρια της Κοπεγχάγης.

Συγκεκριμένα, στις 22 Ιουνίου 1993, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης έλαβε μια ιστορική απόφαση, διακηρύσσοντας για πρώτη φορά ότι «πρέπει να δοθεί η δυνατότητα στις συνδεδεμένες χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης που το επιθυμούν, να γίνουν μέλη της Ένωσης». Τότε είναι που θεσπίστηκαν τα κριτήρια που θα έπρεπε να εκπληρώσουν οι υποψήφιοι για ένταξη χώρες, προκειμένου να προσχωρήσουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κριτήρια αυτά είναι τρία:⁴⁴

- i. πολιτικό κριτήριο: η ύπαρξη σταθερών θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων,
- ii. οικονομικό κριτήριο: η ύπαρξη βιώσιμης οικονομίας της αγοράς και η ικανότητα των χωρών για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού και των δυνάμεων της αγοράς στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης,
- iii. κριτήριο της υιοθέτησης του κοινοτικού κεκτημένου: η ικανότητα της υποψήφιας χώρας να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την ιδιότητα του

⁴³ Βλ. Ιωακείμης Π. Κ. (1996), Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα, Κύπρος, Βαλκάνια, Αν. Ευρώπη- προβλήματα, συνέπειες, στρατηγική, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.27.

⁴⁴ http://europa.eu/scadplus/glossary/accession_criteria_copenhagen_el.htm, 10/11/09

μέλους, συμπεριλαμβανομένης της προσήλωσής της στους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Βάσει των συστάσεων της Επιτροπής και των γνωμοδοτήσεων του Κοινοβουλίου, οι Σύνοδοι των Ευρωπαϊκών Συμβουλίων του Λουξεμβούργου, το Δεκέμβριο του 1997, και του Ελσίνκι, το Δεκέμβριο του 1999, αποφάσισαν να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις με τις δέκα χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, καθώς και με την Κύπρο και τη Μάλτα.

2.3. ΠΡΟΕΝΤΑΞΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Η Συνθήκη Ε.Ε. προέβλεπε, συνεπώς, για την ένταξη ορισμένου γενικού όρους (κριτήρια Κοπεγχάγης), που συνοψίζονται στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην πολιτική δημοκρατία και στις βασικές ελευθερίες, καθώς και την εγκαθίδρυση μιας οικονομίας της αγοράς, ανοικτής στον ελεύθερο ανταγωνισμό. Ένας τέταρτος «όρος», όμως, αφορούσε την Ένωση και όχι τα υποψήφια μέλη: η διεύρυνση δεν έπρεπε να ανακόψει την ορμή προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Οι Συνθήκες του Άμστερνταμ, που υπεγράφη τον Οκτώβριο 1997, και της Νίκαιας, τον Φεβρουάριο 2001, είχαν ως στόχο την εδραίωση της Ένωσης και την απλούστευση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων πριν από τη διεύρυνση, ώστε να τηρηθεί ο εσωτερικός αυτός όρος της Ένωσης.⁴⁵

Η ημερομηνία ένταξης επρόκειτο να αποφασιστεί μετά την περάτωση των διαπραγματεύσεων και τη διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών για την είσοδο αυτών των χωρών στην ΕΕ. Οι πιο ρεαλιστικές προσεγγίσεις υπολόγιζαν τις πρώτες εντάξεις μετά το 2003. Η ημερομηνία εξαρτάτο άμεσα από τα μέτρα στην προενταξιακή φάση και τις μεταβατικές ρυθμίσεις. Δώδεκα ήταν οι υποψήφιες χώρες που είχαν συνάψει τις συμφωνίες με την Ένωση, η υποψηφιότητα δε κάθε χώρας επρόκειτο να κριθεί ξεχωριστά, σύμφωνα με τον «χάρτη πορείας».⁴⁶ Η σειρά των εντάξεων προσδιοριζόταν προφανώς από παράγοντες⁴⁷ οικονομικούς, γεωπολιτικούς και πολιτικούς.

⁴⁵ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.243.

⁴⁶ Βλ. Βαλντέν Σωπήρης, «Η νέα διεύρυνση προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης», Σύγχρονα Θέματα, τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας, τεύχος 60-61, 7/12/96, σελ.116.

⁴⁷ Βλ. Τζόκας Σπ., ό.π., σελ.244-5.

Πρώτος παράγοντας ήταν ο βαθμός προετοιμασίας των υποψηφίων χωρών από πολιτική και οικονομική άποψη. Τα υποψήφια κράτη κατέβαλαν επί αρκετά χρόνια σημαντικές προσπάθειες για να ανταποκριθούν στα κριτήρια που τους έθεσε η Ε.Ε., με προοπτική την ένταξή τους σε αυτήν. Η πρόοδος όσον αφορά την απελευθέρωση των τιμών και των αγορών, καθώς και τη μερική μετατρεψιμότητα των νομισμάτων τους, τους επέτρεπε να εστιάσουν την προσοχή τους σε αναγκαίες μακροοικονομικές και διαρθρωτικές μεταβολές. Οι χώρες αυτές έπρεπε να υλοποιήσουν δύο στόχους. Αφενός να προσεγγίσουν την Ένωση αφομοιώνοντας τους οικονομικούς της κανόνες και, αφετέρου, να μετατρέψουν πλήρως τις οικονομίες τους σε οικονομίες της αγοράς.

Έπρεπε να αποκτήσουν οικονομική σταθερότητα ανάλογη με αυτήν των κρατών-μελών της Ε.Ε., με έλεγχο των τιμών και του πληθωρισμού, δημοσιονομική πολιτική και να προβούν σε φορολογικές μεταρρυθμίσεις. Τέλος, απαιτούνταν επιτάχυνση του εκσυγχρονισμού του νομοθετικού τους συστήματος, σύμφωνα με τα πρότυπα της ΕΕ.⁴⁸

Ο δεύτερος παράγοντας είχε να κάνει με το κόστος της ένταξης για την Ε.Ε. Οπωσδήποτε, το κόστος της νέας διεύρυνσης θα ήταν υψηλότερο από το κόστος των προηγούμενων. Το σύνολο των υποψηφίων χωρών θα είναι καθαροί παραλήπτες κοινοτικών πόρων μετά την ένταξή τους για ένα μεγάλο διάστημα, και αυτό, διότι, πρώτον το βιοτικό τους επίπεδο είναι χαμηλό, δεύτερον ο αγροτικός τους τομέας είναι μεγάλος, και τρίτον το ΑΕΠ τους είναι μικρό και δεν τους επιτρέπει σημαντικές εισφορές στους ίδιους πόρους της Ε.Ε.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η Σλοβενία, η πλουσιότερη από τις υποψήφιες χώρες, βρισκονταν το 1993 στο 80% του επιπέδου ανάπτυξης της Ελλάδας, της φτωχότερης από τα τότε μέλη. Κάποιες εκτιμήσεις ανέβαζαν το κόστος αυτό της διεύρυνσης σε διπλασιασμό του κοινοτικού προϋπολογισμού, γεγονός που δημιουργούσε προβλήματα στη δημοσιονομική πολιτική της Ένωσης. Η αύξηση των δαπανών θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με δύο τρόπους: με σημαντική αύξηση των ίδιων πόρων, που θα μπορούσε όμως να οδηγήσει σε έντονες αντιδράσεις των κρατών-μελών, τα οποία δεν επιθυμούν να αυξηθούν οι εισφορές τους ή ανακατανομή υπέρ των νεοεισερχόμενων, που θα έβλαπτε όμως τα πιο φτωχά κράτη-μέλη της ΕΕ.⁴⁹

⁴⁸ Βλ. Telo Mario, «Η διεύρυνση και η μελλοντική “Μεγάλη Ευρώπη”»: θα κατορθώσουμε να συνυπάρξουμε σε μια Ευρώπη των 30;», Σύγχρονα Θέματα, τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας, τεύχος 60-61, 7/12/96, σελ.99-101.

⁴⁹ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.245.

Ο τρίτος παράγοντας αντιστρατεύονταν το δεύτερο, καθώς κινούνταν στη σφαίρα των πολιτικών επιλογών και προτιμήσεων των μελών της κοινότητας. Άρα, τα συμφέροντα των 15 κρατών-μελών έπαιζαν ρόλο στη διεύρυνση, καθότι είχαν και το δικαίωμα αρνησικυρίας για κάθε νέα ένταξη. Ισχυρή πίεση για τη συμπερίληψη μιας τουλάχιστον Βαλτικής χώρας ασκούσαν οι βόρειες χώρες, ενώ το ζωτικό ενδιαφέρον της Ελλάδας για την Κύπρο ήταν πιθανόν να διασυνδεθεί με τη διεύρυνση προς Ανατολάς. Η Αγγλία τασσόταν υπέρ των διευρύνσεων, πιστεύοντας ότι με τον τρόπο αυτό εξυπηρετούντο καλύτερα οι δικές της επιδιώξεις, καθώς επρόκειτο να δημιουργηθεί μια μεγάλη ζώνη ελεύθερων συναλλαγών και ένα πλαίσιο διακυβερνητικής πολιτικής συνεργασίας χωρίς εμβάθυνση.⁵⁰

Η Γερμανία, επίσης προσέβλεπε σε μια γρήγορη ένταξη των ανατολικών γειτόνων της (Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Σλοβενία) και πρότεινε να ασχοληθούν στη συνέχεια με την εμβάθυνση της Ένωσης και με τη μεταρρύθμιση των θεσμών της. Αντιθέτως, η Γαλλία, έχοντας την υποστήριξη και άλλων κρατών μελών, όπως η Ιταλία και το Βέλγιο, θεωρούσε ότι η Κοινότητα όφειλε πριν από κάθε είσοδο νέων εταίρων, να «χωνέψει» αυτή τη νέα διεύρυνση και να μεταρρυθμίσει τους θεσμούς της, ώστε να βελτιώσει τη λειτουργία της πριν από την επόμενη. Φοβόταν επίσης για την Κοινή Αγροτική Πολιτική, την οποία αναλάμβανε, διότι το βάρος της γεωργίας στην Ανατολική Ευρώπη θα μπορούσε να οδηγήσει στον διαμελισμό της, εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν θα μπορούσε να αντέξει το κόστος της.⁵¹ Τέλος, ο γεωπολιτικός παράγοντας επηρέαζε τη σειρά ένταξης, καθώς η ΕΕ δεν επιθυμούσε να δώσει την εντύπωση, με μια περιορισμένη διεύρυνση, σε τρίτους (π.χ. στη Ρωσία) ότι αναγνωρίζονται σφαίρες επιρροής ή δημιουργούνται «γκρίζες ζώνες».

Με βάση τα παραπάνω, η πολιτική της ΕΕ επεδίωκε την ένταξη των χωρών αυτών με το λιγότερο δυνατό οικονομικό και πολιτικό κόστος και οι προτεραιότητες που θα παρακολουθούσαν την παραπάνω πολιτική δεν θα έχουν τη μορφή αποθάρρυνσης των χωρών που δεν θα ενταχθούν στην πρώτη φάση, αλλά, μάλλον, ενθάρρυνσης για να εντείνουν τις προσπάθειές τους για την επόμενη φάση.

Για τον λόγο αυτόν, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, τα κράτη-μέλη της Ένωσης επέλεξαν να οργανώσουν οικονομική βοήθεια προκειμένου να βοηθήσουν τις

⁵⁰ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.245.

⁵¹ Βλ. Jean- Michel Gaillard- Anthony Rowley (2003), Ιστορία της ευρωπαϊκής Ηπείρου, από το 1850 έως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.619.

χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης να επαναδομήσουν τις βιομηχανίες τους, να εφαρμόσουν την οικονομία της αγοράς και να αποκολεκτιβοποιήσουν τις επιχειρήσεις τους. Αυτό ακριβώς υπήρξε το αντικείμενο του προγράμματος PHARE που θεσπίστηκε το 1989, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕ) και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (ΕΤΑΑ), που δημιουργήθηκε τον Απρίλιο του 1991 κατόπιν πρωτοβουλίας της Γαλλίας.⁵² Κατά τα πρώτα στάδια της μεταβατικής περιόδου, η οικονομική ενίσχυση ήταν επικεντρωμένη στην παροχή τεχνολογίας ή τεχνικής βοήθειας και, σε περίπτωση ανάγκης, στη χορήγηση ανθρωπιστικής ενίσχυσης.⁵³ Το πρόγραμμα αυτό ήταν το κυριότερο χρηματοδοτικό μέσο τεχνικής και προενταξιακής συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αρχικά με την Πολωνία και την Ουγγαρία και βαθμιαία επεκτάθηκε στο σύνολο των χωρών ΚΑΕ.

Στην προενταξιακή διαδικασία των χωρών με την Ε.Ε. βρίσκονταν και οι συμφωνίες σύνδεσης διάρκειας δέκα ετών, που υπεγράφησαν από την Ε.Ε. και από την καθεμία από τις χώρες ΚΑΕ. Οι συμφωνίες αυτές, που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ενοποιητικής διαδικασίας, προέβλεπαν έναν πολιτικό διάλογο, διάφορες οικονομικές και χρηματοδοτικές συνεργασίες, έναρξη εναρμόνισης των νομοθεσιών και των κανονισμών που αφορούσαν στους κανόνες ανταγωνισμού, στις κρατικές υποστηρίξεις και στην προστασία βιομηχανικών, εμπορικών και πνευματικών ιδιοκτησιών και, τέλος, σημαντικές οικονομικές διατάξεις: προσαρμοσμένη ελεύθερη ανταλλαγή βιομηχανικών προϊόντων, γεωργικές προτιμήσεις, φιλελευθεροποίηση των υπηρεσιών, των πληρωμών και της διακίνησης κεφαλαίων.⁵⁴

Τέτοιες, λοιπόν, συμφωνίες υπεγράφησαν με την Ουγγαρία, την Τσεχοσλοβακία και την Πολωνία τον Δεκέμβριο 1991, με τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία στις αρχές του 1993, με την Τσεχία και τη Σλοβακία χωρισμένες, πλέον, στις 4 Οκτωβρίου 1994 και με τις τρεις βαλτικές χώρες (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία) στις 12 Ιουνίου 1995 καθώς και με τη Σλοβενία στις 15 Ιουνίου 1995. Το πιο κρίσιμο ζήτημα για όλες αυτές τις χώρες ήταν η προετοιμασία τους κατά την προενταξιακή περίοδο, ούτως ώστε η στιγμή της ένταξης να προκαλούσε όσο το δυνατόν μικρότερους κραδασμούς, τόσο σε αυτές όσο και στην Ένωση.

⁵² Βλ. Jean- Michel Gaillard- Anthony Rowley (2003), Ιστορία της ευρωπαϊκής Ηπείρου, από το 1850 έως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.619.

⁵³ http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50004_el.htm, 11/11/09

⁵⁴ Βλ. Ιωακείμης Π. Κ. (1996), Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα, Κύπρος, Βαλκάνια, Αν. Ευρώπη- προβλήματα, συνέπειες, στρατηγική, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.26.

Οι περισσότερες χώρες, στο πλαίσιο της προαναφερθείσας στρατηγικής, σημείωσαν αξιόλογες προόδους με τη βοήθεια της Ε.Ε. που, στο Συμβούλιο της Κέρκυρας, τον Ιούνιο 1994, δρομολόγησε μια ανάλυση της διαδικασίας προσέγγισης των οικονομιών και την εκτίμησή της.⁵⁵ Λίγο αργότερα, τον Δεκέμβριο 1994, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Essen, που πραγματοποιήθηκε υπό την γερμανική προεδρία, προχώρησε σε μια νέα και ιδιαίτερα σημαντική πρωτοβουλία με την υιοθέτηση της «προενταξιακής στρατηγικής» και του «δομημένου διαλόγου» με τις υποψήφιες για ένταξη χώρες,⁵⁶ δηλαδή, μιας στρατηγική ένταξης μέσω της σταδιακής υιοθέτησης από τις υποψήφιες χώρες του κοινοτικού κεκτημένου. Ορισμένα βασικά στοιχεία της «προενταξιακής στρατηγικής», τα οποία εφαρμόστηκαν στις δώδεκα υποψήφιες χώρες, είναι:⁵⁷

- i. ανάπτυξη του «δομημένου διαλόγου» για την προώθηση της συνεργασίας σε τομείς διευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, της ΚΕΠΠΑ και του τρίτου πυλώνα, με συμμετοχή των χωρών σε κοινές συναντήσεις σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και Συμβουλίου Υπουργών,
- ii. προετοιμασία για την προσχώρηση των υποψηφίων χωρών στην εσωτερική αγορά, με τη θέσπιση μέτρων, τόσο βραχυπρόθεσμων όσο και μακροπρόθεσμων,
- iii. ενίσχυση των σχέσεων καλής γειτονίας και της διαπεριφερειακής συνεργασίας,
- iv. ανάπτυξη της συνεργασίας σε διάφορους τομείς, με έμφαση σε αυτόν του περιβάλλοντος, των μεταφορών και της εκπαίδευσης,
- v. ανάπτυξη της χρηματοδοτικής συνεργασίας στο πλαίσιο του προγράμματος PHARE.

Η απόφαση να θεσπιστούν τα προαναφερθέντα μέτρα, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ένταξη των χωρών ΚΑΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έδωσε στη διαδικασία της διεύρυνσης έναν νέο και ιδιαίτερο χαρακτήρα, διότι εγκαινιάστηκε ένα νέο πρότυπο διεύρυνσης σταδιακής συμμετοχής των υποψηφίων χωρών στις ευρωπαϊκές θεσμικές διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής και στις ενωσιακές πολιτικές δράσεις. Βασικός στόχος αυτής της διαδικασίας φαίνεται να ήταν η βαθύτερη και ουσιαστικότερη ενσωμάτωση των χωρών ΚΑΕ στο σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁵⁵ Βλ. Jean- Michel Gaillard- Anthony Rowley (2003), Ιστορία της ευρωπαϊκής Ηπείρου, από το 1850 έως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.619.

⁵⁶ Βλ. Ιωακειμίδης Π. Κ. (1996), Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα, Κύπρος, Βαλκάνια, Αν. Ευρώπη- προβλήματα, συνέπειες, στρατηγική, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.30.

⁵⁷ Βλ. Ιωακειμίδης Π. Κ., ό.π., σελ.30-31.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, λοιπόν, ξεκαθάρισε τη θέση της πως διεύρυνση εις βάρος της συνοχής και της ενοποιητικής διαδικασίας, δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί. Ειδικά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, εξ αρχής επέμενε ότι απαιτούνται συγκεκριμένες θεσμικές ρυθμίσεις, προκειμένου να εξασφαλιστεί τόσο η ομαλή ανοικοδόμηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και η αποτελεσματική της λειτουργία σε ένα διευρυμένο πλαίσιο.⁵⁸ Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προκειμένου να αντιμετωπίσει τους ολοένα αυξανόμενους δισταγμούς πολλών κοινοτικών χωρών απέναντι σε μια βιαστική διεύρυνση της ΕΕ, δημοσίευσε το Νοέμβριο του 2000 ένα κείμενο με τίτλο «Στρατηγική για τη διεύρυνση», με το οποίο αποτολμούσε για πρώτη φορά να καταγράψει μια συγκεκριμένη ημερομηνία για τη νέα διεύρυνση, προβλέποντας ότι οι διαπραγματεύσεις ένταξης θα έπρεπε να ολοκληρωθούν μέσα στο 2002 και οι πρώτες χώρες να ενταχθούν πριν από τα τέλη του ίδιου έτους.⁵⁹

2.4. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης θα καθόριζε σε πολύ μεγάλο βαθμό τη μορφή που θα λάβει η Ε.Ε. και τις πολιτικές της κατά την επόμενη δεκαετία. Εκτός της επίλυσης των οικονομικών προβλημάτων, η διεύρυνση της Ε.Ε. σε 25 ή 27 μέλη απαιτούσε θεσμικές μεταρρυθμίσεις, ώστε να μην καταρρεύσει από την αναποτελεσματικότητα ή καταστεί αποδιοπομπαία εξαιτίας του δημοκρατικού ελλείμματος.

Στον πολιτικό τομέα, η διεύρυνση της Ε.Ε. προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης θα έπρεπε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που αφορούν στις σχέσεις των κρατών αυτών, τα οποία σχετίζονταν με την εξωτερική τους πολιτική και το πρόβλημα των μειονοτήτων.

Παράλληλα, δεν θα έπρεπε να φανεί σε άλλες χώρες, όπως η Ρωσία, ότι η Ευρώπη περιχαρακωνόταν, αλλά να διατηρήσει τις σχέσεις με αυτές. Η διαμόρφωση μάλιστα μιας ισχυρής και συνεκτικής Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας ήταν ιδιαίτερα κρίσιμη, καθώς τα νέα προβλήματα που προστέθηκαν και η μεγαλύτερη ανομοιογένεια θέσεων και συμφερόντων σε μια διευρυμένη Ένωση, κινδύνευαν να

⁵⁸ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.247.

⁵⁹ Βλ. Πασσάς Α., «Η Συνθήκη της Νίκαιας και η Διακυβερνητική Διάσκεψη του 2004», Ευρωπαϊκή Έκφραση, τεύχος 40, 1^ο τρίμηνο 2001, σελ.45.

δυσχεράνουν περισσότερο την ήδη προβληματική λειτουργία της κοινής πολιτικής σε αυτόν τον τομέα.⁶⁰ Έτσι, από τη μια πλευρά υπήρχε η πολιτική επιταγή μιας σχετικά γρήγορης διαδικασίας ένταξης αυτών των χωρών στην ΕΕ, από την άλλη, όμως, μια επίσπευση, που δεν θα συνοδευόταν από ουσιαστικά μέτρα εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θα μπορούσε να αλλοιώσει ριζικά τη φυσιογνωμία της Ένωσης.

Συγχρόνως, το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το οποίο θα κατέρριπτε το σχίσμα Δύσης-Ανατολής και θα εγγυάτο την ειρήνη και ασφάλεια της γηραιάς ηπείρου, δεν ήταν εφικτό χωρίς μια ισχυρή βούληση αλληλεγγύης προς τους ασθενέστερους και προς όσους πλήττει η διαδικασία ολοκλήρωσης.⁶¹ Η διεύρυνση δεν μπορεί να γίνει εις βάρος του ευρωπαϊκού Νότου. Αυτή η ομάδα χωρών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, που θίγονταν, ενδεχομένως, με απώλειες από τα διαρθρωτικά ταμεία, την ΚΑΠ, του ανταγωνισμού αλλά και την μετατόπιση του κοινοτικού ενδιαφέροντος προς Ανατολάς, θα χρειάζονταν αντισταθμιστικούς πόρους και πολιτικές που θα διασφάλιζαν τη συνοχή.

Μια τέτοια αλληλεγγύη ήταν το απαραίτητο συμπλήρωμα της εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας που επίσης θα αναδεικνυόταν σε μια διευρυμένη Ευρώπη. Συνεπώς, η ισχυρή πολιτική βούληση και η σύγκλιση των στόχων στα κράτη μέλη, αποτελούσαν προϋποθέσεις για μια διευρυμένη και ισχυρή Ευρώπη.

Αναφορικά με την Ελλάδα, η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης είχε ιδιαίτερη σημασία. Από τη μια, οι οικονομικές συνέπειες της ένταξης των νέων χωρών, θα έπλητταν κυρίως την Ελλάδα, τη στιγμή που είναι ένα από τα φτωχότερα κράτη μέλη της Ένωσης, επιδοτείται και είναι χώρα αγροτική. Από την άλλη, ωστόσο, είχε έντονο πολιτικό συμφέρον από την σταθερότητα στην εν λόγω περιοχή αλλά και οικονομικές ευκαιρίες που θα απέρρεαν και, επομένως, ενδιαφερόταν για την διεύρυνση. Μια ενδεχόμενη απόρριψη του αιτήματος ένταξης της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, προοπτικής πιθανής, θα συνιστούσε μια ιδιαίτερα αρνητική εξέλιξη για την Ελλάδα, συνυπολογίζοντας την ασταθή κατάσταση στα Βαλκάνια.⁶² Ο αποκλεισμός βαλκανικών χωρών από την ΕΕ θα σήμαινε παραπέρα

⁶⁰ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.247.

⁶¹ Βλ. Τζόκας Σπ., ό.π., σελ.248.

⁶² Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.248.

περιθωριοποίηση της βαλκανικής από το ευρωπαϊκό γίνεσθαι, με επικίνδυνες επιπτώσεις για την ασφάλεια και τη σταθερότητα τόσο στην περιοχή όσο και στην Ευρώπη.

Συνεπώς, για την Ελλάδα θα είχε θετικά αποτελέσματα μια στρατηγική της Ένωσης που θα εμβάθυνε την ενοποίηση και, συγχρόνως, δεν θα ματαίωνε ή θα ανέβαλε επί' αόριστον την ένταξη αυτών των χωρών. Αυτό που ήταν απαραίτητο για τα ελληνικά συμφέροντα, ήταν η διεύρυνση να πραγματοποιηθεί παράλληλα με την ισχυροποίηση του θεσμικού πλαισίου της Ε.Ε. Η παραπάνω στρατηγική προσέφερε σημαντικά πλεονεκτήματα στην ελληνική πλευρά σχετικά με την επίλυση του Κυπριακού, καθώς διευκόλυνε τις διαδικασίες ένταξης της Κύπρου στην Ένωση. Τέλος, η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. αποτέλεσε στρατηγικό στόχο της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, καθώς θα συνέβαλλε στην προώθηση επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος και στη συνακόλουθη εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

2.5. Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΚΟΡΥΦΗΣ ΤΗΣ ΚΟΠΕΓΧΑΓΗΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ

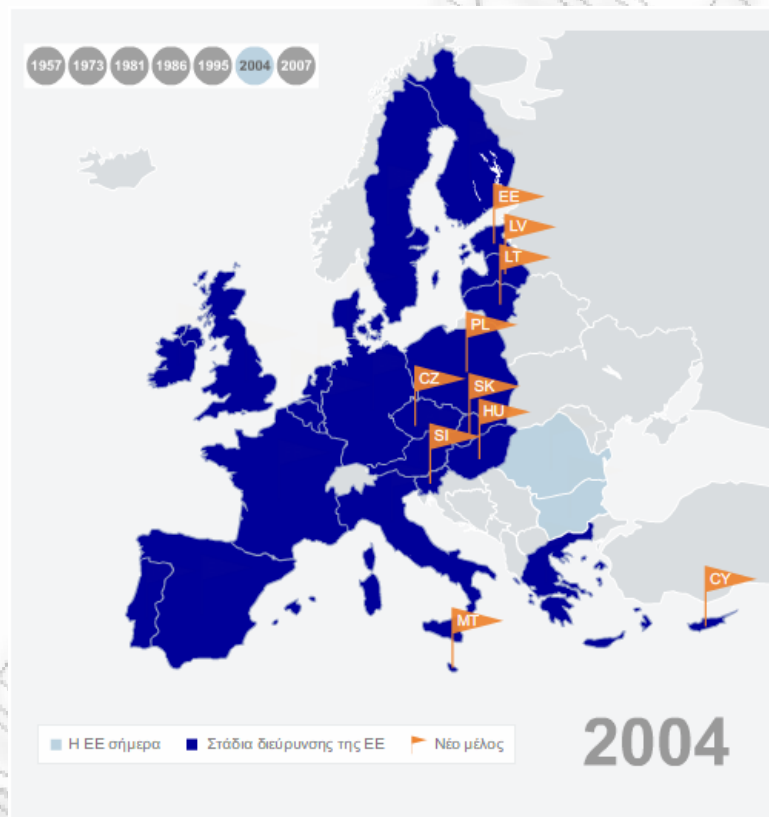
Στην Κοπεγχάγη, στις 13 Δεκεμβρίου 2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πραγματοποίησε ένα από τα σημαντικότερα βήματα στην ιστορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Αποφάσισε την προσχώρηση δέκα νέων κρατών-μελών την 1^η Μαΐου 2004. Λαμβάνοντας αυτή την απόφαση, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αύξανε μόνο τη γεωγραφική έκταση και τον πληθυσμό της. Έθετε, επίσης, τέρμα στη διαίρεση της γηραιάς ηπείρου, στο ρήγμα που από το 1945 και μετά χώριζε τον ελεύθερο κόσμο από τον κομμουνιστικό κόσμο. Έτσι, αυτή η πέμπτη διεύρυνση της Ε.Ε. έχει μια πολιτική και μια ηθική διάσταση.⁶³

Οι εντασσόμενες χώρες- Κύπρος, Τσεχική Δημοκρατία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Σλοβακία και Σλοβενία- είναι ασφαλώς ευρωπαϊκές, όχι μόνο λόγω γεωγραφίας αλλά και λόγω του πολιτισμού, της ιστορίας και των προσδοκιών τους να ενταχθούν στη δημοκρατική ευρωπαϊκή οικογένεια. Προσχωρώντας στην Ευρωπαϊκή Ένωση εντάχθηκαν και συμμετέχουν πλήρως στο σχέδιο που χάραξαν οι ιδρυτές της Ε.Ε. Οι Συνθήκες προσχώρησης, που υπογράφηκαν στην Αθήνα στις 16 Απριλίου 2003, δίνουν το δικαίωμα στους λαούς των νέων κρατών-μελών να εκλέξουν και να εκλεγούν, επί ίσοις όροις με άλλους πολίτες

⁶³ http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/60/index_el.htm, 12/11/09

της Ε.Ε., στις εκλογές για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τον Ιούνιο του 2004, πράγμα το οποίο και έγινε.

Οι διαπραγματεύσεις που ολοκληρώθηκαν στην Κοπεγχάγη, παρέχουν στα δέκα νέα κράτη-μέλη μηχανισμούς και μεταβατικές περιόδους που είναι απαραίτητες για να εκπληρώσουν το σύνολο των υποχρεώσεών τους. Πριν από την προσχώρηση, η οποία ολοκληρώθηκε την 1^η Μαΐου 2004, κάθε υποψήφια χώρα έπρεπε να ενσωματώσει στην εθνική της νομοθεσία ολόκληρο το κοινοτικό κεκτημένο, το οποίο αποτελείται από 26.000 νομοθετικές πράξεις που αντιστοιχούν σε περίπου 80.000 σελίδες.⁶⁴ Τα νέα κράτη-μέλη όφειλαν όχι μόνο να ενσωματώσουν το κεκτημένο, αλλά και να το εφαρμόσουν.

Εικόνα 6 - Η μεγάλη διεύρυνση

Όπως είναι επόμενο, η διαδικασία αυτή απαιτούσε τεράστιο όγκο εργασίας των εθνικών κοινοβουλίων και πολλών οργανισμών αυτών των χωρών που μόλις πρόσφατα είχαν ανασυσταθεί. Αλλά μόνο με την εξαιρετικά μεγάλη προσπάθεια και την ενεργό αλληλεγγύη των δεκαπέντε παλαιότερων κρατών-μελών κατέστη δυνατό να

⁶⁴ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.249.

εξασφαλιστούν η απρόσκοπτη λειτουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς και η συνέχιση της εφαρμογής των διαφόρων πολιτικών της Ένωσης.⁶⁵

Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί, όπως έχει προαναφερθεί, να εξασφαλίσει ότι μια διεύρυνση αυτής της κλίμακας δεν θα τη μετατρέψει σε μια απλή ζώνη ελεύθερων συναλλαγών. Γι' αυτόν το λόγο, προσπαθεί να ενισχύσει την κοινωνική της συνοχή και να εξασφαλίσει την αποτελεσματική λειτουργία αυτής της τεράστιας οικογένειας κρατών. Τα νέα κράτη-μέλη συμμετείχαν πλήρως στις εργασίες της Συνέλευσης. Κάθε χώρα όρισε έναν Επίτροπο που ανέλαβε καθήκοντα την 1^η Μαΐου 2004, μόλις, δηλαδή, τέθηκαν σε ισχύ οι Συνθήκες Προσχωρήσεως. Όταν θα εκλεγόταν το νέο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον Ιούνιο του 2004, θα ενέκρινε τα νέα μέλη της Επιτροπής που θα προτεινόταν, τα οποία ανέλαβαν καθήκοντα την 1^η Νοεμβρίου 2004.

Ο τότε πρόεδρος της Επιτροπής, Romano Prodi, είχε επισημάνει ότι με το να τηρήσει η Ένωση τη δέσμευσή της προς τις υποψήφιες χώρες, έδωσε τέρμα στην αδικία και τη βαρβαρότητα του 20^{ου} αιώνα με τους ολοκληρωτισμούς του και τον Ψυχρό Πόλεμο.⁶⁶ Όμως, η Ε.Ε. δείχνει ότι μπορεί να εφαρμόσει στην πράξη μια νέα φιλοσοφία διεθνών σχέσεων που αντανακλά την ενότητα αλλά και την πολυμορφία της Ευρώπης, τις εθνικές διαφορές της αλλά και τις κοινές αξίες της.

2.6. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ

2.6.1. Το πρόβλημα της «μετάβασης»

Η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς αποτελεί τη σοβαρότερη πρόκληση γιατί αγγίζει την ουσία του προβλήματος. Η κατάρρευση της σοβιετικής κυριαρχίας συμπαρέσυρε στην πτώση της και το σοσιαλιστικό οικονομικό και κοινωνικό πρότυπο που είχε αποδειχθεί αναποτελεσματικό και ανήμπορο να ικανοποιήσει τις βιοτικές ανάγκες των λαών της περιοχής.⁶⁷ Η ανάγκη στροφής προς την οικονομία της αγοράς έθεσε επί τάπητος το τεράστιο πρόβλημα της μετάβασης και οδήγησε στην

⁶⁵ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.250.

⁶⁶<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/463&format=HTML&aged=1&language=EL&guiLanguage=en>, 11/11/09

⁶⁷ Βλ. Χίου- Μανιατοπούλου Θ. (1997), Η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εκδόσεις Ε. Α. Αναστασίου, Αθήνα, σελ.12.

αποφασιστική επιλογή της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για την οποία η ενσωμάτωση των χωρών ΚΑΕ αποτελεί την πιο σημαντική πρόκληση της ιστορίας της.

Για πρώτη φορά επιχειρείται η γεφύρωση του χάσματος που χωρίζει δύο κόσμους ολότελα διαφορετικούς. Πράγματι, το πέρασμα από τη μια στιγμή στην άλλη σε νέες μορφές οργάνωσης της οικονομίας με άμεσες επιπτώσεις στην κοινωνία αποδεικνύεται μια πολύπλοκη διαδικασία με προεκτάσεις στο σύνολο της ζωής ενός τόπου και έντονες αντιστάσεις.

Στη διαδικασία της μετάβασης λειτούργησε ένα γνωστό κοινωνιολογικό φαινόμενο, η σημασία του οποίου δεν φαίνεται να μετρήθηκε σωστά. Η «κοινωνική βαρύτητα» (*pesanteur sociologique*) καθλώνει τους πληθυσμούς των χωρών αυτών σε συνήθειες και νοοτροπίες του παρελθόντος, ενώ για τις ανάγκες της μετάβασης χρειάζονται ταχείς ρυθμοί «πολιτισμικής προσαρμογής» (*acculturation*) στο νέο περιβάλλον της οικονομίας της αγοράς. Και αυτό γιατί η οικονομία της αγοράς δεν λειτουργεί σε κοινωνιολογικό κενό, μα χρειάζεται μια δημοκρατικά δομημένη κοινωνία με παράδοση δημοκρατικής λειτουργίας και βαθιά ριζωμένες μορφές ελεύθερης σκέψης.⁶⁸

Η μετάβαση των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης από τη σοσιαλιστική οικονομία στην οικονομία της αγοράς είναι απόρροια της χρεοκοπίας του μοντέλου του υπαρκτού σοσιαλισμού και όχι της απόφασης των χωρών αυτών να ζητήσουν την ενσωμάτωσή τους στην Ένωση.⁶⁹ Το πέρασμα στην οικονομία της αγοράς ήταν αναγκαίο και θα γινόταν ανεξαρτήτως της ενσωμάτωσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τα κυριότερα προβλήματα της μετάβασης μπορούν να συνοψισθούν σε τέσσερις άξονες⁷⁰:

α) Πρώτον, οι ριζικές μεταβολές στη διάρθρωση των οικονομικών παραγόντων που επιβάλλει το πέρασμα στην οικονομία της αγοράς, όπως για παράδειγμα ιδιωτικοποιήσεις, αναδιάρθρωση, εκσυγχρονισμός των παραγωγικών τομέων (βιομηχανία, γεωργία, τριτογενής τομέας), εφαρμογή σταθεροποιητικής μακροοικονομικής πολιτικής έχουν, για ένα μεγάλο αρχικό διάστημα, αρνητικές συνέπειες στην αγορά εργασίας και την απασχόληση.

⁶⁸ Βλ. Χίου- Μανιατοπούλου Θ. (1997), Η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εκδόσεις Ε. Α. Αναστασίου, Αθήνα, σελ.13.

⁶⁹ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ. (2005), Η αρπαγή της Ευρώπης, η Ευρώπη στη σκιά της Πλανητικής Αυτοκρατορίας, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.166.

⁷⁰ <http://www.ekfrasi.gr/issues/26/sentuka.html>, 12/11/09

β) Δεύτερον, οι κοινωνικές δομές που παγιώθηκαν τα τελευταία πενήντα χρόνια στον χώρο της ανατολικής Ευρώπης, υπό συνθήκες κεντρικού σχεδιασμού της οικονομίας και καταπιεστικού ολοκληρωτισμού, ενεργούν ανασταλτικά στον εκσυγχρονισμό της οικονομίας και στη μετάβαση σε νέες μορφές κοινωνικής δραστηριότητας δημοκρατικής υφής. Οι παλαιές νοοτροπίες, οι ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό με ικανότητα και γνώση γύρω από την επιχειρηματική πρωτοβουλία εμποδίζουν τις ριζικές αλλαγές στην οργάνωση της οικονομικής ζωής πάνω σε νέες βάσεις.

γ) Ο τρίτος άξονας αφορά στους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης που απαιτούνται προκειμένου να επιτευχθεί ταχεία αύξηση του ΑΕΠ των υποψηφίων χωρών κατά τρόπο ώστε το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των χωρών αυτών να πλησιάσει τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ.

δ) Ο τέταρτος άξονας αφορά τα προβλήματα που απορρέουν από τη σύνθεση του ΑΕΠ των υποψηφίων χωρών. Τη στιγμή αυτή, σε όλες τις υποψήφιες χώρες, το κυρίαρχο στοιχείο στη σύνθεση του ΑΕΠ είναι η γεωργική παραγωγή που συνδυάζεται με υποτονικότητα της βιομηχανικής παραγωγής, χαμηλή ανταγωνιστικότητα και πλήρη εξάρτηση του εμπορίου από τις χώρες της Ένωσης.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών η «προενταξιακή στρατηγική», που υιοθετήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Essen, στις 9 και 10 Δεκεμβρίου 1994, προέβλεπε μια σειρά δράσεων,⁷¹ ώστε να αμβλυνθούν οι διαφορές και να διευκολυνθεί η προσαρμογή των οικονομιών των υποψηφίων χωρών προς το ευρωπαϊκό πρότυπο:

Α) Μια πρώτη σειρά μέτρων αφορούσε την εναρμόνιση της νομοθεσίας που σχετίζεται με την εσωτερική αγορά και αναλύεται λεπτομερώς στην Λευκή Βίβλο της Επιτροπής.⁷²

Η Λευκή Βίβλος καθιέρωσε μια στρατηγική που βασίστηκε στη σύναψη Ευρωπαϊκών Συμφωνιών και στη δημιουργία θεσμικών σχέσεων μεταξύ των χωρών ΚΑΕ και τους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι συμφωνίες απέβλεπαν στην προοδευτική καθιέρωση οικονομικών ελευθεριών που ισχύουν στην Ένωση, ιδιαίτερα στον τομέα της εσωτερικής αγοράς. Οι δομημένες σχέσεις συμπλήρωναν τις διμερείς συμφωνίες σύνδεσης και προσέφεραν ένα πολυμερές πλαίσιο διαλόγου και διαβουλεύσεων.⁷³ Σε κάθε περίπτωση, η Λευκή Βίβλος απέβλεπε στην καθιέρωση προγράμματος που θα επέτρεπε σε κάθε συνδεδεμένο κράτος να προετοιμαστεί, σε συνεργασία και με την

⁷¹ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm, 12/11/09

⁷² <http://europa.eu/bulletin/fr/9505/p104063.htm>, 12/11/09

⁷³ Βλ. Χίου- Μανιατοπούλου Θ. (1997), Η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εκδόσεις Ε. Α. Αναστασίου, Αθήνα, σελ.42.

πολλαπλής φύσεως βοήθεια της Ένωσης, για να ανταποκριθεί στις ανάγκες της εσωτερικής αγοράς.

Β) Επίσης, προβλεπόταν η χρηματοδότηση προγραμμάτων στα πλαίσια του προγράμματος PHARE για την προώθηση των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων και την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Καννών, στις 26 και 27 Ιουνίου 1995, αποφάσισε τη διάθεση ποσού 6.693 εκατομμύρια ECU για τον σκοπό αυτό στις χώρες ΚΑΕ μέσα στην πενταετία 1995-1999.⁷⁴

Γ) Ένας τρίτος κύκλος δράσεων αφορούσε την προώθηση της στενότερης συνεργασίας σε διάφορους κρίσιμους τομείς, όπως στις μεταφορές με συμμετοχή των υποψήφιων χωρών στα διευρωπαϊκά δίκτυα, στις δράσεις για το περιβάλλον, την ενέργεια, την επαγγελματική κατάρτιση κ.τ.λ.

Δ) Τέλος, δράσεις που απέρρεαν από τον «δομημένο διάλογο» σε ευαίσθητα πολιτικά θέματα όχι μόνο εξωτερικής πολιτικής, αλλά και θέματα του τρίτου πυλώνα, όπως μετανάστευση, ναρκωτικά κ.τ.λ. θα συνέβαλλαν στην ενσωμάτωση των υποψήφιων χωρών στο ευρωπαϊκό πρότυπο.

Στο σημείο αυτό, είναι εξόχως ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι τα ίδια προβλήματα προσαρμογής στο ευρωπαϊκό οικονομικό περιβάλλον συνάντησε και η ελληνική οικονομία. Αν εξαιρέσουμε το γεγονός ότι αυτή δεν προερχόταν από καθεστώς σοσιαλιστικού κεντρικού σχεδιασμού, όλες οι άλλες παράμετροι αφορούσαν και την ελληνική οικονομία. Οι διαρθρωτικές αλλαγές, η ανάγκη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, η σύνθεση του ΑΕΠ αποτελούν προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία την εποχή της ένταξής της στην τότε ΕΟΚ.

2.6.2. Η παράμετρος του κόστους

Το σημαντικότερο ζήτημα, πέραν του θεσμικού, που πηγάζει από τη διεύρυνση είναι η οικονομική αντοχή της Ένωσης να επωμιστεί το κόστος. Η ενσωμάτωση δέκα νέων χωρών στον κορμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα έχει μια σειρά από σημαντικές επιπτώσεις, θετικές και αρνητικές, για τις οικονομίες των 15 χωρών-μελών αλλά και των νέων χωρών.

Η συνολική οικονομική επίπτωση αποτελούμενη από τα θετικά στοιχεία (benefits) και τα αρνητικά (costs), αν και δεν μπορεί να προσδιορισθεί επακριβώς, αναμένεται να

⁷⁴ Βλ. Χίου- Μανιατοπούλου Θ. (1997), Η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εκδόσεις Ε. Α. Αναστασίου, Αθήνα, σελ.25.

είναι επωφελείς και για τις χώρες που είναι ήδη μέλη της Ένωσης που θα ωφεληθούν σε διάφορο βαθμό, η καθεμία αναλόγως της γεινιάσεως και της οικονομικής τους ευρωστίας, αλλά και για τις νέες χώρες.

Όπως επισημαίνεται από ανεξάρτητα ερευνητικά κέντρα (και ιδιαίτερα από μελέτες του CEPS⁷⁵), οι θετικές οικονομικές επιπτώσεις θα είναι οι κλασικές επιπτώσεις κάθε διεύρυνσης, ήτοι: εξάπλωση της Κοινής Αγοράς, ενίσχυση της θέσεως της Ένωσης στις διεθνείς αγορές, αύξηση της ζήτησης ως αποτέλεσμα των αναμενόμενων επενδύσεων και της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου στις νέες χώρες.

Οι προβλέψεις αυτές, ορθές θεωρητικά, στην πράξη δεν επαληθεύτηκαν τουλάχιστον ως προς ένα σημείο που αφορά την αύξηση των επενδύσεων. Εκείνο που συνέβη στην πράξη ήταν η μετατόπιση των επενδύσεων από τις αρχικές 15 προς τις 10 νέες χώρες, λόγω του χαμηλού κόστους παραγωγής.⁷⁶

Οι αρνητικές επιπτώσεις συνίστανται στην επιβάρυνση του κοινοτικού προϋπολογισμού για την εφαρμογή των πολυέξοδων πολιτικών της, όπως Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) και η αναδιανεμητική πολιτική (Διαρθρωτικά Ταμεία). Οι προβληματισμοί που αναπτύχθηκαν στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τα κράτη-μέλη συνοψίζονται κατά τον καλύτερο τρόπο σε δύο κείμενα της Επιτροπής: την Ανακοίνωση για την Ατζέντα 2000⁷⁷ και την Ανακοίνωση για τις δημοσιονομικές προοπτικές 2000-2006.⁷⁸ Πράγματι, υπάρχει ως πιθανότητα η Ευρωπαϊκή Ένωση να λειτουργήσει με τη λογική του ελάχιστου κοινού παρονομαστή,⁷⁹ με αποτέλεσμα το ποσοστό του ΑΕΠ που διατίθεται για τον κοινοτικό προϋπολογισμό να μην επαρκεί και οι δύο αυτές πολιτικές,

Το πρόβλημα που είχε να λύσει η Επιτροπή για λογαριασμό της Ένωσης ήταν να βρει πρόσθετους πόρους για τη χρηματοδότηση των πολιτικών της στις νέες χώρες χωρίς να αυξηθεί το όριο των ιδίων πόρων (1,27% του ΑΕΠ) και χωρίς να υποστούν ζημιά οι

⁷⁵ Centre for European Policy Studies

⁷⁶ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ. (2005), Η αρπαγή της Ευρώπης, η Ευρώπη στη σκιά της Πλανητικής Αυτοκρατορίας, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.169.

⁷⁷ <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=318888:cs&lang=el&list=325518:cs.325523:cs.319104:cs.319121:cs.318888:cs.&pos=5&page=1&nbl=5&pgs= 10&hwords=COM%97-2000~>, ημερομηνία εγγράφου 15-7-1997, 15/11/09

⁷⁸ <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=318888:cs&lang=el&list=325518:cs.325523:cs.319104:cs.319121:cs.318888:cs.&pos=5&page=1&nbl=5&pgs= 10&hwords=COM%164-1998~>, ημερομηνία εγγράφου 18-3-1998, 15/11/09

⁷⁹ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ. (2008), Ευρώπη ασθμαίνουσα, η μεγάλη κρίση και το μέλλον της Ευρώπης, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.160.

15 χώρες-μέλη. Η Επιτροπή στην «Ατζέντα 2000»⁸⁰ με τις λύσεις που έδωσε πέτυχε αυτό που πολλοί αποκάλεσαν τετραγωνισμό του κύκλου.

2.6.2.1. Διαρθρωτικά Ταμεία

Ιδιαίτερα όσον αφορά την αναδιανεμητική πολιτική, οι υπολογισμοί της Επιτροπής για τα διαρθρωτικά Ταμεία συνίστανται σε τρεις απλές εξισώσεις: πρώτον, η δαπάνη για διαρθρωτικές δράσεις παραμένει σε επίπεδο της τάξης του 0,46 του ΑΕΠ της Ένωσης, δεύτερον, το 1/4 της δαπάνης θα καλυφθεί από τη μείωση της χρηματοδότησης (transfer) προς τις χώρες-μέλη. Η μείωση, εντούτοις, της χρηματοδότησης δεν θα υπερβεί ένα 5% λόγω της εν τω μεταξύ ανάπτυξης των περιοχών οικονομικής καθυστέρησης και τρίτον, τα υπόλοιπα 3/4 της δαπάνης θα καλυφθούν από την προσδοκώμενη αύξηση του ΑΕΠ της Ένωσης, η οποία αναμένεται να είναι της τάξεως των 70 δισεκατομμυρίων ευρώ.⁸¹

2.6.2.2. Το Κόστος για την ΚΑΠ

Η απλουστευτική λογιστική που επελέγη για τα Διαρθρωτικά Ταμεία δεν ήταν δυνατό να εφαρμοσθεί και στην ΚΑΠ, για δύο κυρίως λόγους:⁸² πρώτον, οι επιπτώσεις από την εφαρμογή της ΚΑΠ στις νέες αγροτικές, ως επί το πλείστον, χώρες χωρίς να θιγούν οι αγροτικές οικονομίες των χωρών-μελών δεν ήταν πρόβλημα λογιστικών εξισώσεων αλλά διαρθρωτικών μεταβολών και, δεύτερον, το ύψος της δαπάνης ήταν αρκετά υψηλότερο από αυτό των διαρθρωτικών ταμείων.

Η ΚΑΠ, θεμέλιος λίθος της ΕΟΚ από την ίδρυσή της, έχει συμβάλει σημαντικά στην ευημερία των χωρών-μελών της Ένωσης. Οι πρώτοι περιορισμοί στην ενίσχυση των γεωργικών προϊόντων με την απόφαση της Συνόδου Κορυφής του Αμβούργου (Φεβρουάριος 1988) για περικοπή των δαπανών από το 75% του κοινοτικού προϋπολογισμού στο 50% και οι εν συνεχεία περιορισμοί από τις διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης, στα πλαίσια της GATT, προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις

⁸⁰ Έγγραφο που εκδόθηκε στις 15 Ιουλίου 1997.

⁸¹ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ. (2005), Η αρπαγή της Ευρώπης, η Ευρώπη στη σκιά της Πλανητικής Αυτοκρατορίας, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.170.

⁸² Βλ. Λυμπερόπουλος Κ., ό.π., σελ.171.

των γεωργικών πληθυσμών της Ένωσης⁸³ αντιδράσεις που έφθασαν στο σημείο να επηρεάζουν το γενικό κλίμα αξιοπιστίας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παρά ταύτα, προκειμένου να ενσωματωθούν οι νέες χώρες στο «κοινοτικό κεκτημένο», με δεδομένο τον κυρίαρχο ρόλο του αγροτικού τομέα σε αυτές, χρειαζόταν να γίνουν σοβαρές τομές στην Κοινή Αγροτική Πολιτική της Ένωσης, έτσι ώστε το κόστος από την ένταξη για την Ε.Ε να μην είναι απαγορευτικά υψηλό.⁸⁴ Προς την κατεύθυνση των περικοπών προσανατολίσθηκε η Επιτροπή, η οποία θεωρεί την ΚΑΠ ως τον καταλληλότερο τομέα για την συμπίεση του κόστους. Πάρα ταύτα, σοβαρές περικοπές στη χρηματοδότηση του γεωργικού τομέα δεν είναι εφικτές, αλλά ούτε και επιθυμητές, διότι θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αρνητικά αποτελέσματα για την επιτυχή έκβαση της διεύρυνσης για τους εξής λόγους:⁸⁵

Πρώτον, θα επιβαρυνθεί επικίνδυνα η επιδιωκόμενη οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών από τη στιγμή που ο σημαντικότερος τομέας παραγωγής θα υποχρεωθεί σε αργούς ρυθμούς ανάπτυξης δεύτερον, τυχόν αυστηρές περικοπές στην ΚΑΠ δεν είναι δυνατόν, εξαιρουμένων των μεταβατικών περιόδων, να περιορισθούν στις νέες μόνον χώρες τρίτον, καμία από τις ενδιαφερόμενες χώρες-μέλη δεν είναι διατεθειμένη να στέρξει σε σοβαρές περικοπές. Κάτι τέτοιο θα είχε επιπτώσεις όχι μόνον στον κοινωνικό ιστό των κρατών-μελών, αλλά και στην ευρωπαϊκή ενοποίηση ευρύτερα.

Εν τέλει, σχετικά με το συνολικό κόστος, η Επιτροπή πρότεινε και το έκτακτο Συμβούλιο των Βρυξελλών, τον Οκτώβριο 2002, αποφάσισε ότι για την τριετία 2004-2006 θα διατεθούν 39,3 δισεκατομμύρια ευρώ. Το τελικό ποσό αποφασίσθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Κοπεγχάγης σε 40,7 δισεκατομμύρια ευρώ για το διάστημα αυτό.

2.7. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ-ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΜΑΛΤΑ: ΑΛΛΗ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ

⁸³ Βλ. Χίου- Μανιατοπούλου Θ. (1997), Η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εκδόσεις Ε. Α. Αναστασίου, Αθήνα, σελ.26.

⁸⁴ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ. (2005), Η αρπαγή της Ευρώπης, η Ευρώπη στη σκιά της Πλανητικής Αυτοκρατορίας, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.171.

⁸⁵ Βλ. Λυμπερόπουλος Κ., ό.π., σελ.172.

2.7.1. Η ενταξιακή πορεία

Η Κυπριακή Δημοκρατία υπέβαλε αίτηση για να καταστεί πλήρες μέλος της τότε ΕΟΚ τον Ιούλιο 1990, σε έναν θεαματικό αναπροσανατολισμό της μέχρι τότε πολιτικής της στο χώρο των αδέσμευτων χωρών.⁸⁶ Προσπάθειες που έγιναν από την Ελλάδα να πειστεί η Λευκωσία να υποβάλλει αίτηση ένταξης νωρίτερα, το 1988, κατά τη διάρκεια της δεύτερης ελληνικής προεδρίας στην Κοινότητα, απέτυχαν. Τον Ιούλιο 1990 υπέβαλε επίσης αίτηση για ένταξη στην Κοινότητα και η Μάλτα.

Στην περίπτωση της Κύπρου, η ευρωπαϊκή επιλογή παρέμεινε ξεκάθαρος και πρωταρχικός στόχος εξωτερικής πολιτικής από τότε που υποβλήθηκε η αίτηση για ένταξη (1990). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο στόχος αυτός έτυχε καθολικής υποστήριξης από όλες τις πολιτικές δυνάμεις του τόπου. Αυτό δεν πρέπει να υποτιμάται ούτε να παραβλέπεται, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη ότι η ενταξιακή πορεία άλλων χωρών είχε άδοξο τέλος, λόγω δυσκολιών εσωτερικής πολιτικής συνοχής στο θέμα της ένταξης.⁸⁷

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μετά από εκτεταμένη μελέτη, εξέδωσε τη Γνωμοδότησή της για την αίτηση της Κύπρου και Μάλτας τον Ιούλιο 1993, η οποία υπήρξε σε γενικές γραμμές θετική⁸⁸ για την αίτηση της Κύπρου, τονίζοντας ότι «...η Επιτροπή έχει την πεποίθηση ότι πρέπει να σταλεί θετικό μήνυμα στις αρχές και το λαό της Κύπρου που να επιβεβαιώνει ότι η Κοινότητα θεωρεί την Κύπρο ικανή για την προσχώρηση και ότι μόλις διασφαλισθούν περισσότερο οι προοπτικές για τη διευθέτηση, η Κοινότητα θα είναι έτοιμη να αναλάβει από κοινού με την Κύπρο τη διαδικασία που θα πρέπει τελικά να οδηγήσει στην εν λόγω προσχώρηση...». Έτσι λοιπόν, αναγνώριζε την ευρωπαϊκή ταυτότητα και χαρακτήρα της νήσου, τον προορισμό της να αποτελέσει μέρος της Κοινότητας, καθώς επίσης επιβεβαίωνε ότι η Κύπρος ικανοποιεί τα κριτήρια για ένταξη.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε πλήρως την Γνωμοδότηση στις 4 Οκτωβρίου 1993, δηλώνοντας, μεταξύ άλλων, ότι «Το Συμβούλιο υποστήριξε την προσέγγιση της Επιτροπής, η οποία πρότεινε, χωρίς να αναμένει για μια ειρηνική, ισοζυγισμένη και μόνιμη λύση του Κυπριακού προβλήματος, όπως χρησιμοποιήσει όλα τα προσφερόμενα από την Συμφωνία Σύνδεσης μέσα για να βοηθήσει, σε στενή

⁸⁶ Βλ. Ήφαιστος Π. & Τσαρδανίδης Χ.(1991), Οι Σχέσεις της Κύπρου με τις ευρωπαϊκές κοινότητες 1972–1990: από τη συμφωνία σύνδεσης στην αίτηση ένταξης, ιστορικό, προβλήματα, προοπτικές, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.149.

⁸⁷ Βλ. Ιωσήφ Ι., «Η επόμενη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ένταξη της Κύπρου» στο Σπυρόπουλος Γ. (επιμ.), Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης- Ατζέντα 2000-Η ένταξη της Κύπρου, πρακτικά συνεδρίου, Λευκωσία, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σελ.82.

⁸⁸ <http://eur-lex.europa.eu/Result.do?idReq=11&page=1&refinecode>, 06/12/09

συνεργασία με την Κυπριακή Κυβέρνηση, την οικονομική, κοινωνική και πολιτική μετάβαση της Κύπρου προς ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση».⁸⁹

Παράλληλα, η Επιτροπή ανήγγειλε την πρόθεσή της να εγκαινιάσει προενταξιακή διαδικασία συνεργασίας για την προετοιμασία της Κύπρου να αποδεχθεί το ρόλο του πλήρους μέλους. Τέλος, η Επιτροπή τόνισε την ανάγκη να επανεξετασθεί «η όλη κατάσταση» (τον Ιανουάριο 1995) εάν οι διακοινοτικές συνομιλίες δεν οδηγήσουν σε διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος.⁹⁰ Όσον αφορά στη Γνώμη της για τη Μάλτα,⁹¹ η Επιτροπή υπήρξε επιφυλακτική ως προς τις συνθήκες, οικονομικές και πολιτικές, που συγκέντρωνε η χώρα για σύντομη προσχώρηση στην Ε.Ε. Ωστόσο, η Επιτροπή αναγνώρισε την «επιλεξιμότητα» της χώρας για ένταξη, επισημαίνοντας ότι θα πρέπει «να δοθεί ένα θετικό μήνυμα στη χώρα να συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις που θα την καταστήσουν ικανή για πλήρη ένταξη στην Κοινότητα».

Παρά το γεγονός ότι η προηγούμενη επίλυση του Κυπριακού δεν συνιστούσε προϋπόθεση για την ένταξη της Κύπρου στην Ένωση, ήταν επιθυμητό η διαδικασία της ένταξης να λειτουργήσει ως καταλύτης για την ανεύρεση δίκαιης και βιώσιμης λύσης για το Κυπριακό, στη βάση της διζωνικής ομοσπονδίας.⁹² Εάν, βέβαια, δεν υπήρχε μια τέτοια λύση, τότε η Κύπρος θα εντασσόταν ως έχει στην Ε.Ε.

Σε αυτό το σκηνικό, η Ελλάδα, ως κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αξιοποίησε τη Γνώμη της Επιτροπής προκειμένου να προωθήσει την κυπριακή αίτηση σε διαδοχικά Συμβούλια Υπουργών και Ευρωπαϊκά Συμβούλια. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κέρκυρας (Ιούνιος 1994), κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας, σημείωσε ότι η επόμενη φάση διεύρυνσης της Ένωσης θα περιελάμβανε την Κύπρο και την Μάλτα. Αυτό επαναβεβαιώθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Έσσεν το 1994.⁹³

Με τη διασύνδεση του θέματος της αίτησης της Κύπρου με αυτό της διαπραγμάτευσης για την προώθηση της τελικής φάσης της τελωνειακής ένωσης μεταξύ Ε.Ε. και Τουρκίας, η Ελλάδα ζήτησε το φθινόπωρο 1994 τη δέσμευση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την έναρξη των διαπραγματεύσεων ένταξης της Κύπρου έξι μήνες μετά το

⁸⁹ http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/eu01_gr/eu01_gr?OpenDocument, 7/12/09

⁹⁰ Βλ. Ιωακείμιδης Π. Κ. (1996), Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα, Κύπρος, Βαλκάνια, Αν. Ευρώπη- προβλήματα, συνέπειες, στρατηγική, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.21.

⁹¹ <http://eur-lex.europa.eu/Result.do?idReq=4&page=1&refinocode>, 06/12/09

⁹² Βλ. Ιωακείμιδης Π. Κ., Το μέλλον της Ευρώπης, η προοπτική της ευρωπαϊκής ομοσπονδίας και η Ελλάδα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.76.

⁹³ http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/eu01_gr/eu01_gr?OpenDocument, 7/12/09

τέλος της διακυβερνητικής διάσκεψης για την αναθεώρηση της Συνθήκης του Maastricht ως προϋπόθεση προκειμένου να συγκατατεθεί στην προώθηση της τελωνειακής ένωσης μεταξύ Ε.Ε. και Τουρκίας. Η δέσμευση αυτή παραχωρήθηκε στις 6 Μαρτίου 1995 ταυτόχρονα με την ελληνική συγκατάθεση για την προώθηση του τρίτου και τελικού σταδίου της τελωνειακής ένωσης Ε.Ε. και Τουρκίας.

Τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια που πραγματοποιήθηκαν στις Κάννες (26-27 Ιουνίου 1995)⁹⁴ και στη Μαδρίτη (Δεκέμβριος 1995)⁹⁵ επιβεβαίωσαν ότι οι διαπραγματεύσεις προσχώρησης της Μάλτας και της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα αρχίσουν βάσει προτάσεων της Επιτροπής έξι μήνες μετά την περάτωση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του 1996, αφού ληφθούν υπόψη τα συμπεράσματά της. Στα πλαίσια αυτά, αποφασίσθηκε, τον Ιούλιο 1995, η Κύπρος και η Μάλτα να περιληφθούν στο δομημένο διάλογο που η Ένωση εγκαινίασε αρχικά με τις υποψήφιες για ένταξη χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Ο διάλογος αυτός, ο οποίος περιελάμβανε επίσης πολιτικό διάλογο σε όλα τα επίπεδα, βοήθησε ιδιαίτερα τις δύο χώρες στην εναρμόνιση της νομοθεσίας, των πολιτικών και πρακτικών τους με το κοινοτικό κεκτημένο, όπως επίσης και στην ετοιμασία τους για ομαλή μετάβαση προς την ένταξη. Έτσι, η Κύπρος και η Μάλτα είχαν εκείνη τη στιγμή την «περισσότερο προωθημένη σχέση»⁹⁶ με την Ε.Ε., με συγκεκριμένη δέσμευση (ημερομηνία) για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων.

Εξετάζοντας τις πιθανές επιπτώσεις της περαιτέρω διεύρυνσης της Ε.Ε., η Επιτροπή στην «Ατζέντα 2000» που εξέδωσε, εκτός από τις προτάσεις για τη μελλοντική ανάπτυξη των πολιτικών της Ένωσης, περιελάμβανε επίσης ειδικές αναφορές σχετικά με την κατάσταση στην Κύπρο. Η Επιτροπή επαναβεβαίωσε την Γνωμοδότηση του 1993, προσθέτοντας ότι «...το χρονοδιάγραμμα που συμφωνήθηκε για την έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Κύπρο σημαίνει ότι αυτές μπορούν να αρχίσουν πριν από την εξεύρεση πολιτικής διευθέτησης. Αν δεν σημειωθεί πρόοδος προς την κατεύθυνση διευθέτησης πριν από την προγραμματιζόμενη έναρξη των διαπραγματεύσεων, θα πρέπει να αρχίσουν με την Κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ως τη μόνη αρχή που αναγνωρίζεται από το διεθνές δίκαιο».

⁹⁴ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00211-C.EN5.htm, 06/12/09

⁹⁵ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/de/ec/00400-C.D5.htm, 06/12/09

⁹⁶ Βλ. Ιωακείμης Π. Κ. (1996), Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα, Κύπρος, Βαλκάνια, Αν. Ευρώπη- προβλήματα, συνέπειες, στρατηγική, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.23.

Τον Μάρτιο 1998, ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Γιώργος Βασιλείου διορίστηκε επικεφαλής της Διαπραγματευτικής Ομάδας της Κύπρου για την ένταξη στην Ε.Ε. και συντονιστής της διαδικασίας εναρμόνισης. Τον ίδιο μήνα, η Κυπριακή Κυβέρνηση κάλεσε τους Τουρκοκυπρίους να διορίσουν αντιπροσώπους ως πλήρη μέλη της διαπραγματευτικής ομάδας για την ένταξη της Κύπρου στην Ένωση. Η πρόσκληση αυτή, η οποία επικυρώθηκε από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απορρίφθηκε από την τουρκοκυπριακή πλευρά.⁹⁷

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν το Δεκέμβριο του 2001,⁹⁸ η Ε.Ε. υπογράμμισε την αποφασιστικότητά της να οδηγήσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με τις υποψήφιας χώρες σε επιτυχή κατάληξη μέχρι το τέλος του 2002, προκειμένου οι χώρες αυτές να μπορέσουν να λάβουν μέρος στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2004 ως μέλη. Τονίστηκε επίσης ότι οι υποψήφιας χώρες θα εξακολουθήσουν να τυγχάνουν αξιολόγησης με βάση τα δεδομένα της καθεμιάς, σύμφωνα με την αρχή της διαφορετικότητας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφώνησε με την Έκθεση της Επιτροπής, η οποία θεωρούσε ότι, αν διατηρείτο ο υφιστάμενος ρυθμός προόδου των διαπραγματεύσεων και μεταρρυθμίσεων στα υποψήφια κράτη, η Κύπρος και η Μάλτα, μαζί με τις υπόλοιπες 8 χώρες, θα μπορούσαν να ήταν έτοιμες προς ένταξη εντός του χρονοδιαγράμματος αυτού.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σεβίλλης (21-22 Ιουνίου 2002)⁹⁹ επαναβεβαίωσε την αποφασιστικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ολοκληρώσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Κύπρο, Μάλτα και τις χώρες ΚΑΕ, μέχρι το τέλος του 2002, αν οι χώρες αυτές ήταν έτοιμες, και επαναλάμβανε ότι ο αντικειμενικός στόχος παρέμενε ότι οι χώρες αυτές θα έπρεπε να συμμετάσχουν στις εκλογές για το Ευρωκοινοβούλιο το 2004 ως πλήρη μέλη.

Η διεύρυνση αποτελούσε σημαντικό μέρος των εργασιών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών που έγινε μεταξύ 24 και 25 Οκτωβρίου 2002, υπό την Προεδρία της Δανίας. Στα Συμπεράσματα της Προεδρίας,¹⁰⁰ το Συμβούλιο «υποστηρίζει τα πορίσματα και τις συστάσεις της Επιτροπής σύμφωνα με τις οποίες η Κύπρος, η Μάλτα και οι χώρες ΚΑΕ πληρούν τα πολιτικά κριτήρια και θα είναι σε θέση να ικανοποιήσουν τα οικονομικά κριτήρια και να αναλάβουν τις υποχρεώσεις του μέλους

⁹⁷ http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/eu01_gr/eu01_gr?OpenDocument, 7/12/09

⁹⁸ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/68835.pdf, 7/12/09

⁹⁹ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/72641.pdf, 7/12/09

¹⁰⁰ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/73463.pdf, 7/12/09

από τις αρχές του 2004». Η Ένωση επαναβεβαίωσε επίσης την αποφασιστικότητά της να ολοκληρώσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με τις χώρες αυτές στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης στις 12-13 Δεκεμβρίου 2002 και να υπογράψει τη Συνθήκη Προσχώρησης στην Αθήνα τον Απρίλιο του 2003.

Η Ε.Ε είχε επανειλημμένα υπογραμμίσει ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις και οι συνομιλίες στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών για την επίλυση του πολιτικού προβλήματος είναι διαδικασίες που ενισχύουν η μία την άλλη. Πράγματι, η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε προσέφερε μια μοναδική ευκαιρία επίλυσης του πολιτικού προβλήματος της νήσου. Η ένταξη είναι εξίσου ελκυστική και για τις δύο κοινότητες στη νήσο και έχει τη δυνατότητα να διευκολύνει μια μελλοντική ομοσπονδιακή πολιτική δομή, εντός των ευρωπαϊκών κριτηρίων δημοκρατίας και κράτους δικαίου, στο πλαίσιο μιας ευημερούσας οικογένειας εθνών. Αυτό το μήνυμα, "ειρήνη-σταθερότητα-ευημερία", αποτελεί κυρίαρχη προτεραιότητα της όλης διαδικασίας διεύρυνσης.

Είναι παράδοξο ότι η Τουρκία, ενώ είναι υποψήφια προς ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση χώρα, προσπάθησε να θέσει εμπόδια στην ενταξιακή προοπτική μιας άλλης υποψήφιας χώρας, της Κύπρου. Η Τουρκία¹⁰¹ είχε παλαιότερα απειλήσει να απαντήσει με όποιο τρόπο κρίνει σκόπιμο στην ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε, περιλαμβάνοντας στις ενδεχόμενες αντιδράσεις της και προσάρτηση του βόρειου τμήματος της νήσου. Τα επιχειρήματα που υποστηρίζουν οι τουρκικές αρχές (όπως λ.χ. με την από 16.12.2002 ρηματική διακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών προς τα 15 κράτη-μέλη της Ε.Ε) είναι τόσο πολιτικά όσο και νομικά. Σύμφωνα με την τουρκική επιχειρηματολογία, η ένταξη στην πράξη μόνο του ενός τμήματος της νήσου στην Ε.Ε υποτίθεται ότι, από τη μία πλευρά, θα εμβαθύνει ακόμη περισσότερο το χάσμα μεταξύ των δύο κοινοτήτων ενώ, από την άλλη πλευρά, θεωρείται από την τουρκική πλευρά ως παραβίαση των σχετικών διατάξεων της Συνθήκης Εγγυήσεως του 1960, οι οποίες προβλέπουν ότι η Κυπριακή Δημοκρατία "αναλαμβάνει την υποχρέωση να μη συμμετάσχει, καθ' ολοκληρία ή εν μέρει, σε οποιαδήποτε πολιτική ή οικονομική ένωση με οποιοδήποτε κράτος.

Υπό αυτή την έννοια, δηλώνει ότι είναι απαγορευμένη κάθε δραστηριότητα που μπορεί να ευνοήσει, άμεσα ή έμμεσα, τόσο την ένωση με οποιοδήποτε άλλο κράτος όσο και τη διχοτόμηση της νήσου" (Άρθρο 1). [Επιπλέον, η Συνθήκη προβλέπει επίσης ότι "η Ελλάδα, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Τουρκία, λαμβάνοντας υπό σημείωση τις

¹⁰¹ http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/europe_southeastern/cyprus/eu_accession.html, 15/12/09

υποχρεώσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως καθορίζονται στο Άρθρο 1 της παρούσας Συνθήκης, αναγνωρίζουν και εγγυώνται την ανεξαρτησία, εδαφική ακεραιότητα και την ασφάλεια της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς επίσης και την κατάσταση πραγμάτων που έχει καθιερωθεί από τα θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματός της. Αναλαμβάνουν επίσης την υποχρέωση να απαγορεύσουν, όσο εξαρτάται από αυτές, κάθε δραστηριότητα η οποία έχει σκοπό να ευνοήσει άμεσα ή έμμεσα τόσο την ένωση της Κυπριακής Δημοκρατίας με κάθε άλλο κράτος όσο και τη διχοτόμηση της νήσου" (Άρθρο 2). Σύμφωνα επίσης με την τουρκική θέση, δεν υπάρχει νόμιμη αρχή η οποία να εκπροσωπεί και τις δύο πλευρές στην Κύπρο.] Η αίτηση ένταξης, που έγινε εξ ονόματος ολόκληρης της νήσου, δεν είχε τη συγκατάθεση της Τουρκοκυπριακής πλευράς και άρα υποτίθεται ότι νομικά ανύπαρκτη και άκυρη. Η Τουρκία δεν έχει ακόμη, επισήμως, άρει τις ανωτέρω νομικές επιφυλάξεις της στην ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε.

Τα ανωτέρω επιχειρήματα είναι καθαρά θεωρητικής φύσεως, καθώς η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στη Γνώμη της, αναγνώρισε ότι η διεθνώς αναγνωρισμένη κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει υποβάλει την αίτηση εξ ονόματος ολόκληρης της νήσου. Επιπλέον, η Ε.Ε δεν είναι ένα υπερ-κράτος, κατά συνέπεια η μελλοντική ένταξη της Κύπρου και η συνακόλουθη ιδιότητά της ως κράτους-μέλους της Ε.Ε δεν αποτελεί με κανένα τρόπο παραβίαση της υποχρέωσης της Κύπρου να μην συμμετάσχει σε πολιτική ή οικονομική Ένωση με οποιοδήποτε άλλο κράτος. Η ένταξη της Αυστρίας, άλλωστε, στην Ε.Ε συνηγορεί υπέρ του ίδιου συμπεράσματος.¹⁰²

Η επίλυση του πολιτικού προβλήματος της Κύπρου δεν υπήρξε προϋπόθεση για την ένταξη, πράγμα που επιβεβαιώθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999), όπως προαναφέρθηκε. Παράλληλα, κατά τη διάρκεια των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, η Ε.Ε είχε προσφέρει στην Τ/Κ κοινότητα τη δυνατότητα να συμμετάσχει στην ενιαία διαπραγματευτική ομάδα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο Πρόεδρος Κληρίδης είχε επανειλημμένα καταστήσει σαφές ότι η Κύπρος αποδέχεται αυτή τη δυνατότητα, αλλά ο κ. Ντενκτάς την είχε απορρίψει.

Η μακρά και επίπονη διαδικασία των ενταξιακών διαπραγματεύσεων ολοκληρώθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης (Δεκέμβριος 2002), όπου λήφθηκε η ιστορική απόφαση να γίνουν δεκτές η Κύπρος και η Μάλτα, μαζί με τις άλλες υποψήφιες χώρες, ως πλήρη μέλη της Ένωσης, από την 1^η Μαΐου 2004. Σύμφωνα με

¹⁰² http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/europe_southeastern/cyprus/eu_accession.html, 15/12/09

την πρόβλεψη στην παράγραφο 12 των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, όσο διαρκεί η εκκρεμότητα της επίλυσης του εσωτερικού συνταγματικού προβλήματος, αναστέλλεται η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου στη Βόρεια Κύπρο.¹⁰³

2.7.2. Η ένταξη της Μάλτας

Η Μάλτα ψήφισε υπέρ της ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση τον Μάιο του 2004. Στο σχετικό δημοψήφισμα, το 53% των ψηφοφόρων ψήφισε υπέρ της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας, ενώ ένα 46% αντιτάχθηκε στην ένταξη. Ο τότε πρόεδρος της ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ρομάνο Πρόντι, συνεχάρη τη Μάλτα για το αποτέλεσμα, χαρακτηρίζοντάς το επιλογή σταθερότητας και ανάπτυξης στην Ευρώπη.¹⁰⁴ Σημειωτέον ότι η Μάλτα είναι η πρώτη από τις 10 προς ένταξη χώρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που πραγματοποίησε δημοψήφισμα για το θέμα.

2.7.3. Η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε.- Ένας απολογισμός πέντε χρόνια μετά

Η 1^η Μαΐου 2004, ημερομηνία ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε., σφράγισε τη νεότερη ιστορία της. Άλλαξε έτσι ριζικά η διακυβέρνηση της Κύπρου, η πολιτική ζωή, οι πολιτικοί και οικονομικοί προσανατολισμοί, ο ρόλος κάθε κύπριου πολίτη στη σχέση του με την Ευρώπη.¹⁰⁵

Η ένταξη στην Ε.Ε. για την Κύπρο, έλαβε τεράστιες διαστάσεις γιατί εκτός από τα οικονομικά οφέλη, αποτελούσε μείζον πολιτικό θέμα.¹⁰⁶ Η προσχώρηση στην Κοινότητα σήμαινε αύξηση της ασφάλειας και θα συνέβαλε θετικά στη διευθέτηση του κυπριακού προβλήματος. Η Ε.Ε. υποστήριξε επανειλημμένα ότι «η προσχώρηση της Κύπρου προϋποθέτει ότι θα υπάρξει στο μέλλον ειρηνική, ισόρροπη και βιώσιμη διευθέτηση του Κυπριακού ζητήματος».¹⁰⁷

¹⁰³ Βλ. Λιάκουρας Π. (2007), Το Κυπριακό, από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.363.

¹⁰⁴ <http://www.voanews.com/greek/archive/2003-03/a-2003-03-10-6-1.cfm?moddate=2003-03-10>, 7/12/09

¹⁰⁵ Ομιλία του Συντονιστή Εναρμόνισης της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία, 2004, βλ. <http://www.eu-coordinator.gov.cy>, 7/12/09

¹⁰⁶ Βλ. Ιωακείμης Π. Κ., Το μέλλον της Ευρώπης, η προοπτική της ευρωπαϊκής ομοσπονδίας και η Ελλάδα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.75-79.

¹⁰⁷ Γνώμη της Επιτροπής για την αίτηση προσχώρησης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ένωση, βλ. <http://eur-lex.europa.eu/el/treaties/dat/12003T/tif/12003T.html>, 7/12/09

Το σημαντικότερο όφελος που προκύπτει έως σήμερα από την ένταξη είναι η ίδια η θέση που κατέχει η Κύπρος ως επίσημο κράτος-μέλος της Ε.Ε, δηλαδή το πολιτικό όφελος. Αυτό σημαίνει ότι έχει εδραιωθεί στην Κύπρο το αίσθημα ασφάλειας.¹⁰⁸ Στις έρευνες κοινής γνώμης για τα οφέλη από την ένταξη, όπως τα αντιλαμβάνονται οι Κύπριοι, η ιεράρχηση είναι ενδεικτική: ασφάλεια, οικονομική ανάπτυξη, ανθρώπινα δικαιώματα, ποιότητα ζωής και δικαιώματα των εργαζομένων.¹⁰⁹

Η δυναμική της ένταξης είναι αδιαμφισβήτητη και αυτό απορρέει κυρίως από το γεγονός ότι το κυπριακό είναι πια ευρωπαϊκό πρόβλημα. Η Ε.Ε και οι συνθήκες της εσωτερικής αγοράς, της ελεύθερης διακίνησης ανθρώπων, κεφαλαίων και υπηρεσιών μπορούν να βοηθήσουν, ώστε να ξεπεραστεί κάθε εμπόδιο και κάθε περιορισμός και να αποδειχθεί τελικά ισχυρότερη από κάθε ανασφάλεια και φοβία του παρελθόντος.¹¹⁰ Η Κύπρος, αν και μικρή σε μέγεθος, μετέχει σήμερα στη διαμόρφωση αποφάσεων που επηρεάζουν όχι μόνο την ίδια αλλά και το ίδιο το μέλλον της ενωμένης Ευρώπης.

Η ένταξη δημιούργησε νέα ευρωπαϊκά δεδομένα και νέες προοπτικές, μέσα από τα οποία αναζητείται το πλαίσιο της λύσης.¹¹¹ Κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει το γεγονός ότι η Κύπρος παραμένει διχοτομημένη από το 1974. Η πολιτική πλευρά της ένταξης ήταν το κυριότερο στοιχείο που στήριζε την πορεία της Κύπρου στην Ε.Ε.

Οι διαπραγματεύσεις για το κυπριακό, τα τελευταία 34 χρόνια, χαρακτηρίζονταν από συνεχείς απογοητεύσεις. Κάθε προσπάθεια της ελληνικής, της κυπριακής κυβέρνησης αλλά και της διεθνούς κοινότητας, βρίσκονταν αντιμέτωπη με την τουρκική πολιτική αδιαλλαξία, η οποία υποστήριζε ως λύση την συνομοσπονδία του Ντενκτάς,¹¹² η οποία μέσα στα ευρωπαϊκά δεδομένα δεν είναι αποδεκτή, αλλά ούτε μπορεί να είναι και βιώσιμη. Μετά τις μακροχρόνιες αποτυχημένες προσπάθειες η Κύπρος στράφηκε προς την Ε.Ε, σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη.¹¹³

¹⁰⁸ Βλ. Βασιλείου Γ. (2008), Κύπρος τέσσερα χρόνια μετά την ένταξη, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, τεύχος 10, Παπαζήσης, Αθήνα.

¹⁰⁹ Εθνική Έκθεση για την Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Κύπρο, Ευρωβαρόμετρο, 66 Εθνική Έκθεση Κύπρος 2006, βλ. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_cy_nat.pdf, 7/12/09

¹¹⁰ Βλ. Ματούκα Κ. (2008), Ευρωπαϊκή Έκφραση, Τριμηνιαία Έκδοση Ευρωπαϊκού Προβληματισμού, τεύχος 70-3^ο τρίμηνο, σελ.23.

¹¹¹ Βλ. Κρανιδιώτης Γ. (2000), Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Σκέψεις και Πολιτικοί Προβληματισμοί στον 21^ο αιώνα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ. 211.

¹¹² Βλ. Δρουσιώτη Μ., Ραούφ Ραίφ Ντενκτάς, ο βεζήρης της Κύπρου, εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 23/11/2002.

¹¹³ Τα Ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών βρίσκονται αναλυτικά στην επίσημη σελίδα <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/0/52C536F0B40DC9BBC22573DE0034DF42?OpenDocument>, καθώς και στην επίσημη σελίδα των Ηνωμένων Εθνών, <http://www.un.org/en/documents/index.shtml>, 14/12/09

Η λύση που θα αναζητηθεί δεν μπορεί να παρεκκλίνει από τις ευρωπαϊκές αρχές, πόσο μάλλον να τις αγνοεί. Εξάλλου, η ίδια η Ε.Ε έθεσε στην δημιουργία της το δύσκολο στόχο της ειρήνης, προώθησε τη συμφιλίωση και την ειρηνική ανάπτυξη της Δυτικής Ευρώπης κατά το τελευταίο ήμισυ του αιώνα, συμβάλλοντας έτσι στη σταθεροποίηση της δημοκρατίας και στην εξασφάλιση ευημερίας. Η λύση που απορρέει από το ίδιο το πλαίσιο της Ε.Ε είναι διζωνική-δικοινοτική Ομοσπονδία. Αυτό σημαίνει μια ομόσπονδη κυβέρνηση με μια διεθνή προσωπικότητα, καθώς και μια τουρκοκυπριακή συνιστώσα πολιτεία, ίσου καθεστώτος.¹¹⁴ Μια πολύ σημαντική παράμετρος στο κυπριακό πρόβλημα είναι οι Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι θα αποκομίσουν τεράστια οφέλη από την επίλυση του κυπριακού, αφού η ενωμένη Κύπρος θα τους περιλαμβάνει στο σύνολό της.¹¹⁵ Ως αποτέλεσμα, το εισόδημα και το βιοτικό επίπεδο θα βελτιωθεί και θα λάβουν όλα τα οφέλη που απολαμβάνουν σήμερα οι πολίτες της Ευρώπης. Οι μισθοί θα αυξηθούν, η ανεργία θα μειωθεί σημαντικά, οι κοινωνικές συνθήκες θα φθάσουν τα ευρωπαϊκά επίπεδα, τα ανθρώπινα δικαιώματα θα γίνονται σεβαστά και θα υπάρχει μια πιο φιλελεύθερη και αποδεκτή μορφή δημοκρατίας.

2.7.3.1. Βασικές αλλαγές στην οικονομία, στη διακυβέρνηση και την κοινωνία της Κύπρου

Ένα πολύ σημαντικό όφελος, εκτός από το πολιτικό, για την Κύπρο είναι η ίδια η ένταξη στην ΟΝΕ και την ευρωζώνη. Το βασικότερο όφελος είναι οι συνθήκες μακροοικονομικής σταθερότητας. Αυτό σημαίνει μεγαλύτερη εσωτερική αγορά, ενίσχυση των συνθηκών ανταγωνισμού, διαφάνεια των τιμών, εξάλειψη του κόστους μετατροπής και του συναλλαγματικού κινδύνου, ενδυνάμωση του χρηματοδοτικού τομέα και της κεφαλαιαγοράς, αύξηση των επενδύσεων, ώθηση για εκσυγχρονισμό και τεχνολογική αναβάθμιση.¹¹⁶

Ήδη, η ελευθερία διακίνησης κεφαλαίων δημιούργησε ευκαιρίες στο εξωτερικό για τους Κύπριους επιχειρηματίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η επέκταση των κυπριακών επιχειρήσεων στην Ρουμανία και τη Βουλγαρία, ειδικότερα στον τομέα της ανάπτυξης γης (π.χ. αγορά οικοπέδων). Η Κύπρος αποτελεί σημαντικό τουριστικό

¹¹⁴ Βλ. Κωνσταντινίδη Φ., «Δέσμευση για διζωνική-δικοινοτική Ομοσπονδία», Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», 24/05/08.

¹¹⁵ http://ec.europa.eu/enlargement/turkish_cypriot_community/index_en.htm, 14/12/2009.

¹¹⁶ Βλ. Ματσούκα Κ., «Η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε, ένας απολογισμός τέσσερα χρόνια μετά», Ευρωπαϊκή Έκφραση, Τριμηνιαία Έκδοση Ευρωπαϊκού Προβληματισμού, τεύχος 70-3^ο τρίμηνο 2008, σελ.24.

προορισμό, κέντρο παροχής υπηρεσιών, κυρίως τραπεζικών και ναυτιλιακών, καθώς και τηλεπικοινωνιακό κόμβο.

Για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, η Ε.Ε στη διάρκεια του 2003-2004, χορήγησε σημαντική χρηματοδοτική βοήθεια ύψους 9 εκατομμυρίων ευρώ και όσο αφορά το βόρειο τμήμα της Κύπρου εντατικοποίησε τις δράσεις προσέγγισής της μέσω της Επιτροπής και διέθεσε 3 εκατομμύρια ευρώ. Η άμεση οικονομική βοήθεια της Ε.Ε για την περίοδο 2007-2013 φτάνει τα 825 εκ. ευρώ, δηλαδή μια τεράστια βοήθεια με σκοπό τον εκσυγχρονισμό, τη δημιουργία υποδομών και την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.¹¹⁷ Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, αφού τα οφέλη αυτά θα έχουν αποτελέσματα και σε μακροχρόνια δράση στην κυπριακή οικονομία.

Η Κύπρος έχει σημαντικότερα οφέλη και μεγάλες αλλαγές στην κοινωνία της, δηλαδή στην καθημερινότητα των πολιτών της. Συνοψίζουμε μερικά από τα σημαντικότερα: Ο Κύπριος πολίτης αποκτά την ιθαγένεια της Ε.Ε, το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας, διαμονής και άσκησης εργασίας στον ευρωπαϊκό χώρο, παρέχεται στήριξη στον εργαζόμενο, με τη διασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Έτσι, αλλάζουν οι όροι απασχόλησης και αμοιβής όλων των υπαλλήλων. Διασφαλίζονται η πρόσβαση στις κοινωνικές παροχές, η επαγγελματική κατάρτιση, τα φορολογικά και κοινωνικά πλεονεκτήματα του διακινούμενου εργαζόμενου και της οικογένειάς τους.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, διευκολύνεται η διακίνηση φοιτητών και εκπαιδευτικών και παρέχονται ευκαιρίες για συμμετοχή σε κοινοτικά προγράμματα. Επίσης, εφαρμόζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα διδάκτρα των πανεπιστημίων και ήδη παρατηρείται κινητικότητα των κυπρίων φοιτητών σε πανεπιστήμια της Ε.Ε. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενθαρρύνει την προσέλκυση φοιτητών από τον διεθνή χώρο και με βάση την πλεονεκτική θέση της Κύπρου, ως το προωθημένο όριο της Ε.Ε στον αραβικό κόσμο, το Πανεπιστήμιο Κύπρου επιδιώκει την πολιτική για συνεργασίες στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής. Η μετεξέλιξη του Τμήματος Τουρκικών Σπουδών σε Τμήμα Τουρκικών και Μεσανατολικών Σπουδών αποτελεί ένα πρώτο μικρό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση. Τέλος, ο Κύπριος πολίτης αποκτά το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.¹¹⁸

¹¹⁷ Βλ. Ματσούκα Κ., «Η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε, ένας απολογισμός τέσσερα χρόνια μετά», Ευρωπαϊκή Έκφραση, Τριμηνιαία Έκδοση Ευρωπαϊκού Προβληματισμού, τεύχος 70-3^ο τρίμηνο 2008, σελ.24.

¹¹⁸ Στις ευρωεκλογές που διεξήχθησαν, η Κύπρος συμμετείχε μαζικά. Συγκεντρωτικά αποτελέσματα: 100%. Εγγεγραμμένοι:483.311, Ψήφισαν:350.387, Αποχή:27,50.

Μεθοδικά, πραγματοποιείται ο εκσυγχρονισμός όλων των υπηρεσιών:κοινωνία της πληροφορίας, καινοτομία στο χώρο της έρευνας, ανάπτυξη της τεχνολογίας, νέες υποδομές, εισαγωγή προτύπων και προδιαγραφών.¹¹⁹ Δημιουργούνται νέοι θεσμοί, όπως ο Επίτροπος Προστασίας Ανταγωνισμού, ο Ρυθμιστής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων, ο Ρυθμιστής Ενέργειας, ο Επίτροπος Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων.¹²⁰ Ο πολίτης και οι ΜΚΟ αποκτούν πρόσβαση στα όργανα της Ε.Ε. Επίσης, κατοχυρώνονται οι ίσες ευκαιρίες και η ίση μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών στον τομέα της απασχόλησης και της επαγγελματικής κατάρτισης.

Ο καταναλωτής τυγχάνει καλύτερης προστασίας και αποκτά πρόσβαση σε ποικιλία προϊόντων και υπηρεσιών. Επιδιώκεται η προστασία της υγείας του πολίτη με την παροχή ποιοτικής και ασφαλούς ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στην επικράτεια της Ε.Ε. Γενικά, αναβαθμίζεται η ποιότητα ζωής, αφού εφαρμόζονται συγκεκριμένες πολιτικές και λαμβάνονται μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος:ποιότητα νερών, έλεγχο βιομηχανικής ρύπανσης, προστασία της ατμόσφαιράς, διαχείριση των αποβλήτων, προστασία της φύσης κ.ά.

Αναμφισβήτητα, τέτοιες αλλαγές επιφέρουν κόστος, προβλήματα και φοβίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες στην οικονομία της Κύπρου κατέχουν σημαντική θέση και λόγω του ανταγωνισμού με τις νέες επιχειρήσεις θα αντιμετωπίσουν σοβαρά προβλήματα, τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα. Βασική στρατηγική επιδίωξη της Κύπρου αποτελεί η προαγωγή της κοινωνικής ενσωμάτωσης.¹²¹ Παρόλο που η οικονομική ανισότητα, η φτώχεια και ο αποκλεισμός, γενικά, δεν μπορούν να θεωρηθούν οξυμένα προβλήματα στην Κύπρο σήμερα, ωστόσο θύλακες αποκλεισμού υπάρχουν ανάμεσα στα ηλικιωμένα άτομα, σε άτομα με αναπηρίες, σε οικογένειες με σοβαρά κοινωνικά ή άλλα προβλήματα, μετανάστες/ ξένους εργάτες, άτομα που ζουν σε υποβαθμισμένες περιοχές.

¹¹⁹ Σύσταση (ΕΚ) αριθ. 741/2004 του Συμβουλίου, της 14ης Οκτωβρίου 2004, σχετικά με την υλοποίηση των πολιτικών απασχόλησης των κρατών μελών [Επίσημη εφημερίδα L 326 της 29.10.2004], βλ. http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/community_employment_policies/c11320_el.htm, 15/12/2009.

¹²⁰ Βλ. Βασιλείου Γ., «Κύπρος τέσσερα χρόνια μετά την ένταξη», Τριμηνιαία Επιθεώρηση Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, τεύχος 10, Μάιος 2008, Παπαζήσης, Αθήνα.

¹²¹ Βλ. Ματσούκα Κ., «Η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. ένας απολογισμός τέσσερα χρόνια μετά», Ευρωπαϊκή Έκφραση, Τριμηνιαία Έκδοση Ευρωπαϊκού Προβληματισμού, τεύχος 70-3^ο τρίμηνο 2009, σελ.25.

Σύμφωνα με τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Δ. Χριστόφια, η λύση του κυπριακού είναι εφικτή, παρά τις δυσκολίες. Φτάνει να το θέλουν όλοι οι Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι, με μοναδικό γνώμονα των σκέψεων και των ενεργειών τους το συμφέρον της Κύπρου.¹²² Η διαίρεση είναι η καταστροφή, ενώ η ευημερία και η προοπτική βρίσκονται στην ανανέωση.

Ήδη γίνονται προσπάθειες μέσα από κοινές ημερίδες, συνέδρια, δράσεις προσέγγισης από ΜΚΟ. Αυτό το μήνυμα στέλνει και ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών στη διαδικασία επίλυσης. Η κινητικότητα στις πρωτοβουλίες είναι ουσιαστικό βήμα, μια νέα πνοή και νέα προοπτική. Σύμφωνα με τον καθηγητή Θ. Κουλουμπή, μια λύση με οδυνηρές πτυχές και με όλα τα ρίσκα που αυτή ενέχει, είναι σαφώς προτιμώμενη από την διαιώνιση της διχοτόμησης και των μελλοντικών τριβών που η «μη λύση» συνεπάγεται.

Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, άφησε ένα πολιτικό σκοπό ανεκπλήρωτο: την ένταξη μιας επανενωμένης Κύπρου στην Ε.Ε. Αυτό που πρέπει να συνειδητοποιήσουν οι Ελληνοκύπριοι είναι ότι το κυπριακό ζήτημα, παρ' όλη τη σοβαρότητά του, δεν είναι το μοναδικό πολιτικό πρόβλημα που υπάρχει στην Ε.Ε αλλά και διεθνώς. Οι δικές τους πρωτοβουλίες και υποχωρήσεις θα συμβάλλουν καθοριστικά στην επίλυσή του ή μη.

Οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες της Κύπρου μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πολλές. Η δύναμη της Κύπρου, εντός της Ένωσης, θα εξαρτηθεί τελικά από τη δυνατότητά της να συμπορευτεί με όλες τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες μέσα στο κοινό ευρωπαϊκό πολιτικό όραμα. Η Κύπρος ανήκει στην Ευρώπη πολιτικά, ιστορικά, πολιτιστικά και οικονομικά. Επομένως, βρίσκει τη θέση της στην ευρύτερη ευρωπαϊκή οικογένεια. Μέσα από την ευρωπαϊκή της πορεία, ένα καλύτερο μέλλον, δημοκρατικό και ειρηνικό, μέσα στην Ενωμένη Ευρώπη ταιριάζει στην Κύπρο.

2.7.4. Η Μεσογειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι αποφάσεις που ελήφθησαν στην Σύνοδο Κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Κοπεγχάγη και η προσχώρηση της Κύπρου και της Μάλτας στην Ε.Ε. είναι πολύ σημαντικές, διότι σηματοδοτούν μια νέα ελπιδοφόρα πορεία για τη Μεσόγειο. Η διπλή ένταξη της Μάλτας και της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση ενισχύει την Μεσογειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ισόρροπη και ισοσκελισμένη προσοχή που

¹²² http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/index_gr/index_gr?OpenDocument, 15/12/09

πρέπει να επιδείξουν οι Βρυξέλλες προς όλες τις υποψήφιες χώρες ήταν πάγιο αίτημα των Μεσογειακών κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ελλάδας, Ιταλίας, Ισπανίας, Πορτογαλίας και εν μέρει Γαλλίας) που έβλεπαν πως οι μεγάλες και βασικές πολιτικές των Βρυξελλών είχαν ως αποδέκτες, σχεδόν αποκλειστικά, τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης,¹²³ οι οποίες άλλωστε αποτέλεσαν το κύριο κύμα της εν λόγω διεύρυνσης, ενώ η Μεσογειακή λεκάνη παρέμενε για πολλά χρόνια στο περιθώριο των κοινοτικών ενδιαφερόντων και εξελίξεων.

Αντίθετα, οι χώρες της Μεσογείου που συμμετέχουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση πάντοτε πίστευαν ότι η Μεσόγειος έχει πολλά να προσφέρει στην κοινοτική διάσταση και στην εδραίωση της προόδου και της ειρήνης στην Ευρώπη και παρότρυναν τις Βρυξέλλες σε μια πιο ενεργή και δυναμική συνεργασία με τις χώρες της Μεσογείου. Αυτές οι χώρες δεν έπαψαν ποτέ να τονίζουν τόσο στην Ε.Ε όσο και στο ΝΑΤΟ, ότι ο πλούσιος Μεσογειακός βορράς, ο οποίος συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση ισότιμα με τα άλλα κράτη-μέλη, αντιμετωπίζει πάρα πολλά προβλήματα που προέρχονται κυρίως από τον φτωχό Μεσογειακό νότο (όπως λ.χ. η μετανάστευση και η λαθρομετανάστευση που απειλούν τον συνεκτικό ιστό όχι μόνο των χωρών που υφίστανται αυτά τα προβλήματα, αλλά και ολόκληρης της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

Έτσι λοιπόν, η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και, εν μέρει, η Γαλλία επιθυμούσαν και συνεχίζουν να επιθυμούν ένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την Ευρωπαϊκή Ένωση, έτσι ώστε να επιλυθούν ή να μετριαστούν τα προβλήματα των χωρών αυτών και των γειτονικών. Ταυτόχρονα έβλεπαν πως το ενδιαφέρον του ΝΑΤΟ εστιαζόταν εξίσου προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, με αντίστοιχη παραμέληση των Μεσογειακών κρατών, κάτι που τους δημιουργούσε σημαντικές ανησυχίες για την ευημερία και τη σταθερότητα της Μεσογειακής λεκάνης. Επιπλέον, τα κράτη της Μεσογείου που συμμετέχουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση πάντοτε επιθυμούσαν τόσο μια ισοσκελισμένη διεύρυνση της Ε.Ε με κράτη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης αλλά και της Μεσογείου (και των Βαλκανίων), όσο και μια ισόρροπη κατανομή των κοινοτικών χρηματοδοτικών πόρων προς τα υποψήφια, συνδεδεμένα και άλλα κράτη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, της Μεσογείου και των Βαλκανίων που συνεργάζονται στενά με τις Βρυξέλλες

Η ένταξη της Κύπρου και της Μάλτας στην Ευρωπαϊκή Ένωση σηματοδοτεί εκ νέου το ενδιαφέρον της Ε.Ε. για τις εξελίξεις στην Μεσογειακή λεκάνη. Η ενσωμάτωση της

¹²³ Ελληνική Εταιρεία Στρατηγικών Μελετών, βλ. http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t16/t16_8.htm, 15/12/09

Κύπρου στην ευρωπαϊκή οικογένεια ενισχύει το κλίμα ασφάλειας και σταθερότητας στην Κύπρο και σε ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο και επιβραβεύει τις δύσκολες και επίπονες προσπάθειες του διχασμένου αυτού νησιού να εκπληρώσει τόσο τα πολιτικά όσο και τα οικονομικά κριτήρια της ένταξης. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει έπ' ουδενί ότι επιλύθηκε το Κυπριακό πρόβλημα. Οι προσπάθειες τόσο των Ηνωμένων Εθνών, αν και δεν καρποφόρησαν τελικά, όσο και των ειδικών απεσταλμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των επιμέρους κρατών πρέπει να συνεχιστούν ανελλιπώς για την επίτευξη της πολυπόθητης λύσης.

Όμως η συμπερίληψη της Κύπρου στη Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια νότα αισιοδοξίας που μας επιτρέπει να ατενίζουμε το μέλλον με μεγαλύτερη σιγουριά. Η Κυπριακή ένταξη αποτελεί ουσιαστικά την επιβράβευση του δικαίου και της ηθικής καθώς η προσπάθεια της Κύπρου δεν υστερούσε σε τίποτα από την προσπάθεια των άλλων υποψήφιας χωρών. Αν η Κύπρος δεν είχε προσχωρήσει με το αιτιολογικό ότι δεν είχε επιλυθεί το πολιτικό πρόβλημα αυτής, κάτι το οποίο ουδέποτε είχε προαναφερθεί, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως ό,τι είχε συμφωνηθεί στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι δεν αποτελούσε δέσμευση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κάτι που θα αντιστοιχούσε σε ισχυρότατο πλήγμα κατά της αξιοπιστίας και της φερεγγυότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθεί δύο μέτρα και δύο σταθμά.¹²⁴ Ένα τέτοιο γεγονός θα μπορούσε να πλήξει τα θεμέλια του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και θα έκανε τα υπάρχοντα και τα υποψήφια κράτη-μέλη εξαιρετικά καχύποπτα απέναντι στις διακηρυκτικές αρχές της Ένωσης και στους θεσμούς αυτής.

2.8. Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΚΑΙ Η ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

2.8.1. Ιστορικό πλαίσιο

Οι σχέσεις Βουλγαρίας και Ρουμανίας με τις δομές της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρονολογούνται περίπου από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Καθεμία από τις δύο χώρες είχε διαφορετικό είδος σχέσεων, επηρεαζόμενο κυρίως από την πολιτική κατάσταση της εποχής, καθώς και από τον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ρουμανία, λόγω της σχετικής αυτονόμησής της από την Ε.Σ.Σ.Δ., είχε αναπτύξει περισσότερες επαφές με την τότε Ε.Ο.Κ. από ό,τι η Βουλγαρία, η οποία ήταν σταθερά προσδεδεμένη στο

¹²⁴ Ελληνική Εταιρεία Στρατηγικών Μελετών, βλ. http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t16/t16_8.htm, 15/12/09

σοβιετικό άρμα. Κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980, η Ρουμανία αναπτύσσει ουσιαστικές σχέσεις με την Ε.Ο.Κ.

Έτσι, το 1974 γίνεται η πρώτη χώρα Κεντρικής Ευρώπης που περιλαμβάνεται από την Ε.Ο.Κ. στο σύστημα Γενικευμένων Προτιμήσεων, ενώ τη δεκαετία του 1980 υπογράφει με την Κοινότητα και άλλες συμφωνίες (όπως λ.χ. αυτές για το αιγο-πρόβειο κρέας). Αντιθέτως, η Βουλγαρία δεν έτυχε παρόμοιας αντιμετώπισης από την Ε.Ο.Κ. Οι Ευρωπαίοι ήταν εξαιρετικά επιφυλακτικοί απέναντί της, λόγω του μικρού ποσοστού που είχε η χώρα στο σύνολο των εξωτερικών συναλλαγών της Κοινότητας, αλλά και λόγω της συμμαχίας της με την Ε.Σ.Σ.Δ. και της εξάρτησής της από την ΚΟΜΕΚΟΝ.¹²⁵

Κάποια εξομάλυνση των σχέσεων παρουσιάζεται το 1985, όταν Ε.Ο.Κ. και ΚΟΜΕΚΟΝ «ξεμπλοκάρουν» τις δικές τους σχέσεις.¹²⁶ Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, Βουλγαρία και Ρουμανία συνάπτουν στενότερες διπλωματικές σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ρουμανία υπογράφει το 1993 την Ευρωπαϊκή Συμφωνία (Europe Agreement), η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1995. Η συμφωνία αυτή περιείχε τη θεσμική και νομική βάση για τις περαιτέρω σχέσεις των δύο πλευρών, με βασική συνιστώσα τη δημιουργία μίας ελεύθερης ζώνης εμπορίου σε διάστημα 10 ετών.¹²⁷ Το καλοκαίρι του 1995, η Ρουμανία υποβάλλει στην Ε.Ε επίσημη αίτηση προσχώρησης. Η Βουλγαρία, ακολουθώντας σχεδόν παράλληλη πορεία με αυτήν της Ρουμανίας, υπέβαλε επίσημη αίτηση προσχώρησης το Δεκέμβριο του 1995. Το Μάρτιο του 1998 αποφασίστηκε η εταιρική σχέση μεταξύ Βουλγαρίας και Ε.Ε.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, το 1999, αποφάσισε την παραχώρηση της ιδιότητας του υποψηφίου κράτους στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Για λόγους εσωτερικής αδυναμίας προσαρμογής, όπως έκρινε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι δύο χώρες δεν συμμετείχαν στη διεύρυνση του 2004. Ωστόσο, οι δύο χώρες υπέγραψαν «Ενταξιακές Συμφωνίες» (Accession Partnership) με την Ένωση, στις οποίες προσδιορίζονταν επακριβώς οι στόχοι και οι προτεραιότητές τους, προκειμένου να προσαρμοστούν στο κοινοτικό κεκτημένο. Ελάμβαναν οικονομική βοήθεια από το πρόγραμμα PHARE, κυρίως για ζητήματα νομοθετικής προσαρμογής, καθώς και από

¹²⁵ Το ανατολικό μπλοκ περιελάμβανε τη Σοβιετική Ένωση, που ήταν η κυρίαρχη δύναμη του μπλοκ, την Ανατολική Γερμανία, την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία, τη Ρουμανία, την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Βασικοί θεσμοί της συνεργασίας τους ήταν το Σύμφωνο της Βαρσοβίας και το Συμβούλιο Οικονομικής Αλληλοβοήθειας (ΚΟΜΕΚΟΝ).

¹²⁶ Βλ. Βαλντέν Σωτήρης (1994), Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, Ε.Κ.Ε.Μ., Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 86.

¹²⁷ <http://www.euractiv.com/cgi-bin/cgint.exe>, 15/12/09

τα προενταξιακά προγράμματα ISPA στους τομείς των μεταφορών και περιβάλλοντος, και SAPARD στον αγροτικό τομέα.¹²⁸

Ορόσημο για τη διαδικασία ένταξης των δύο χωρών στους κόλπους της Ε.Ε αποτέλεσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης, τον Δεκέμβριο 2002. Στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αναφέρεται ότι η Βουλγαρία και η Ρουμανία θα καταστούν πλήρη μέλη της Ε.Ε το 2007, αφού συνεχιστούν οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις και προσαρμογές στο κοινοτικό κεκτημένο.¹²⁹ Η Συνθήκη Προσχώρησης της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, που υπεγράφη στις 25 Απριλίου 2005, προέβλεπε την ένταξή τους στην Ε.Ε από την 1^η Ιανουαρίου 2007. Τον Οκτώβριο 2005, η Επιτροπή παρουσίασε εκθέσεις παρακολούθησης σχετικά με την ετοιμότητα των δύο χωρών, εντοπίζοντας μία σειρά αδυναμιών και παρουσίασε μια προσεκτικά σταθμισμένη αξιολόγηση, με σκοπό να εξασφαλίσει τη συνέχεια των μεταρρυθμίσεων και στις δυο χώρες, τόσο μέχρι την ένταξή τους στην Ε.Ε,¹³⁰ όσο και μετά από αυτήν. Η διαδικασία αλλαγής σε αμφότερες τις χώρες επισπεύσθηκε σημαντικά με την προοπτική της διεύρυνσης.¹³¹ Με την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας ολοκληρώνεται η έκτη κατά σειρά διεύρυνση της Ε.Ε.

Συνεπώς, το 2007 η Ευρωπαϊκή Ένωση συμπεριέλαβε στους κόλπους της το μεγαλύτερο μέρος της γηραιάς ηπείρου, εξαλείφοντας τις διαχωριστικές γραμμές του παρελθόντος, που συντηρούνταν ακόμη και μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Πριν λίγα μόνο χρόνια, κανένας δε θα φανταζόταν ότι χώρες του λεγόμενου πρώην Ανατολικού Μπλοκ θα επεδίωκαν και θα ήθελαν διακαώς να ενταχθούν στο δυτικό σύστημα πολιτικής κουλτούρας, τις αξίες και τους στόχους, τους οποίους εκφράζει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν οφείλεται μόνο στον παράγοντα «σταθερότητα των Βαλκανίων», δεν διατηρεί, όπως στο παρελθόν, τα κραταιά στοιχεία μίας ανεξάρτητης/ αυτόνομης διαδικασίας, αλλά εντάσσεται, ή τουλάχιστον οφείλει να εντάσσεται, στη γενικότερη λογική των περιφερειακών ολοκληρώσεων, της ολοκληρωμένης αναπτυξιακής

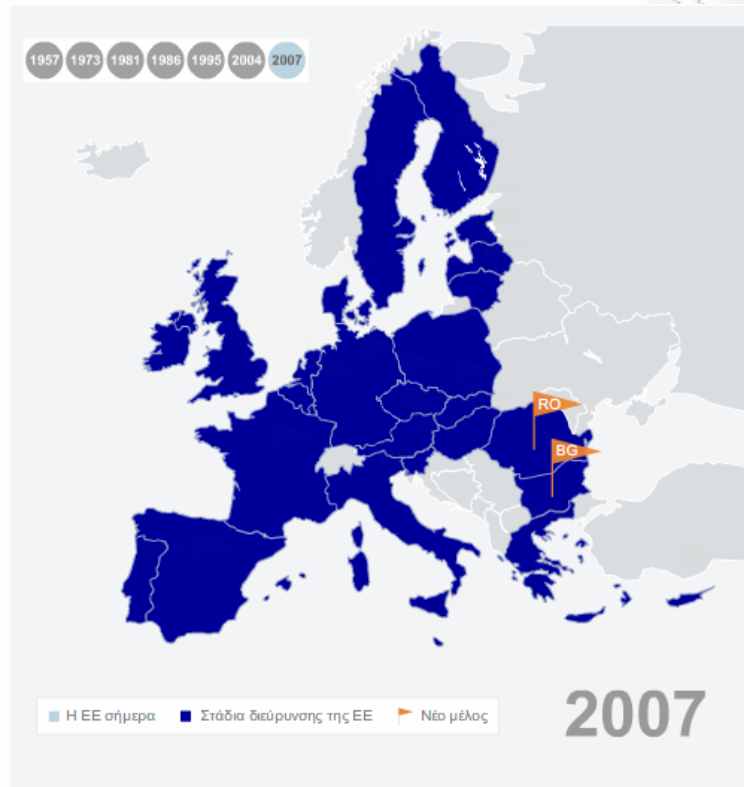
¹²⁸ Βλ. Μπέλλου Φ. (2006), «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: από τη διαχείριση κρίσεων στην ενσωμάτωση» στο Δ. Ξενάκης-Μ. Τσινιτσιζέλης (επιμ.), Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.447.

¹²⁹ <http://www.euractiv.com/en/enlargement/bulgaria-romania-join-2007/article-158199>, 15/12/09

¹³⁰ http://ec.europa.eu/ellada/press/representation_pr/press160506a_el.htm, 15/12/09

¹³¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο - Έγγραφο στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε ότι αφορά στην πρόοδο της διαδικασίας διεύρυνσης {SEC(2004) 1199, 1200} /* COM/2004/0657 τελικό */, βλ. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0657:EL:HTML>, 15/12/09

διαδικασίας. Συνίσταται, δηλαδή, στην ευθυγράμμιση/ εναρμόνιση της ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δομών των κρατών της Βαλκανικής χερσονήσου με την εξέλιξη της ευρωπαϊκής πολιτικής και οικονομικής ολοκλήρωσης.

Εικόνα 7 - Βαλκανική διεύρυνση

2.8.2. Η διττή διάσταση της ένταξης των δύο χωρών

Η ένταξη των δύο χωρών στην Ε.Ε. έχει διττή διάσταση: πρώτον, την εσωτερική, που αφορά στα προβλήματα του κάθε κράτους ξεχωριστά και τις διαδικασίες αντιμετώπισής τους, και δεύτερον, την εξωτερική, τις πρωτοβουλίες, δηλαδή, της Ε.Ε. στην περιοχή γενικότερα και σε κάθε κράτος ειδικότερα. Ο εξευρωπαϊσμός της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας εξαρτάται συνεπώς από δύο παράλληλες, αλληλοεξαρτώμενες διαδικασίες: την ανάπτυξη του κάθε κράτους ξεχωριστά, ως κορύφωση της διαδικασίας εκδημοκρατισμού τους που έχει ξεκινήσει από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, αλλά και από την ευθυγράμμισή τους με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ουσιαστικά αποτελεί το επιστέγασμα των προσπαθειών κατάργησης διαχωριστικών τειχών πολιτικής φύσης που είχε δημιουργήσει βαθμιαία ο Ψυχρός Πόλεμος και παράλληλα δίνεται η δυνατότητα σε χώρες μικρότερης οικονομικής ανάπτυξης να εμπεδώσουν την

οικονομική τους συνοχή και κυρίως την εμβάθυνση και εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών τους.

Η ένταξη των εν λόγω κρατών σηματοδοτεί με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο την ανάγκη για την οικοδόμηση μιας νέας ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής που να εγγυάται την ασφάλεια, σταθερότητα, συνεργασία και ευημερία στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Αποτελεί τον κινητήριο μοχλό για ακόμη στενότερη συνεργασία σε πολιτικό, οικονομικό, εμπορικό επίπεδο με όλες τις χώρες της Βαλκανικής. Αυτή η αναγκαιότητα, όμως, δεν μπορεί να γίνει πραγματικότητα μέσα σε μια μέρα. Αποτελεί μια μακροχρόνια προσπάθεια, η οποία χρειάζεται πρώτα από όλα γενναία πολιτική βούληση από όλα τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη.

2.8.3. Προβλήματα και προοπτικές για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση

Με την είσοδο της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση διαμορφώνεται μια νέα γεωπολιτική πραγματικότητα στη ΝΑ. Ευρώπη,¹³² η οποία επηρεάζει ποικιλοτρόπως τα συμφέροντα της Ελλάδας τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

Η ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση σηματοδοτεί:

- α) την ενίσχυση της ειρήνης, της πολιτικής σταθερότητας και της ασφάλειας σε μια δύσκολη περίοδο τόσο για την Ένωση, όσο και για τα κράτη της Βαλκανικής, β) την πρόοδο της δημοκρατίας, των ευρωπαϊκών αξιών και αρχών σε ακόμη περισσότερα κράτη, γ) την ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της Ευρώπης, όχι μόνο σε πολιτικό, αλλά και σε οικονομικό επίπεδο και δ) επισημαίνει ότι η πολιτισμική διαφορετικότητα δεν αποτελεί έννοια αντίθετη της πολιτικής ενότητας. Βέβαια, παρά τα θετικά της νέας διεύρυνσης η Ένωση καλείται να αντιμετωπίσει άμεσα την οικονομική και κοινωνική ανισότητα σε μια Ευρώπη τριών πλέον ταχυτήτων όσον αφορά στην ευημερία των πολιτών της, πρέπει να μεγαλώσει τον προϋπολογισμό της, προκειμένου να μειώσει τις ανισότητες μεταξύ των «πλουσίων» και «φτωχών» περιφερειών της και, τέλος, να αναμορφώσει τους θεσμούς της, ώστε να μπορεί να ανταποκρίνεται άμεσα και αποτελεσματικά στα νέα προβλήματα.

¹³² Ηλεκτρονικό περιοδικό Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις και Διπλωματία, τεύχος 35, βλ. <http://www.diplomatia.gr/index.php?module=column&clid=9&aid=926>, 15/12/09

Η ένταξη των συγκεκριμένων χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την Ελλάδα σημαίνει:¹³³ α) την ισχυροποίηση σε πολιτικό, οικονομικό και διπλωματικό επίπεδο της Ελλάδας στην ευρύτερη περιοχή. Η Ελλάδα στο νέο βαλκανικό περιβάλλον κατοχυρώνει, όχι μόνο θεσμικά, αλλά και πολιτικά τη θέση της ως παράγοντα ειρήνης και σταθερότητας, β) η Ελλάδα, έως τώρα γεωγραφική ευρωπαϊκή νησίδα στη ΝΑ. Ευρώπη, ενσωματώνεται στον χερσαίο εδαφικό κορμό της Ε.Ε. μέσω της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Αποκτά ευρωπαϊκή ενδοχώρα, απρόσκοπτη πρόσβαση στις παραδουνάβιες περιοχές, τους οδικούς και ενεργειακούς διαδρόμους που συνδέουν την Ε.Ε. με τις αγορές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ενώ το λιμάνι της Θεσσαλονίκης έρχεται πιο κοντά στο Δούναβη, το μεγάλο αυτό υδάτινο δίαυλο, μέσω του οποίου διακινούνται αγαθά και εμπορεύματα από τη Δ. Ευρώπη προς τη Μαύρη Θάλασσα και τον Καύκασο και αντιστρόφως, γ) διασφαλίζονται οι πλούσιες ελληνικές επενδυτικές δραστηριότητες στις δύο αυτές χώρες, δημιουργούνται προϋποθέσεις για ακόμα πιο εύκολες οικονομικές συναλλαγές, ενώ ο τουρισμός, ειδικά στη Βόρεια Ελλάδα, θα τονωθεί. Οι επιπτώσεις γενικότερα στον οικονομικό τομέα προδιαγράφονται ευνοϊκές, κάτι που οι ειδικοί επιμένουν πως θα φανεί σε βάθος χρόνου.

Βέβαια, η βαλκανική πρόκληση είναι τώρα μεγαλύτερη για την Ελλάδα. Δεν θα αποτελεί πλέον τον αποκλειστικό «παίκτη» στην περιοχή στο όνομα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σόφια και Βουκουρέστι διεκδικούν ρόλο στο οικονομικοπολιτικό γίγνεσθαι, αμφισβητώντας την ελληνική υπεροχή. Η Βουλγαρία άνοιξε ήδη την αγκαλιά της στο «αδελφό», όπως το θεωρεί, έθνος των Σλαβομακεδόνων της ΠΓΔΜ, χορηγώντας απλόχερα διαβατήρια σε πολίτες της, με προφανείς στόχους, ενώ η Ρουμανία των 20.000.000 και των σοβαρών υποδομών της, θεωρείται ως η ανερχόμενη οικονομική δύναμη της περιοχής και η χώρα που μπορεί να «παίξει» πολιτικά στον τέως σοβιετικό Νότο.

Σε πρακτικό επίπεδο, πάντως, τα βόρεια σύνορά μας δεν άνοιξαν διάπλατα από την 1^η Ιανουαρίου 2007. Οι έλεγχοι διαβατηρίων, χαλαροί πλέον, θα συνεχιστούν, μέχρις ότου οι δύο χώρες ενταχθούν στη Συνθήκη Σένγκεν, το 2011.¹³⁴ Μαζική κάθοδος φτωχών μεταναστών δεν αναμένεται, διότι η συμφωνία ένταξης προβλέπει επταετή μεταβατική περίοδο, κατά την οποία δεν θα επιτρέπεται η ελεύθερη διακίνηση ανθρώπων από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, εκτός και αν μια χώρα θέλει να την περιορίσει π.χ στον ένα

¹³³ Ηλεκτρονικό περιοδικό Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις και Διπλωματία, τεύχος 35, βλ. <http://www.diplomatia.gr/index.php?module=column&clid=9&aid=926>, 15/12/09

¹³⁴ Θα ενταχθούν στη Συνθήκη Σένγκεν τον Μάρτιο 2011, αν μέχρι τότε πληρούν τα κριτήρια ασφαλείας. Διαφορετικά, η ημερομηνία αυτή αναβάλλεται.

χρόνο. Η Ελλάδα φιλοξενεί ήδη νόμιμα 200.000 Βούλγαρους και οι διαδικασίες εισόδου των πολιτών της γείτονας είναι ακόμα και τώρα σχετικά απλές.

Συμπερασματικά, με την προσχώρηση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην ευρωπαϊκή οικογένεια, καταργούνται τα διαχωριστικά σύνορα του παρελθόντος σε ένα μεγάλο μέρος της Βαλκανικής. Δημιουργείται μια νέα γεωπολιτική πραγματικότητα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και διαμορφώνεται ένα ευνοϊκότερο για την ευρύτερη περιοχή περιβάλλον. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία μπορούν να αποτελέσουν «θετικό παράδειγμα» για τις γείτονες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων ως προς τη δική τους ευρωπαϊκή προοπτική. Εξάλλου, το παράδειγμα των εν λόγω χωρών αποδεικνύει ότι «το παρελθόν των κρατών δεν μπορεί να υποθηκεύσει το μέλλον τους».

2.8.4. Αντί συμπεράσματος

Για πρώτη φορά από την ένταξη της Ελλάδας το 1981, δύο ακόμη βαλκανικές χώρες έγιναν μέλη της Ε.Ε., γεγονός μεγάλης συμβολικής σημασίας. Η προσχώρησή τους αποτέλεσε μια θετική εξέλιξη για την σταθερότητα και την ευημερία ολόκληρης της Βαλκανικής, ενώ έδειξε τον δρόμο της ευρωπαϊκής προοπτικής και στις υπόλοιπες χώρες της περιοχής. Επιπλέον, επιβεβαιώθηκε ότι αυτός ο δρόμος προς την ένταξη περνά μέσα από την επιμονή, τη βούληση για πρόοδο, την εκπλήρωση όλων των κριτηρίων και προϋποθέσεων, την εντατική εργασία, και βέβαια τη δύναμη της συνεργασίας και την προώθηση σχέσεων καλής γειτονίας.

Η διεύρυνση της Ε.Ε. προς την Βουλγαρία και Ρουμανία, προσέδωσε, εξάλλου, μια νέα δυναμική στο ενδιαφέρον της Ένωσης για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη και μάλιστα, σε μια περίοδο «διευρυνσιακής κόπωσης».¹³⁵ Επιπλέον, η ένταξη των δύο χωρών συνεπάγεται την επέκταση της παρουσίας της Ένωσης και στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, γεγονός στρατηγικής σημασίας.

Τέλος, η διεύρυνση της Ε.Ε. προς την Βαλκανική υπήρξε σημαντικότερη και για την χώρα μας. Για περισσότερο από δύο δεκαετίες, η Ελλάδα αποτελούσε ένα «ευρωπαϊκό νησί» στην άκρη της Βαλκανικής, αποκομμένη γεωγραφικά από την υπόλοιπη Ευρώπη. Με την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, η Ελλάδα απέκτησε γεωγραφική συνέχεια με την υπόλοιπη Ε.Ε.. Είναι, όμως, σημαντικότερη, κυρίως, γιατί

¹³⁵ Ομιλία Υφυπουργού Εξωτερικών, Σ. Κουβέλη στο Συνέδριο «Νοτιοανατολική Ευρώπη: Κρίση και Προοπτικές», βλ. http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/131109_NA_1441.htm, 15/12/09

ταυτίζεται απόλυτα με τον ελληνικό στρατηγικό στόχο της μετατροπής της Βαλκανικής σε μία πραγματικά ευρωπαϊκή γειτονιά ειρήνης και συνεργασίας. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στην περιοχή σημαίνει την δημιουργία μιας ζώνης ασφάλειας και σταθερότητας γύρω από την Ελλάδα. Σημαίνει σταθερό πλαίσιο σχέσεων και συνεννόησης με τους γείτονες, αλλά και διεύρυνση των δυνατοτήτων συνεργασίας, με στόχο την ανάπτυξη. Για τον λόγο αυτό, η Ελλάδα αποτέλεσε σταθερό και ενεργό υποστηρικτή των προσπαθειών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, γεγονός που έχει πολλαπλά αναγνωρισθεί.

Είναι, δε, αναμφισβήτητο γεγονός ότι από το 2007 έχουν δημιουργηθεί οι συνθήκες για ουσιαστική ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας, αλλά, κυρίως, για την τόνωση της αλληλεγγύης μεταξύ των βαλκανικών κρατών-μελών της Ε.Ε., στην βάση του σεβασμού των ευρωπαϊκών αρχών και αξιών. Οι δυνατότητες και ευκαιρίες για διμερή συνεργασία της Ελλάδας με τους δύο γείτονες και εταίρους της είναι πλέον πολύ περισσότερες. Με την ενεργοποίηση της τριμερούς συνεργασίας, εντατικοποιείται και ο συντονισμός των δράσεών μας στα κοινοτικά όργανα, ως τρεις ισότιμοι Ευρωπαίοι εταίροι. Αντίστοιχα, από κοινού Ρουμανία, Βουλγαρία και Ελλάδα καθιστούν την φωνή της περιοχής στην Ε.Ε. πιο ισχυρή.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι, πέρα από την σημαντική ενίσχυση που δόθηκε στις χώρες αυτές από την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω των χρηματοδοτικών της προγραμμάτων, και η Ελλάδα, με την σειρά της,¹³⁶ στήριξε τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, μέσω του Ελληνικού Σχεδίου Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ). Το ΕΣΟΑΒ αποτελεί ένα φιλόδοξο σχέδιο, πενταετούς αρχικά διάρκειας (2002-2006), το οποίο παρατάθηκε για μια ακόμη πενταετία (2007-2011), με σκοπό την εφαρμογή μίας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής πολιτικής στην περιοχή των Βαλκανίων. Στόχους της πολιτικής αυτής αποτελούν ο εκσυγχρονισμός των υποδομών, η προώθηση των παραγωγικών επενδύσεων, η στήριξη των δημοκρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου, η ενίσχυση του κοινωνικού κράτους, στόχοι των οποίων η εκπλήρωση ενισχύει τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό των χωρών της Βαλκανικής.

Ωστόσο, μέσω του ΕΣΟΑΒ, με συνολικό ύψος άνω των 500 εκατ. ευρώ, χρηματοδοτούνται έργα, δράσεις, μελέτες και δραστηριότητες και στις υπόλοιπες

¹³⁶ Ομιλία Υφυπουργού Εξωτερικών, Σ. Κουβέλη στο Συνέδριο «Νοτιοανατολική Ευρώπη: Κρίση και Προοπτικές», βλ. http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/131109_NA_1441.htm, 15/12/09

χώρες της Βαλκανικής (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Σερβία, Μαυροβούνιο, Π.Γ.Δ.Μ) αλλά και στο Κοσσυφοπέδιο, με σκοπό την ενθάρρυνση της ευρωπαϊκής προοπτικής και την εδραίωση της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής σταθερότητας σε όλη την περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Για την Ελλάδα, το επόμενο κύμα διεύρυνσης δεν είναι, απλώς, ένα ακόμη βήμα προς τα εμπρός. Είναι ένα ιστορικό στοίχημα. Είναι στοίχημα διότι, στην ουσία, αφορά αποκλειστικά τη γειτονιά της. Έχει κάθε λόγο, λοιπόν, να είναι ενεργή σε αυτήν τη διαδικασία και να γίνει η ατμομηχανή της πορείας της περιοχής προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ως χώρα που έχει ωφεληθεί από την διεύρυνση, η Ελλάδα γνωρίζει ότι η λεγόμενη «διευρυνσιακή κόπωση» δεν πρέπει να επηρεάσει την ευρωπαϊκή προοπτική των Δυτικών Βαλκανίων. Η Ελλάδα κέρδισε πολλαπλώς από την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση: εδραίωσε και εμβάθυνε τους δημοκρατικούς της θεσμούς, εξασφάλισε πόρους και ερείσματα για την οικονομική της ανάπτυξη και πέτυχε να συμμετάσχει, ισότιμα, σε μία οικονομική και πολιτική δύναμη και να έχει λόγο στις αποφάσεις που λαμβάνονται από αυτήν.

Επιπλέον, με την Ελλάδα να αναλαμβάνει τον ηγετικό ρόλο στην καθοδήγηση των Δυτικών Βαλκανίων προς την ενταξιακή τους πορεία, ένα νέο πλαίσιο περιφερειακής συνεργασίας θα μπορούσε να δημιουργηθεί με έμφαση στην πράσινη ανάπτυξη, την περιβαλλοντική προστασία και την ενεργειακή ασφάλεια, μέσω της αξιοποίησης ανανεώσιμων και εναλλακτικών πηγών ενέργειας. Αυτή η νέα πολιτική της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης που επιζητεί να εφαρμόσει η Ε.Ε. μπορεί να αναδειχθεί και στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο, που είναι και ο πλέον ενδεδιγμένος από γεωπολιτικής απόψεως. Η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να προωθήσει την πολιτική αυτή και να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην επίτευξη σταθερής και βιώσιμης ανάπτυξης στην περιοχή της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΕΜΒΑΘΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την συνακόλουθη αύξηση του αριθμού των κρατών μελών της σε είκοσι-επτά και η προοπτική περαιτέρω διεύρυνσης, θέτουν επιτακτικά το θέμα της εμβάθυνσης της ενοποιητικής διαδικασίας και ανάπτυξης, εκσυγχρονισμού και προσαρμογής του θεσμικού συστήματος της Ένωσης. Με άλλα λόγια, εκτιμάται ότι με τη διεύρυνση των μελών σε είκοσι-επτά, οι θεσμοί και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων της Ένωσης που αρχικά σχεδιάστηκαν για έξι κράτη μέλη δεν μπορούν να αποδώσουν με την «παραγωγή» δημοκρατικά νομιμοποιημένων πολιτικών εκρμών (αποφάσεις, πολιτικές, κτλ).

Ειδικότερα, η εκτίμηση είναι ότι η τελευταία διεύρυνση(και αναφερόμαστε κυρίως σε αυτήν του 2004) δεν συνοδεύτηκε από την εμβάθυνση, κάτι που είχε γίνει σε όλες τις προηγούμενες διευρύνσεις, οι οποίες θεωρείται πως λειτούργησαν ως συντελεστές για την εμβάθυνση της ενοποίησης. Ειδικότερα και ως ενδεικτικά παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν:¹³⁷

α) η πρώτη διεύρυνση (1973) συνδέθηκε με μια σειρά θεσμικών και πολιτικών ρυθμίσεων για την εμβάθυνση της ενοποίησης, όπως η σύσταση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), η ανάπτυξη Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (ΕΠΣ), η έναρξη διαδικασιών για την άμεση εκλογή των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς και για την προώθηση της νομισματικής ένωσης.

β) η ένταξη της Ελλάδας (1981) μολονότι προκάλεσε ορισμένες σημαντικές δυσχέρειες στη λειτουργία, κυρίως, της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (ΕΠΣ), δεν ανέκοψε τη διαδικασία της πολιτικής και θεσμικής ενοποίησης. Η παρουσία της Ελλάδας συνέβαλε ειδικότερα στην ανάπτυξη των πολιτικών συνοχής και πραγματικής σύγκλισης.

γ) η τρίτη διεύρυνση (1986) ιδιαιτέρως αλλά και η τέταρτη με Αυστρία, Σουηδία, Φινλανδία, συνέπεσαν και εν μέρει προκάλεσαν την εμβάθυνση με μέτρα όπως τη θέσπιση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ), την προώθηση της Λευκής Βίβλου για την εγκαθίδρυση της Ενιαίας Εσωτερικής Αγοράς και, βέβαια, τη θέσπιση της Συνθήκης του Maastricht για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

¹³⁷ Βλ. Ιωακείμης Π. Κ. (1999), «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.209-10.

Η διεύρυνση, συνεπώς, της ΕΕ από έξι σε δεκαπέντε μέλη μπόρεσε να συμβαδίσει, σε ικανοποιητικό βαθμό, με τη διαδικασία εμβάθυνσης της ενοποίησης σε επίπεδο θεσμών και πολιτικών.

Από την άλλη πλευρά, στην Ευρώπη των 27, η διαμόρφωση πολιτικής και λήψης αποφάσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταστεί εξαιρετικά δύσκολη ή έχει μεταφερθεί σε έξω-θεσμικά πλαίσια με τη συμμετοχή επιλεκτικά περιορισμένου αριθμού κρατών μελών (π.χ. χειρισμός προβλήματος Ιράν, διαμόρφωση πολιτικής σε θέματα δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων, θέματα νομισματικής ένωσης, αμυντικής ολοκλήρωσης, κτλ.).¹³⁸

Σχετικά επισημαίνεται ότι η Συνθήκη της Νίκαιας θεσπίζει ένα ιδιαίτερα περίπλοκο σύστημα για τη λήψη αποφάσεων με ειδική πλειοψηφία, το οποίο διαλαμβάνει την εκπλήρωση τριών διαφορετικών προϋποθέσεων: πλειοψηφία κρατών-μελών, ειδική πλειοψηφία 255 ψήφων επί συνόλου 345 και 62% του συνολικού πληθυσμού της Ένωσης. Επιπλέον, η Συνθήκη της Νίκαιας δεν περιλαμβάνει «θεσμικές ρυθμίσεις» (κατανομή ψήφων, εδρών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, κτλ.) πέρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση των είκοσι-επτά κρατών-μελών.¹³⁹ Επομένως, θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να υπάρξει περαιτέρω διεύρυνση της Ένωσης με βάση τη Συνθήκη αυτή.

Όμως η Ευρώπη, για να μπορέσει να αντιμετωπίσει όλες αυτές τις προκλήσεις, θα πρέπει να εκσυγχρονιστεί. Θα πρέπει να διαθέτει αποτελεσματικά μέσα κατάλληλα όχι μόνο για τη λειτουργία μιας Ένωσης που σήμερα αριθμεί 27 και όχι 15 μέλη, αλλά και για τις ραγδαίες εξελίξεις του σημερινού κόσμου. Συνεπώς, θα πρέπει να αναπροσαρμοστούν οι κανόνες που υπάρχουν στις συνθήκες και ρυθμίζουν τη συμβίωσή μας σε έναν κοινό χώρο.

Αυτό ακριβώς είναι το αντικείμενο της συνθήκης¹⁴⁰ που υπεγράφη στη Λισσαβόνα στις 13 Δεκεμβρίου 2007. Οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων, συνεκτιμώντας τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις και συγχρόνως επιδιώκοντας να ικανοποιήσουν τις προσδοκίες των Ευρωπαίων, κατέληξαν σε συμφωνία σχετικά με τους νέους κανόνες που πρέπει να διέπουν τη μελλοντική δράση της Ένωσης. Έτσι, χάρη στη Συνθήκη της Λισσαβώνας, τα ευρωπαϊκά όργανα μπορούν να

¹³⁸ Βλ. Ιωακείμιδης, Π. Κ. (2007), Θα επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση;, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.76.

¹³⁹ Βλ. Ιωακείμιδης, Π. Κ. (2001), Η Συνθήκη της Νίκαιας και το Μέλλον της Ευρώπης, ΕΚΕΜ- Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 64.

¹⁴⁰ http://europa.eu/lisbon_treaty/take/index_el.htm, 15/12/09

αναμορφώσουν τις μεθόδους λειτουργίας τους, η Ένωση γίνεται πιο δημοκρατική και αναδεικνύονται περισσότερο οι αξίες στις οποίες στηρίζεται.

Η Συνθήκη της Λισσαβώνας αποτελεί καρπό των διαπραγματεύσεων που έγιναν ανάμεσα στα κράτη-μέλη μέλη στο πλαίσιο της Διακυβερνητικής Διάσκεψης με τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Η Συνθήκη κυρώθηκε και από τις 27 χώρες μέλη. Οι τελευταίες επέλεξαν τον τρόπο κύρωσής της με βάση τους συνταγματικούς τους κανόνες.

Η Συνθήκη της Λισσαβώνας τέθηκε σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου 2009, τερματίζοντας με τον τρόπο αυτό τις πολυετείς διαπραγματεύσεις σχετικά με θεσμικά ζητήματα. Η εν λόγω Συνθήκη τροποποιεί τις συνθήκες ΕΕ και ΕΚ, δηλαδή τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, χωρίς όμως να τις υποκαθιστά. Εφοδιάζει την Ένωση με το νομικό πλαίσιο και τα μέσα που της είναι απαραίτητα για να αντιμετωπίσει τις μελλοντικές προκλήσεις και να ικανοποιήσει τις προσδοκίες των πολιτών.

Εισάγει απλουστευμένες μεθόδους εργασίας και κανόνες ψηφοφορίας, με βελτιωμένα και σύγχρονα θεσμικά όργανα για μια αποτελεσματικότερη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση 27 κρατών-μελών και με βελτιωμένη ικανότητα παρέμβασης σε τομείς άμεσης προτεραιότητας για τη σημερινή Ένωση. Επιπλέον, καθιερώνει αποτελεσματική και αποδοτική λήψη αποφάσεων.¹⁴¹ Η ψηφοφορία με ειδική πλειοψηφία στο Συμβούλιο επεκτείνεται σε νέους τομείς πολιτικής, ώστε η διαδικασία λήψης αποφάσεων να είναι ταχύτερη και αποτελεσματικότερη. Από το 2014 και μετά, η ειδική πλειοψηφία θα βασίζεται στη διττή πλειοψηφία των κρατών-μελών και των πληθυσμών, εκπροσωπώντας έτσι τη διττή νομιμότητα της Ένωσης. Διττή πλειοψηφία επιτυγχάνεται όταν μια απόφαση λαμβάνεται από το 55% των κρατών-μελών που αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 65% του πληθυσμού της Ένωσης.

Η Συνθήκη της Λισσαβώνας εισάγει μεταρρυθμίσεις στα θεσμικά όργανα της διευρυμένης Ένωσης, επιτρέποντάς της να προσαρμόσει τις πολιτικές της σε έναν ταχέως εξελισσόμενο κόσμο. Ειδικότερα, όσον αφορά τη διεύρυνση, η Συνθήκη διασφαλίζει ένα θεσμικό πλαίσιο που θα διευκολύνει την προσαρμογή των οργάνων της Ένωσης, τη στιγμή προσχώρησης κάθε νέου κράτους στην Ε.Ε, και τροποποιεί τη διαδικασία προσχώρησης, ούτως ώστε οι αιτήσεις προσχώρησης να κοινοποιούνται

¹⁴¹ http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_el.htm, 15/12/2009

στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα εθνικά κοινοβούλια.¹⁴² Επιπλέον, η Συνθήκη εισάγει μια ιδιαίτερα σημαντική καινοτομία, δίνοντας στις χώρες που έχουν προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση το δικαίωμα να επιλέξουν αν θα παραμείνουν σε αυτήν. Η Συνθήκη της Λισσαβώνας εισάγει τη ρήτρα εθελούσιας αποχώρησης, αναγνωρίζοντας έτσι στα κράτη-μέλη το δικαίωμα αποχώρησης από την Ένωση.¹⁴³

3.1. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ

Η διαδικασία διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και μετέπειτα Ε.Ε, αφορούσε αρχικά ένα μινιμαλιστικό στόχο, αυτόν της εμπέδωσης της ειρήνης στη γηραιά ήπειρο και στη συνέχεια της ολοκλήρωσης μέσα από κοινούς θεσμούς. Το πρώτο επιτυχημένο θεσμικό βήμα έγινε με την ΕΚΑΧ και ακολούθησαν διαδοχικά κύματα διεύρυνσης. Το μεγαλύτερο κύμα διεύρυνσης πραγματοποιήθηκε το 2004 και το τελευταίο το 2007. Παρά το γεγονός ότι αποτέλεσε μια ιστορική και επιτακτική ανάγκη και οδήγησε στη διαμόρφωση μιας προεκταμένης ζώνης ειρήνης και συνεργασίας, μετέβαλλε καθοριστικά τη μορφή της Ένωσης και επηρέασε τη συνοχή της, δημιουργώντας νέες ανάγκες σε θεσμικό και λειτουργικό επίπεδο, καθώς και σε επίπεδο λήψης αποφάσεων.

Το πρόβλημα της ετερότητας πολλαπλασιάζεται με τα συνεχή κύματα διευρύνσεων που θέτουν ζητήματα που αφορούν την ικανότητα απορρόφησης και ενσωμάτωσης νέων μελών (absorption capacity).¹⁴⁴ Το πρόβλημα διογκώθηκε με το μαζικό κύμα διεύρυνσης του 2004, γεγονός που οδήγησε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να ζητήσει από την Επιτροπή να υποβάλλει μέχρι τα τέλη του 2006 αναφορά που να καθορίζει την ικανότητα της Ε.Ε. να απορροφήσει νέα μέλη. Το ζήτημα συνδέθηκε με τον καθορισμό των γεωγραφικών συνόρων της Ε.Ε. αλλά και τη διερεύνηση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης έναντι των δικαιολογημένων ανησυχιών για την ολοκλήρωση και διεύρυνση.¹⁴⁵

Με τις έξι έως σήμερα διευρύνσεις, η Ε.Ε. επεκτάθηκε και συμπεριέλαβε νέα μέλη με στόχο τη δημιουργία μιας διευρυμένης ζώνης συνεργασίας, θεσμικής ολοκλήρωσης,

¹⁴² Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, COM/2009/0533, βλ. <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=9820593>, 16/12/09

¹⁴³ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2008), Οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης-μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, Άρθρο 50, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.59-60.

¹⁴⁴ <http://www.euractiv.com/en/enlargement/future-enlargement-absorption-capacity-coming-fore/article-153608>, 6/12/2009

¹⁴⁵ <http://www.euractiv.com/en/enlargement/future-enlargement-absorption-capacity-coming-fore/article-153608>, 6/12/2009

ανάπτυξης και ειρήνης. Η διαδικασία αυτή προσέφερε ευκαιρίες αλλά ταυτόχρονα δημιούργησε και προβλήματα, κυρίως στο πεδίο λήψης αποφάσεων, ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας και συνοχής της Ένωσης. Οι όροι που τίθενται στα υπό ένταξη μέλη είναι κοινοί και στοχεύουν στην εξασφάλιση εφαρμογής του κοινοτικού κεκτημένου. Το καθεστώς υποψήφιας χώρας θέτει μεν σαφείς προϋποθέσεις ωστόσο, ενίοτε η συμμόρφωση των υπό ένταξη νέων χωρών είναι τυπικού και όχι ουσιαστικού χαρακτήρα. Πρακτικά και θεσμικά απαιτείται «συμμόρφωση στον πολιτικό, νομικό και τεχνικό τομέα, με τις αυστηρές προϋποθέσεις και τα πρότυπα της Ε.Ε.».¹⁴⁶

Η διεύρυνση της Ένωσης ρυθμίζεται από το άρθρο 49 της Συνθήκης της Λισσαβώνας.¹⁴⁷ Κάθε ευρωπαϊκό κράτος, το οποίο σέβεται τις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους-δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες και θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και του, μπορεί να ζητήσει να γίνει μέλος της Ένωσης. Η υποβολή αίτησης προσχώρησης δεν οδηγεί υποχρεωτικά στην ένταξη, καθώς, όπως στην περίπτωση της Τουρκίας, η διαδικασία είναι ανοιχτή, οπότε είναι πιθανή και η μη ένταξη. Από την άλλη, η ημερομηνία ένταξης εξαρτάται από το βαθμό προσαρμογής μιας υποψήφιας χώρας μέλους στο κοινοτικό κεκτημένο.

Η σχετική αίτηση απευθύνεται στο Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει με ομοφωνία, μετά από γνώμη της Επιτροπής και σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου,¹⁴⁸ οπότε καθορίζονται και οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές των ενταξιακών διαπραγματεύσεων που λαμβάνουν χώρα σε επίπεδο υπουργών και πρέσβων. Πέραν των δεσμεύσεων των υπό ένταξη χωρών για πλήρη εφαρμογή του κεκτημένου, απαιτείται η διασφάλιση εναρμόνισης της εθνικής νομοθεσίας με αυτό, η δέσμευση της υπό ένταξης χώρας να το εφαρμόσει απαρέγκλιτα, δημοσιονομικές ρυθμίσεις αλλά και πιθανές μεταβατικές ρυθμίσεις.

Ονομαστική προϋπόθεση ένταξης είναι η πλήρης συμμόρφωση με το δικαιοσύστημα της Ένωσης, η τήρηση των όρων προσχώρησης και η «ενεργός συγκατάθεση των

¹⁴⁶ Βλ. Βοσκόπουλος Γ. Α. (2009), Ευρωπαϊκή Ένωση- θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί-, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σελ. 188.

¹⁴⁷ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2008), Οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης-μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, Άρθρο 49 (πρώην άρθρο 49 ΣΕΕ) και Άρθρο 2, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.59.

¹⁴⁸ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2003), Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.112.

θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. αλλά και της ενδιαφερόμενης χώρας».¹⁴⁹ Η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου από όλες τις χώρες εξασφαλίζει στην Ε.Ε. την απαραίτητη συνέχεια και ενιαία εφαρμογή των κανόνων που διέπουν το σύστημα διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να συνεχιστεί απρόσκοπτα η ενοποιητική διαδικασία.

Σε επίπεδο αρχών, προϋπόθεση έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων αποτελεί η τήρηση των κριτηρίων της Κοπεγχάγης (πολιτικής και οικονομικής υφής) που συμφωνήθηκαν το Δεκέμβριο του 1993 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης αλλά και το 1995 στη Μαδρίτη. Αυτά αφορούν την ύπαρξη «σταθερών θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων», την ύπαρξη «μιας λειτουργικής οικονομίας της αγοράς, καθώς και της ικανότητας να αντιμετωπίζει τις ανταγωνιστικές πιέσεις και τις δυνάμεις της αγοράς στο εσωτερικό της Ένωσης». Τέλος, απαιτείται «η ικανότητα να αναλάβει τις υποχρεώσεις του μέλους, ειδικότερα να συμμορφωθεί με τους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης».

Σημαντικό ρόλο στην ενταξιακή διαδικασία διαδραματίζει η Επιτροπή, η οποία προβαίνει σε «αναλυτική εξέταση» του κάθε κεφαλαίου ξεχωριστά. Στόχος είναι η αξιολόγηση της ικανότητας προσαρμογής της νέας χώρας στο δικαιοσύστημα της Ε.Ε. Η Επιτροπή είναι το θεσμικό όργανο που υποβάλλει εισηγήσεις στο Συμβούλιο αναφορικά με την αναλυτική εξέταση των επί μέρους κεφαλαίων και «είτε προτείνει την έναρξη των διαπραγματεύσεων για το συγκεκριμένο κεφάλαιο είτε απαιτεί την εκ των προτέρων ικανοποίηση των κριτηρίων αναφοράς». Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της ενταξιακής διαδικασίας, η Επιτροπή υποβάλλει στο Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τακτικές εκθέσεις που αφορούν την πρόοδο στο πεδίο προσαρμογής της υπό ένταξη χώρας στο κεκτημένο και το «βαθμό ικανοποίησης των κριτηρίων αναφοράς».

Οι υποψήφιας χώρες, από την πλευρά τους, είναι υποχρεωμένες να καταθέσουν ένα ολοκληρωμένο «σχέδιο δράσης» που να αφορά τα μέσα και χρονοδιάγραμμα αναβάθμισης του διοικητικού και δικαστικού μηχανισμού, ώστε να διευκολυνθεί η προσαρμογή στην Ε.Ε. Επιπλέον, απαιτείται η εκπόνηση ενός «εθνικού προγράμματος υιοθέτησης του κεκτημένου». Σημαντικό είναι το γεγονός ότι η διαδικασία αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο αφού τα επί μέρους κεφάλαια κλείνουν προσωρινά.

¹⁴⁹ Βλ. Βοσκόπουλος Γ. Α. (2009), Ευρωπαϊκή Ένωση- θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί-, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σελ. 189.

Όπως επισημαίνεται, «η αλληλεξάρτηση μεταξύ των διαφόρων κεφαλαίων του κεκτημένου είναι τόσο μεγάλη που οι διαπραγματεύσεις διεξάγονται με βάση την αρχή ότι «τίποτε δεν θεωρείται συμφωνημένο έως ότου επιτευχθεί συμφωνία ως προς το σύνολο». Όταν ολοκληρωθούν οι διαπραγματεύσεις που αφορούν το σύνολο των κεφαλαίων του κεκτημένου, συντάσσεται το «σχέδιο συνθήκης προσχώρησης, το οποίο περιέχει όλες τις μεταβατικές ρυθμίσεις και προθεσμίες, καθώς και λεπτομέρειες για τις χρηματοδοτικές ρυθμίσεις και τις τυχόν ρήτρες διασφάλισης». Η συνθήκη εγκρίνεται από το Συμβούλιο, την Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «υπογράφεται από την υποψήφια χώρα και τους αντιπροσώπους όλων των κρατών μελών, και στη συνέχεια υποβάλλεται στα κράτη μέλη και στην υποψήφια χώρα προς κύρωση».

3.1.1. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της διεύρυνσης

Η στρατηγική της διεύρυνσης (widening) αποτέλεσε μια ιστορική αναγκαιότητα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Στόχος παραμένει η δημιουργία μιας εκτεταμένης ζώνης ασφάλειας και ειρήνης σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Η λογική αυτή, που αξιολογήθηκε ως μια ιστορική αναγκαιότητα, διαμορφώθηκε μεταξύ άλλων με ένα αίσθημα αλτρουισμού και επηρέασε τη συνοχή της Ε.Ε. σε πολιτικό επίπεδο. Επιπλέον, έθεσε διλήμματα που αφορούν την ικανότητά της να απορροφήσει νέες χώρες μέλη. Το διευρυμένο μέγεθος της Ε.Ε. της προσφέρει πλεονεκτήματα αλλά παράλληλα δημιουργεί προβλήματα σε άλλα πεδία.

Η διεύρυνση δεν ισοδυναμεί υποχρεωτικά με ισοβαρή οικονομική ανάπτυξη, καθώς τα κράτη μέλη δεν διαθέτουν τις ίδιες οικονομικές δυνατότητες. Προκειμένου να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή και να ενισχυθεί η πολιτική νομιμοποίηση είναι απαραίτητο να βελτιωθούν οι συνθήκες στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες μέλη και να μειωθούν οι διαφορές στην ανάπτυξη μεταξύ των χωρών. Με αυτή τη λογική δημιουργήθηκαν τα διαρθρωτικά ταμεία, προκειμένου να στηρίξουν τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες του νότου. Συνεπώς, η οικονομική αλλά και η πολιτική ολοκλήρωση απαιτεί την ουσιαστική επίδειξη αλληλεγγύης από πλευράς ανεπτυγμένων χωρών. Στην περίπτωση που το μέγεθος μιας ένωσης χωρών είναι εξαιρετικά μεγάλο, τότε η επίδειξη αλληλεγγύης απαιτεί μεγαλύτερο οικονομικό κόστος και ως εκ τούτου μεγαλύτερες συνεισφορές από πλευράς ισχυρών χωρών. Υπό το πρίσμα αυτό, το μέγεθος θα μπορούσε να αποτελέσει μειονέκτημα.

Από την άλλη, το πλέον σημαντικό πλεονέκτημα είναι η ενίσχυση του συνολικού μεγέθους της οικονομίας. Εκτιμάται ότι μια μεγάλη χώρα επηρεάζεται λιγότερο από αρνητικές οικονομικές εξελίξεις λόγω της μεγάλης εσωτερικής αγοράς που διαθέτει, καθώς μεγάλο μέρος των οικονομικών δραστηριοτήτων της σχετίζονται με τη δυναμική αυτής της εσωτερικής αγοράς. Αντίθετα, η οικονομική εξάρτηση καθιστά τις μικρές χώρες ευάλωτες και τις περιθωριοποιεί πολιτικά. Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ έχουν καταφέρει επί σειρά ετών να ασκούν πιέσεις επί χωρών που δεν υιοθετούν συμβατές επιλογές με αυτές των αμερικανών. Ανεξαρτήτως του πλαισίου διαμόρφωσης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, είναι σαφές ότι η Ουάσινγκτον καταφέρνει να προωθή το εθνικό συμφέρον της.

Στον αντίποδα, η Ευρωπαϊκή Ένωση λειτουργεί υπό το βάρος του κατακερματισμού των εθνικών συμφερόντων των χωρών μελών της, ιδιαίτερα στο πολιτικό πεδίο. Μόνο το οικονομικό πεδίο της επιτρέπει υπέρβαση εθνικών κανόνων, ωστόσο η Ευρώπη είναι απύσχα από εστίες ανάφλεξης που επηρεάζουν την οικονομία της ευρωζώνης (π.χ. Μέση Ανατολή). Ουσιαστικά, η Ε.Ε. δεν εκμεταλλεύεται το μέγεθός της ως προσδιοριστικό παράγοντα ισχύος. Όπως εύλογα έχει επισημανθεί, το μέγεθος δεν ενισχύει απλά την ισχύ, αποτελεί και από μόνο του ένδειξη ισχύος. Ωστόσο, στην περίπτωση της Ένωσης και με βάση το παρόν θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο συνεργασίας, αποτελεί την αχίλλειο πτέρνα της Ε.Ε.,¹⁵⁰ αφού τα διαδοχικά κύματα διευρύνσεων οδηγούν σε έναν πλουραλισμό απόψεων που δεν επιτρέπει περαιτέρω πολιτική συνοχή.

Σημαντικές διαφωνίες προκύπτουν από μη συμβατές προσεγγίσεις στο ζήτημα των κυμάτων διεύρυνσης της ΕΕ. Αυτό κατέστη σαφές κυρίως με τα αρνητικά δημοψηφίσματα του 2005 σε Ολλανδία και Γαλλία. Κάποιοι μάλιστα θα ήθελαν να δημιουργήσουν νέες διαχωριστικές γραμμές στην Ευρώπη, προσδιορίζοντας το πρόβλημα στην υπερ-επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον αξιολόγησαν τη διαδικασία διεύρυνσης ως μια σαφή ένδειξη αποξένωσης των Βρυξελλών από τους Ευρωπαίους πολίτες. Ωστόσο, η άποψη του Olli Rehn, Επίτροπου αρμόδιου για θέματα διεύρυνσης, ήταν πως θα αποτελούσε εξαιρετικά ανεύθυνη πράξη να διακοπεί μια διαδικασία, η οποία βοηθάει στη δημιουργία ενός δικτύου εταίρων στην πλέον ασταθή ζώνη της Ευρώπης.¹⁵¹

¹⁵⁰ Βλ. Βοσκόπουλος Γ. Α. (2009), Ευρωπαϊκή Ένωση- Θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί-, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σελ. 192.

¹⁵¹ <http://www.nytimes.com/2006/02/01/world/europe/01iht-eu.html?scp=6&sq=EU%20ENLARGEMENT&st=cse>.

07/12/09

Στον αντίποδα, ο Valery Giscard d' Estaing εξέφρασε στο παρελθόν τον προβληματισμό του για τα αποτελέσματα και τα οφέλη από τα συνεχή κύματα διεύρυνσης, υποστηρίζοντας ότι «μια διευρυμένη Ευρώπη δεν θα μπορέσει να λειτουργήσει ικανοποιητικά εκτός και αν αναμορφωθούν ριζικά οι θεσμοί της Ένωσης».¹⁵² Η αξιολόγησή του είναι επίκαιρη και σήμερα και αναδεικνύει μια πολυεπίπεδη πτυχή της ενοποιητικής διαδικασίας. Η Ευρώπη είναι και πρέπει να είναι ανοικτή σε νέα μέλη, ωστόσο θα πρέπει πρώτα να προετοιμαστεί θεσμικά ώστε να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα και συνοχή. Επιπλέον, θα πρέπει να προσδιοριστούν τα όρια της ικανότητάς της να απορροφήσει νέα μέλη.

Το ζήτημα του ποιες χώρες θα πρέπει να λαμβάνουν καθεστώς υποψήφιας χώρας έχει απασχολήσει επί μακρόν την Ένωση. Η διαδικασία διεύρυνσης οδήγησε στη διατύπωση μη συμβατών προτάσεων για την στάθμιση των ψήφων και το ειδικό βάρος της κάθε χώρας, κάτι που διαφάνηκε στη Σύνοδο της Νίκαιας.¹⁵³ Σταδιακά, οι ευρωπαίοι ηγέτες επέλεξαν τη διπλή πλειοψηφία, μια συμβιβαστική λύση, ούτως ώστε ούτε οι μικρές χώρες να περιθωριοποιηθούν ούτε και τα συμφέροντα των ισχυρών να υπερκαλυφθούν από ένα πλειοψηφικό μπλοκ μικρών χωρών. Ωστόσο, τα διαδικαστικά και τεχνοκρατικής υφής προβλήματα καθώς και αυτά που αφορούν τις ενδο-ευρωπαϊκές ισορροπίες δεν αποτελούν το μοναδικό παράγωγο ή παρενέργεια της διεύρυνσης. Εξίσου σημαντικό είναι το ζήτημα της ενίσχυσης της πολιτικής συνοχής και ισχύος της Ένωσης. Υπό αυτό το πρίσμα, το ρητορικό αλλά οντολογικό ερώτημα του Ζ. Σιράκ μετά την απόρριψη της Συνταγματικής Συνθήκης εξακολουθεί να είναι επίκαιρο:¹⁵⁴ «Υπό αυτές τις συνθήκες μπορεί η Ένωση να συνεχίσει να διευρύνεται χωρίς να δημιουργηθούν θεσμοί ικανοί να καταστήσουν αυτή τη διεύρυνση αποτελεσματική;».

3.2. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΜΒΑΘΥΝΣΗΣ

Επί της ουσίας, η στρατηγική αναφέρεται στην υιοθέτηση ενός μοντέλου που θα εμπριέχει κάποια ομοσπονδιακά στοιχεία. Στόχος είναι η βαθύτερη θεσμική συνεργασία μεταξύ των συμβαλλόμενων χωρών, οι οποίες αναμένεται ή ενδέχεται να αποτελέσουν συνιστώσες πολιτείες μιας ευρύτερης οντότητας, η λειτουργία της οποίας θα υπερβαίνει το συμβατικό πλαίσιο δράσης των κυρίαρχων κρατών.

¹⁵² Βλ. Βοσκόπουλος Γ. Α. (2009), Ευρωπαϊκή Ένωση- θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί-, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σελ. 195.

¹⁵³ Βλ. Ιωακειμίδης Π. Κ. (2001), Η Συνθήκη της Νίκαιας και το Μέλλον της Ευρώπης, ΕΚΕΜ- Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.67.

¹⁵⁴ Βλ. Βοσκόπουλος Γ. Α., ό.π, σελ. 196.

Η διαδικασία εμπάθυνσης παραπέμπει στη στρατηγική της ολοκλήρωσης και δεν είναι συμβατή με την εναλλακτική στρατηγική της συνεργασίας. Οι δύο αυτές στρατηγικές παραπέμπουν πρακτικά και ουσιαστικά σε μια μαξιμαλιστική και μια μινιμαλιστική προσέγγιση. Η προοπτική ενισχυμένων συνεργασιών παραπέμπει άμεσα ή έμμεσα σε πρακτικές εμπάθυνσης της διαδικασίας ολοκλήρωσης, ωστόσο δεν είναι εύκολη για δύο λόγους. Πρώτον, λόγω των θεσμικών περιορισμών και προϋποθέσεων που τίθενται από τις Συνθήκες και δεύτερον, της απροθυμίας των χωρών μελών να εκχωρήσουν περαιτέρω κυριαρχικά τους δικαιώματα.¹⁵⁵

Η διατήρηση του κοινοτικού κεκτημένου αποτελεί προϋπόθεση για τη διασφάλιση του ενωσιακού προτύπου, όπως έχει έως σήμερα διαμορφωθεί μετά από διαδοχικές πράξεις (π.χ. αναθεωρήσεις συνθηκών) και διευρύνσεις της Ένωσης. Ωστόσο, για να μπορέσει το ενωσιακό αυτό πρότυπο να αφομοιώσει πλήρως τις δώδεκα νέες χώρες μέλη της Ένωσης, θα πρέπει να αναπτυχθεί προς την κατεύθυνση της θεσμικής και πολιτικής εμπάθυνσης.

Ορισμένοι θεωρούν ως ιστορικό λάθος το γεγονός ότι δεν προηγήθηκε η εμπάθυνση-θεσμική, πολιτική, οικονομική- της διεύρυνσης με τις δώδεκα χώρες. Θεωρούν, ειδικότερα, ότι η Συνταγματική Συνθήκη (Ευρωπαϊκό Σύνταγμα) θα επέτρεπε να είχε εκπονηθεί, συμφωνηθεί, επικυρωθεί και εφαρμοσθεί πριν από τη διεύρυνση της Ε.Ε.¹⁵⁶ Το γεγονός ότι συμφωνήθηκε ενώ είχε πραγματοποιηθεί η διεύρυνση και η διαδικασία επικύρωσης ξεκίνησε καθώς η διεύρυνση και οι άμεσες συνέπειές της δεν είχαν αφομοιωθεί, ερμηνεύει σε σημαντικό βαθμό τα προβλήματα που ανέκυψαν στην επικυρωτική διαδικασία.

Μέχρι σήμερα, οι προτεινόμενες εναλλακτικές στρατηγικές, ήτοι διεύρυνση-εμπάθυνση, δεν έχουν υλοποιηθεί ισόρροπα. Ως αποτέλεσμα, η Ένωση προσεγγίζεται και αξιολογείται με διαφορετικά κριτήρια, ενώ ο βαθμός συνεργασίας των εθνικών κυβερνήσεων προσδιορίζεται, μεταξύ άλλων, από το στρατηγικό και ιδεολογικό προσανατολισμό των εθνικών κυβερνήσεων.

3.3. ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ Ή ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε;

¹⁵⁵ Βλ. Βοσκόπουλος Γ. Α. (2009), Ευρωπαϊκή Ένωση- θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί-, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σελ. 196-7.

¹⁵⁶ Βλ. Ιωακειμίδης, Π. Κ. (2007), Θα επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση;, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.77-8.

Η σχέση διεύρυνσης και εμβάθυνσης αποκτά ιδιαίτερη επικαιρότητα τα τελευταία χρόνια. Έχει παγιωθεί ως περίπου αυταπόδεικτη αλήθεια ότι η διεύρυνση της Ε.Ε αντιστρατεύεται το στόχο της περισσότερης ολοκλήρωσης. Υπάρχουν αναμφίβολα ισχυρά επιχειρήματα υπέρ αυτής της κρατούσας άποψης.

Πράγματι, η διεύρυνση παράγει συχνά λογικές ελάχιστου κοινού παρονομαστή, ενισχύοντας τον διακυβερνητισμό εις βάρος της υπερεθνικότητας. Καταλήγει να αντιστρατεύεται την εμβάθυνση, οδηγώντας σε μια αποδυναμωμένη Ένωση. Σε πολιτικό επίπεδο, η ανατολική διεύρυνση πάγωσε την ανάπτυξη της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής, όπως απέδειξε η άκριτη συμπαράταξη της «νέας Ευρώπης» στην ιρακινή εκστρατεία της κυβέρνησης Μπους. Αλλά και η επιδίωξη ταχύρυθμης ανάπτυξης χωρίς τις ρυθμιστικές παρεμβάσεις του κοινωνικού κράτους, οδηγεί τη «νέα Ευρώπη» πιο κοντά στο νεοφιλελεύθερο αμερικανικό μοντέλο.

Από την άλλη, η ιστορική εμπειρία προσφέρει, εντούτοις, σημαντικά παραδείγματα θετικής αλληλεξάρτησης μεταξύ διεύρυνσης και εμβάθυνσης. Σε ιστορικές καμπές, η διεύρυνση αποτέλεσε καταλύτη για γενναιότερα βήματα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ο στόχος μιας πλήρους ΟΝΕ, που υιοθετήθηκε για πρώτη φορά το 1969 από τα έξι ιδρυτικά μέλη, συνδεόταν άμεσα με την πρώτη διεύρυνση της Κοινότητας προς Βρετανία, Ιρλανδία και Δανία. Αργότερα, τη δεκαετία του '80, η μεσογειακή διεύρυνση έδωσε ώθηση στο πρόγραμμα της ενιαίας αγοράς, ενισχύοντας όμως παράλληλα και τον αναδιανεμητικό και κοινωνικό ρόλο της Κοινότητας (Διαρθρωτικά Ταμεία, Ταμείο Συνοχής, θεσμοθέτηση του κοινωνικού διαλόγου). Και η υποδοχή των δέκα συν δύο νέων μελών απελευθέρωσε την πιο τολμηρή προσπάθεια συνταγματικής αρχιτεκτονικής στην πρόσφατη ιστορία της Ευρώπης.

Η διεύρυνση, λοιπόν, της Ένωσης υπήρξε η πλέον πετυχημένη στρατηγική για την επέκταση της δημοκρατίας, της σταθερότητας και γενικότερα των προϋποθέσεων ευημερίας στην Ευρώπη. Ένα από τα αποτελεσματικότερα μέσα εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε είναι η διεύρυνση.¹⁵⁷ Η στρατηγική αυτή δεν πρέπει και δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί. Η στρατηγική της διεύρυνσης, ωστόσο, όντας συνετή και βαθμιαία, δεν θα πρέπει να υπονομεύσει την επιβίωση αλλά και την εμβάθυνση της ενοποιητικής διαδικασίας και να ακυρώσει τον πολιτικό στόχο της ενοποίησης.

¹⁵⁷ Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, COM/2009/0533, βλ. <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=9820593>, 16/12/09

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

4.1. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ-ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ

Για τους σκοπούς αυτής της ανάλυσης, ο όρος «Δυτικά Βαλκάνια» περιλαμβάνει τις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας: Σερβία και Μαυροβούνιο, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία και Σλοβενία και την Αλβανία. Η Σλοβενία, εκ των πραγμάτων, δεν συμπεριλαμβάνεται πλέον, όπως και η ίδια διακηρύσσει, στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων.¹⁵⁸ Η διχοτόμηση των Βαλκανίων σε Ανατολικά και Δυτικά δεν στηρίζεται σε κάποια ιστορικά ή πολιτισμικά κριτήρια. Αντιθέτως, η διαίρεση της περιοχής έχει πολιτικό περιεχόμενο, αφού το μόνο κοινό χαρακτηριστικό ανάμεσα στα κράτη της Δυτικής Βαλκανικής είναι η σημαντική υστέρηση στην υιοθέτηση οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων.

Μια θεωρία για τα Βαλκάνια υποστηρίζει ότι η περιοχή αυτή παράγει περισσότερη ιστορία από όση μπορεί να απορροφήσει ή να αντιμετωπίσει.¹⁵⁹ Πράγματι, οι συνεχείς αλυσιδωτές κρίσεις στα Βαλκάνια είχαν σαν αποτέλεσμα τον θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων και τον διωγμό εκατομμυρίων ανθρώπων από τις εστίες τους, την καταστροφή μεγάλου μέρους της υποδομής και των μέσων παραγωγής της περιοχής και τη γενικότερη οπισθοδρόμηση των κρατών της Βαλκανικής σε επίπεδα ανάπτυξης που θυμίζουν άλλες προγενέστερες εποχές. Η κατάσταση που επικρατεί στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης συνοψίζεται στα ακόλουθα στοιχεία: πολιτική αστάθεια, μειωμένη οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, διμερείς διαφωνίες. Σε συνδυασμό μάλιστα με την κόπωση των Δυτικοευρωπαίων για την διεύρυνση αλλά και μια ανησυχία για την προσχώρηση «προβληματικών» χωρών, αμφιβόλου ευρωπαϊκού πεπρωμένου, το μέλλον των χωρών των δυτικών Βαλκανίων φαντάζει δυσοίωνο.

Γιατί όμως τα κράτη αυτά παρουσιάζουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά; Ποιος είναι ο λόγος για αυτήν την σημαντική υστέρηση; Ο Θάνος Βερέμης ισχυρίζεται¹⁶⁰ πως οι χώρες των Βαλκανίων έχουν τις ίδιες φιλοδοξίες ανάπτυξης όπως και οποιοδήποτε

¹⁵⁸ Βλ. Μπέλλου Φ. (2006), «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: από τη διαχείριση κρίσεων στην ενσωμάτωση» στο Δ. Ξενάκης-Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.433.

¹⁵⁹ Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα Δυτικά Βαλκάνια, βλ. http://www.imm.gr/index.php?Itemid=76&id=444&option=com_content&task=view, 16/12/09

¹⁶⁰ Thanos Veremis, Greece, the Balkans and the European Union, ZEI Discussion Paper, C9, 1998, σελ.10-13.

άλλο μέρος στον κόσμο και πως έχουν δυσφημιστεί ιδιαίτερα από τον διεθνή τύπο, πολλές φορές άδικα. Για τα ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης οι χώρες αυτές υπήρξαν οι αποδιοπομπαίοι τράγοι και παρουσιάστηκαν σαν τον τόπο όπου αποτελεί την πηγή όλων των κακών, σαν τον τόπο όπου βασιλεύει η βαρβαρότητα, και μάλιστα σαν αυτό να αποτελεί ένα εκ γενετής χαρακτηριστικό του βαλκανικού πληθυσμού. Αυτό που κρίνεται απαραίτητο είναι να τοποθετηθούν τα κράτη αυτά σε ένα σαφές ιστορικό πλαίσιο και η παράμετρος αυτή να ληφθεί σοβαρά υπόψη στην μελέτη τους.

Αρκετές φορές προβάλλεται το επιχείρημα ότι ένας από τους παράγοντες που επηρέασαν τις επιδόσεις της περιοχής σχετίζεται με τη δυσμενή γεωγραφία της¹⁶¹. Σύμφωνα με αυτό το επιχείρημα, εκτός από την έλλειψη γεινίασης ή εγγύτητας όλων των βαλκανικών χωρών με τα ευρωπαϊκά κέντρα ανάπτυξης, η περιοχή χαρακτηρίζεται από σχετικά υψηλό βαθμό κατακερματισμού, που αποτελείται από πολλές, σχετικά μικρές χώρες, οι οποίες, σε γενικές γραμμές έχουν περιορισμένη οικονομική αλληλεπίδραση. Ορισμένα σημαντικά χαρακτηριστικά των χωρικών δομών κρατών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης μπορούν να συνοψιστούν στα εξής¹⁶²: α) αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων, β) ολοένα και ανώτερες επιδόσεις των μητροπολιτικών περιοχών, γ) σοβαρές ασυνέχειες στα σύνορα, οι οποίες στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν δημιουργήσει στις παραμεθώριες περιοχές επιδόσεις κάτω του μέσου όρου και δ) αστικό σύστημα με σοβαρές ελλείψεις σε μεσαίου μεγέθους πόλεις. Παράλληλα, και σε συνδυασμό με τη δυσμενή γεωγραφία, δίνεται έμφαση και στο ρόλο που παίζουν ορισμένες «αρχικές συνθήκες»¹⁶³ οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι οποίες αναφέρονται σε μια σειρά από παράγοντες, όπως η προηγούμενη εμπειρία με θεσμούς της αγοράς, το επίπεδο της ανάπτυξης, οι περιφερειακές συγκρούσεις, η διάλυση των εθνικών κρατών και η ποιότητα των τεχνικών και κοινωνικών υποδομών. Τονίζει μάλιστα πως «η γεωγραφία και οι αρχικές συνθήκες τείνουν να διαμορφώσουν μια νέα χωροταξική διαίρεση της Ευρώπης, στην οποία οι βαλκανικές χώρες μετάβασης κατέχουν τις τελευταίες θέσεις».

¹⁶¹ George Petrakos, «The Balkans in the New European Economic Space: Problems of adjustment and Policies of Development», 2002, Eastern European Economics, Vol.40, No. 4, July-August 2002, pp.6-30, σελ.13-17 και George Petrakos, «Peripheral European Transition: Performance, Structure and Trade Relations in the Balkan Region», 2002, South Eastern Europe Journal of Economics 1(2003) 41-64, σελ.42, 47.

¹⁶² George Petrakos, Dimitris Economou, The Spatial Aspects of Development in South-eastern Europe, ERSA conference papers, European Regional Science Association, 2002, σελ.14, βλ. <http://www.sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa02/cd-rom/papers/139.pdf>

¹⁶³ George Petrakos, «Peripheral European Transition: Performance, Structure and Trade Relations in the Balkan Region», 2002, South Eastern Europe Journal of Economics 1(2003) 41-64, σελ.42 και George Petrakos, «The Balkans in the New European Economic Space: Problems of adjustment and Policies of Development», 2002, Eastern European Economics, Vol.40, No. 4, July-August 2002, pp.6-30, σελ.10.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η περιοχή αυτή έχει αποτελέσει για την Ευρωπαϊκή Ένωση το πεδίο εφαρμογής μιας εξελικτικής πολιτικής που συχνά αντανάκλασε την ίδια την αδυναμία της Ε.Ε να προσδιορίσει τον χαρακτήρα της εξωτερικής δράσης της στην περιοχή. Ασφαλώς, το σύνολο των χωρών αυτών παρουσίαζε πολλά αντιφατικά χαρακτηριστικά, περιλαμβάνοντας μετακομμουνιστικά κράτη που προσέβλεπαν στη μελλοντική ένταξή τους στην Ε.Ε, αλλά και νεοσύστατα κράτη που προέκυψαν από τις πολεμικές συγκρούσεις της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας.

Για περισσότερο από μια δεκαετία, η Ευρωπαϊκή Ένωση βίωσε μια επίπονη και οικονομικά επιβαρυντική διαδικασία εκμάθησης στη διαχείριση διεθνών κρίσεων, μέχρι να παραδεχθεί ότι η εφαρμογή μιας συνεκτικής πολιτικής, η οποία θα απέβλεπε στη σταδιακή αλλά πραγματική ενσωμάτωση των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων, αποτελεί μονόδρομο για την εξασφάλιση της πολιτικής σταθερότητας και ανάπτυξης των χωρών της περιοχής. Αυτή η παραδοχή αποτελεί τη βάση, πάνω στην οποία αναπτύχθηκε την τελευταία πενταετία η πολιτική της Ε.Ε στην περιοχή. Χωρίς αμφιβολία, η Ευρωπαϊκή Ένωση καθίσταται ο πιο αξιόπιστος διεθνής παράγοντας σταθερότητας και ανάπτυξης της περιοχής.

Μέσω μιας τέτοιας πολιτικής, οι Βρυξέλλες απομακρύνονται από την παραδοσιακή γραμμή που ήθελε τις δυτικές χώρες να αναφέρονται στα Βαλκάνια ως «η πυριπιδαποθήκη της Ευρώπης» και «η πίσω αυλή της Ευρώπης», εξομοιώνοντας τον όρο βαλκανιοποίηση με την κρίση σε «απομακρυσμένες περιοχές» (far-away countries) για τις οποίες «δεν γνωρίζουμε τίποτα» (we know nothing).¹⁶⁴ Ένα μεγάλο πρόβλημα των βαλκανικών κρατών στο παρελθόν ήταν ότι, γεωγραφικά, δεν μπορούσαν ποτέ να συμπεριληφθούν ούτε στα κράτη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, ούτε στα κράτη της Μεσογείου, καθώς η Βαλκανική χερσόνησος αποτελεί μια ξεχωριστή γεωγραφική οντότητα.¹⁶⁵ Έτσι, επιπλέον του αρνητικού χαρακτηρισμού «πυριπιδαποθήκη της Ευρώπης», τα Βαλκανικά κράτη δεν μπορούσαν να συμπεριληφθούν εύκολα στις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ούτε του NATO), τόσο αυτής καθ' εαυτής της διεύρυνσης, όσο και των επιμέρους συνεργασιών και πολιτικών που σχεδίαζε και υλοποιούσε η Ε.Ε (και το NATO). Οι Βαλκανικές χώρες παρέμεναν πάντοτε τελευταίες όσον αφορά τις εξελίξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

¹⁶⁴ Raphael Biermann, The Stability Pact for South Eastern Europe- potential, problems and perspectives, ZEI Discussion Paper, C56, 1999, σελ.5

¹⁶⁵ Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα Δυτικά Βαλκάνια, βλ. http://www.imm.gr/index.php?Itemid=76&id=444&option=com_content&task=view, 16/12/09

4.2. ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ

Οι νέες υποψήφιες χώρες (Κροατία, ΠΓΔΜ) και οι δυνάμει υποψήφιες¹⁶⁶ (Αλβανία, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κοσσυφοπέδιο¹⁶⁷)

Η σημερινή διαδικασία διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμπίπτει με βαθιά και εκτεταμένη ύφεση. Η κρίση έχει πλήξει τόσο την ίδια την Ένωση, όσο και τις χώρες της διεύρυνσης. Κατά την ίδιο περίοδο, η Ε.Ε έλαβε τρεις νέες αιτήσεις προσχώρησης από το Μαυροβούνιο (Δεκέμβριο 2008), την Αλβανία (Απρίλιο 2009) και την Ισλανδία (Ιούλιο 2009). Οι αιτήσεις αυτές αποτελούν μια ακόμη απόδειξη της δύναμης έλξης της Ε.Ε και του ρόλου της στην προαγωγή της σταθερότητας, της ασφάλειας και της ευημερίας.

Χάρη στην πρόοδο των μεταρρυθμίσεων, οι χώρες της διεύρυνσης μπόρεσαν να περάσουν από τα διαδοχικά στάδια της διαδικασίας προσχώρησης. Οι διαπραγματεύσεις προσχώρησης με την Κροατία πλησιάζουν στο τελικό στάδιο. Η ΠΓΔΜ έχει σημειώσει σημαντικές προόδους, όσον αφορά την αντιμετώπιση καίριων προβλημάτων και η Επιτροπή προετοιμάζει Γνώμη για την αίτηση προσχώρησης του Μαυροβουνίου. Επίσης, είναι έτοιμη να διατυπώσει Γνώμη σχετικά με την αίτηση της Αλβανίας, όταν της ζητηθεί από το Συμβούλιο.¹⁶⁸ Όλες οι ενδιαφερόμενες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων θα μπορούσαν, εάν εξακολουθήσουν να σημειώνουν πρόοδο, να αποκτήσουν το καθεστώς υποψήφιου μέλους, μόλις αποδείξουν ότι είναι έτοιμες να αναλάβουν αυτό το καθεστώς.

Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων πρέπει να καταβάλουν ακόμη, σε διαφορετικό βαθμό, ουσιαστικές προσπάθειες για την εκπλήρωση των κριτηρίων και προϋποθέσεων που έχουν καθοριστεί. Οι μεταρρυθμίσεις, συχνά, προχωρούν με αργό ρυθμό και παρεμποδίζονται από τη διεθνή οικονομική κρίση. Σε πολλές περιπτώσεις, τα διμερή ζητήματα επηρεάζουν αδικαιολόγητα τη διαδικασία προσχώρησης.

Εν όψει των προκλήσεων αυτών, η ανανεωμένη συναίνεση για τη διεύρυνση, που επετεύχθη από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου 2006, εξακολουθεί να υποδεικνύει την ακολουθητέα πορεία. Η πολιτική αυτή βασίζεται στις αρχές της παγίωσης των δεσμεύσεων, της εφαρμογής δίκαιων και αυστηρών προϋποθέσεων και

¹⁶⁶ Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται και η Ισλανδία, η οποία, όμως, δεν θα αποτελέσει αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

¹⁶⁷ Συμπεριλαμβάνεται σύμφωνα με το Ψήφισμα 1244/1999 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

¹⁶⁸ Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, COM/2009/0533, βλ. http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=9820593_16/12/09

της καλύτερης επικοινωνίας με τους πολίτες, σε συνδυασμό με την ικανότητα της Ε.Ε να ενσωματώνει νέα μέλη. Η Ε.Ε έχει βελτιώσει την ποιότητα της διαδικασίας διεύρυνσης, αποδίδοντας ιδίως μεγαλύτερη έμφαση, από τα πρώτα ήδη στάδια, στο κράτος δικαίου και στη χρηστή διακυβέρνηση.

Η διαδικασία διεύρυνσης της Ε.Ε προβλέπει μια προσεκτικά διεξαγόμενη διαδικασία, όπου οι υποψήφιοι και οι δυνάμει υποψήφιοι χώρες προσεγγίζουν την Ε.Ε σε συνάρτηση με τον ρυθμό των πολιτικών και οικονομικών τους μεταρρυθμίσεων, καθώς και με την ικανότητα ανάληψης των υποχρεώσεων του μέλους, σύμφωνα με τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Στα Δυτικά Βαλκάνια, η περιφερειακή συνεργασία παραμένει καίρια και αποτελεί κεντρικό στοιχείο της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης.

4.3. ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Το ακόλουθο τμήμα εξετάζει τα κυριότερα προβλήματα που επηρεάζουν αυτή τη στιγμή τη διαδικασία διεύρυνσης.¹⁶⁹ Με την πολιτική διεύρυνσή της, η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να συμβάλει στην επίλυση των προβλημάτων αυτών, αλλά η κύρια ευθύνη εναπόκειται στις ενδιαφερόμενες χώρες.

➤ Οικονομική κρίση:

Η παγκόσμια ύφεση έχει πλήξει, σε διαφορετικό βαθμό, τις οικονομίες των Δυτικών Βαλκανίων (και της Τουρκίας). Η Ε.Ε παρέχει βοήθεια στις χώρες της διεύρυνσης για να περιορίσει τις επιπτώσεις της κρίσης και να προετοιμάσει το έδαφος για υγιή ανάκαμψη, σε συντονισμό με τους διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (ΔΧΟ).

Από το 2^ο εξάμηνο του 2008 και μετά, η οικονομική δραστηριότητα στα Δυτικά Βαλκάνια (και στην Τουρκία) συμπιέστηκε απότομα, λόγω της περιορισμένης ζήτησης των εξαγωγών τους, της μείωσης των άμεσων ξένων επενδύσεων και του χαμηλότερου διασυννοριακού δανεισμού. Οι δημοσιονομικές θέσεις επιδεινώθηκαν σε όλες τις οικονομίες. Η ανεργία, ήδη υψηλή σε διάφορες χώρες, άρχισε να εξαπλώνεται. Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων έχουν περιορισμένο περιθώριο ελιγμών για να αντιμετωπίσουν δυναμικά την κρίση σε επίπεδο εθνικής μακροοικονομικής πολιτικής. Παρά ταύτα και υπό αυτές τις συνθήκες, οι περισσότερες χώρες της περιοχής αντιμετώπισαν, σε γενικές γραμμές, την κρίση με τον κατάλληλο τρόπο, παρότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν αναγνωρίστηκε από την πρώτη στιγμή η σοβαρότητα του

¹⁶⁹ Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, COM/2009/0533, βλ. <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=9820593>, 16/12/09

προβλήματος. Η προοπτική προσχώρησης στην Ε.Ε συνέβαλε στη διατήρηση της εμπιστοσύνης στις οικονομίες της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων.

Συγχρόνως, ορισμένες χώρες της διεύρυνσης κατόρθωσαν να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που θεσπίστηκαν τα τελευταία έτη, τα οποία συνέβαλαν στον περιορισμό των επιπτώσεων της κρίσης. Η βελτίωση των δημοσιονομικών ρυθμίσεων, για παράδειγμα στην Κροατία, συνέβαλε στη σταθερότητα και την ανθεκτικότητα του τραπεζικού τομέα. Η Σερβία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη έτυχαν της στήριξης του ΔΝΤ, επειδή σε αμφότερες τις χώρες αυτές επιδεινώθηκε το έλλειμμα του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών και επλήγησαν ιδιαίτερα τα δημόσια οικονομικά, λόγω των επεκτατικών πολιτικών κατά το παρελθόν.

Όσον αφορά τη στήριξη που παρέχει η Ε.Ε, η προενταξιακή βοήθεια έχει προγραμματιστεί για να υποστηρίξει τον τραπεζικό τομέα, τα έργα υποδομής, τα ΜΜΕ και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, ιδίως στις αγροτικές περιοχές. Για τον σκοπό αυτό, έχουν χορηγηθεί 200 εκ. ευρώ, υπό μορφή χορηγήσεων δυνάμει του Μηχανισμού Προενταξιακής Βοήθειας (ΜΠΒ), γεγονός που θα επιτρέψει να κινητοποιηθούν επενδύσεις της τάξεως του ενός δις ευρώ, που θα συγχρηματοδοτηθούν από δάνεια των ΔΧΟ.

Η Επιτροπή έχει προτείνει να μειωθούν οι ανάγκες συγχρηματοδότησης για τις χώρες δικαιούχους του ΜΠΒ. Χορήγησε άμεση δημοσιονομική στήριξη στη Σερβία, μέσω του ΜΠΒ, για να μειώσει τις επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, η Επιτροπή πρότεινε στο Συμβούλιο να εγκρίνει μακροοικονομική χρηματοδοτική συνδρομή στη Σερβία, υπό μορφή δανείου 200 εκ. ευρώ. Από τις δυνατότητες αυτές θα μπορέσουν, ενδεχομένως, να επωφεληθούν και άλλες χώρες. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η χρηματοδοτική βοήθεια εξαρτάται από ορισμένες προϋποθέσεις, ιδίως από συμφωνία με το ΔΝΤ για τη χάραξη υγιών μακροοικονομικών πολιτικών.

➤ Κράτος δικαίου

Τα Δυτικά Βαλκάνια (και η Τουρκία) εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα όσον αφορά το κράτος δικαίου, ιδίως την καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος. Τα ζητήματα αυτά είναι θεμελιώδους σημασίας για τη λειτουργία της δημοκρατίας και της οικονομίας και επηρεάζουν, σε σημαντικό βαθμό, τη διαδικασία προσχώρησης στην Ε.Ε. Επίσης, επηρεάζουν, ορισμένες φορές κατά δυσανάλογο τρόπο, την αντίληψη που έχουν για τη διεύρυνση οι πολίτες της Ε.Ε. Καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες στις χώρες της διεύρυνσης για τη διευθέτηση των προβλημάτων αυτών.

Η διαφθορά είναι διαδεδομένη σε πολλούς τομείς και επηρεάζει δυσμενώς την καθημερινή ζωή των πολιτών και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος των χωρών αυτών. Μεταξύ των τομέων που απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή περιλαμβάνονται οι δημόσιες συμβάσεις και η ιδιωτικοποίηση, το δικαστικό σύστημα, η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και η διαφάνεια στη δημόσια διοίκηση και στην κυβέρνηση. Σε τομείς, όπως οι δημόσιες συμβάσεις, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, ο δημοσιονομικός έλεγχος, ο λογιστικός έλεγχος και η καταπολέμηση της απάτης, απαιτείται κατάλληλη και αποτελεσματικά εφαρμοζόμενη νομοθεσία.

Παράλληλα, απαιτούνται επιπλέον προσπάθειες για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος που εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα σε ολόκληρη την περιοχή. Τα όργανα επιβολής του νόμου θα πρέπει να καταστούν αποτελεσματικότερα και να συνεργάζονται στενά για την πάταξη των διεθνών εγκληματικών οργανώσεων.

Σύμφωνα με την ανανεωμένη συναίνεση για τη διεύρυνση και λαμβανομένης υπόψη της πείρας που έχει αποκτηθεί από την πέμπτη διεύρυνση, το κράτος δικαίου αποτελεί βασική προτεραιότητα, την οποία πρέπει να λάβουν υπόψη οι ενδιαφερόμενες χώρες. Με τη βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει σημειωθεί σχετική πρόοδος, όσον αφορά τη θέσπιση αποτελεσματικής νομοθεσίας και αποτελεσματικών δομών για την καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος. Ωστόσο, επιβάλλεται να εφαρμοστούν και να επιβληθούν αυστηρά οι νόμοι για να επιτευχθούν απτά αποτελέσματα.

Το 2009, διατέθηκαν περίπου 80 εκ. ευρώ, δυνάμει του ΜΠΒ, για την ενίσχυση του δικαστικού συστήματος και την επιβολή του νόμου. Η Επιτροπή διεξήγαγε αποστολές αξιολόγησης από ομότιμους με εμπειρογνώμονες των κρατών-μελών, όσον αφορά το δικαστικό σύστημα, την καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος στις υποψήφιες χώρες και σκοπεύει να εντατικοποιήσει αυτές τις αποστολές. Η χρησιμοποίηση κριτηρίων αξιολόγησης κατά τις διαπραγματεύσεις προσχώρησης και ο διάλογος για την ελευθέρωση του καθεστώτος των θεωρήσεων αποτέλεσαν κίνητρο για τις μεταρρυθμίσεις.

Η Επιτροπή εξακολουθεί να υποστηρίζει την περιφερειακή συνεργασία μεταξύ των δικαστικών συστημάτων, της αστυνομίας και των εισαγγελικών αρχών για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς. Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων πρέπει να βελτιώσουν τη δικαστική συνεργασία τους στην περιοχή

για να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική λειτουργία των δικαστικών συστημάτων τους. Στο πλαίσιο αυτό, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εξευρεθούν λύσεις στο πρόβλημα της ατιμωρησίας για τα εγκλήματα πολέμου και άλλα σοβαρά εγκλήματα.

Η Επιτροπή θα εξακολουθήσει να υποστηρίζει τις χώρες εταίρους για την καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος. Ωστόσο, βιώσιμα αποτελέσματα θα μπορέσουν να επιτευχθούν μόνο αν υπάρχει η απαιτούμενη πολιτική βούληση και πραγματική δέσμευση από τις αρχές των ενδιαφερόμενων χωρών. Η Επιτροπή συνεχίζει να παρακολουθεί με προσοχή την πρόοδο που πραγματοποιείται, βασιζόμενη στα αποτελέσματα.

➤ Διμερή ζητήματα

Τα διμερή ζητήματα, ιδίως συνοριακές διαφορές, επηρεάζουν δυσμενώς και σε συνεχώς αυξανόμενο βαθμό τη διαδικασία διεύρυνσης. Αυτά τα ζητήματα πρέπει να επιλυθούν από τα ίδια τα ενδιαφερόμενα μέρη και δεν θα πρέπει να αποτελούν τροχοπέδη για τη διαδικασία προσχώρησης. Επί παραδείγματι, το μεθοριακό ζήτημα μεταξύ της Σλοβενίας και της Κροατίας επιβράδυνε τις διαπραγματεύσεις προσχώρησης με την Κροατία.

Σύμφωνα με τα πλαίσια διαπραγμάτευσης με την Κροατία (και την Τουρκία), τα οποία εγκρίθηκαν από όλα τα κράτη-μέλη, η Ε.Ε αναμένει από τις υποψήφιες χώρες να επιλύσουν οι ίδιες όλες τις συνοριακές διαφορές τους, σύμφωνα με την αρχή της ειρηνικής διευθέτησης των διαφορών που αναφέρεται στον Χάρτη των Η.Ε, προσφεύγοντας ενδεχομένως στη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου. Η αναζήτηση αμοιβαίως αποδεκτών λύσεων και η σύναψη συμφωνιών για τα εκκρεμή θέματα με τις γειτονικές χώρες αποτελούν επίσης μέρος της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης.

Η Επιτροπή διατίθεται να διευκολύνει, ενδεχομένως, την αναζήτηση λύσεων, εφόσον της το ζητήσουν τα ενδιαφερόμενα μέρη. Ενθαρρυντικό παράδειγμα αποτελεί η συμφωνία αρχής που έχει συναφθεί μεταξύ της Κροατίας και του Μαυροβουνίου σχετικά με την οριοθέτηση των συνόρων στη χερσόνησο Prevlaka με την παρέμβαση του Διεθνούς Δικαστηρίου.

Όλα τα εμπλεκόμενα μέρη σε τέτοιες διμερείς διαφορές έχουν ευθύνη να βρουν λύσεις με πνεύμα καλής γειτονίας και έχοντας υπόψη τα γενικά συμφέροντα της Ε.Ε. Με τον τρόπο αυτό, θα ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα της ανανεωμένης συναίνεσης για τη διεύρυνση, στην οποία επιβεβαιώνεται ότι η ταχύτητα με την οποία πλησιάζει μια χώρα προς την Ε.Ε εξαρτάται από την ταχύτητα εφαρμογής των μεταρρυθμίσεών της.

➤ Περιφερειακή Συνεργασία

Τα τελευταία έτη, η περιφερειακή συνεργασία στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης σημείωσε σημαντική πρόοδο και η περιοχή ανέλαβε αποφασιστικά την ευθύνη της διαδικασίας. Ωστόσο, η περιφερειακή συνεργασία δεν λειτουργεί τόσο καλά όσο θα έπρεπε. Οι διμερείς διαφορές και διαφωνίες όσον αφορά το Κοσσυφοπέδιο, επηρεάζουν την περιφερειακή συνεργασία.

Οι διαφωνίες για τη συμμετοχή του Κοσσυφοπεδίου στις περιφερειακές συνεδριάσεις, πρωτοβουλίες και συμφωνίες γίνονται σταδιακά εμπόδιο στην περιφερειακή συνεργασία. Αν δεν αλλάξει αυτή η κατάσταση, μπορεί να διακυβευτεί η ομαλή λειτουργία σημαντικών δομών, όπως της Συμφωνίας Ελεύθερων Συναλλαγών της Κεντρικής Ευρώπης (CEFTA), του Συμβουλίου Περιφερειακής Συνεργασίας (RCC) ή της Περιφερειακής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης (ReSPA). Η Επιτροπή ενθαρρύνει όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να αναζητήσουν πρακτικές και ρεαλιστικές λύσεις για να εξασφαλίσουν την ευρεία συμμετοχή στην περιφερειακή συνεργασία, με την επιφύλαξη των δισταγμένων απόψεων σχετικά με το ζήτημα του καθεστώτος. Οι επιδόσεις που θα επιτευχθούν με την περιφερειακή συνεργασία αξιολογούνται στο πλαίσιο των προϋποθέσεων της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης σε όλα τα στάδια της διαδικασίας διεύρυνσης.

Το περιφερειακό εμπόριο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την οικονομική ανάπτυξη των Δυτικών Βαλκανίων και για τη συμφιλίωση. Μπορεί, επίσης, να συμβάλει στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης. Ο ρόλος της περιφερειακής ζώνης ελεύθερων συναλλαγών που έχει δημιουργηθεί μέσω της CEFTA είναι καθοριστικής σημασίας.

Στον τομέα της ενέργειας και των μεταφορών, η περιφερειακή συνεργασία έχει σημειώσει πρόοδο. Η Ενεργειακή Κοινότητα προωθεί τη μεταρρύθμιση του ενεργειακού τομέα και βελτιώνει την ασφάλεια εφοδιασμού της περιοχής, ενσωματώνοντας συγχρόνως την περιοχή στην κοινοτική αγορά ενέργειας. Οι διαπραγματεύσεις για την ίδρυση Κοινότητας των Μεταφορών μεταξύ της Ε.Ε και των Δυτικών Βαλκανίων, προχωρούν και θα πρέπει να ολοκληρωθούν έως το τέλος του τρέχοντος έτους. Η περιφερειακή συνεργασία στους τομείς του περιβάλλοντος, της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων εντατικοποιείται.

Έως το τέλος του 2010, η Επιτροπή θα προετοιμάσει στρατηγική της Ε.Ε για την περιοχή του Δούναβη, ακολουθώντας τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

του Ιουνίου 2009. Στη διαδικασία αυτή, θα συνεργαστούν στενά οι χώρες της διεύρυνσης, καθώς και οι αρμόδιοι οργανισμοί. Η Επιτροπή θα εξακολουθήσει να υποστηρίζει τις δραστηριότητες και δομές περιφερειακής συνεργασίας στα Δυτικά Βαλκάνια, μεταξύ άλλων με τη μμεγαλύτερη συμμετοχή της περιοχής στον σχεδιασμό και στον προγραμματισμό του προγράμματος πολλαπλών δικαιούχων του ΜΠΒ.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται συνοπτικά η κρατούσα κατάσταση και η επιτευχθείσα πρόοδος¹⁷⁰ των υποψηφίων και των δυνάμει υποψηφίων χωρών των Δυτικών Βαλκανίων:

✓ Κροατία

Η Κροατία έκανε αίτηση για ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση στις 21 Φεβρουαρίου του 2003 και έγινε επισήμως υποψήφια για προσχώρηση τον Ιούνιο του 2004.¹⁷¹ Τελικά, η επίσημη έναρξη των διαπραγματεύσεων έγινε στις 3 Οκτωβρίου του 2005, μετά από δήλωση της Carla Del Ponte στους υπουργούς εξωτερικών των κρατών-μελών για πλήρη συνεργασία της Κροατίας στο θέμα του εντοπισμού και της σύλληψης του Κροάτη στρατηγού.¹⁷²

Η Κροατία εξακολουθεί να σημειώνει πρόοδο, όσον αφορά τις βασικές πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Εξακολουθεί να ανταποκρίνεται στα πολιτικά κριτήρια και έχει σημειώσει πρόοδο στους περισσότερους τομείς, εντείνοντας κυρίως τις προσπάθειές της στον τομέα του κράτους δικαίου. Οι προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης για την προσχώρηση, έχουν πραγματοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό. Σε γενικές γραμμές, οι προετοιμασίες έχουν προχωρήσει σημαντικά και οι τεχνικές διαπραγματεύσεις πλησιάζουν τώρα στην τελική φάση.

Η Κροατία έχει πληγεί ιδιαίτερα από την οικονομική κρίση, αλλά οι επιπτώσεις της κρίσης αυτής έχουν περιοριστεί, χάρη στην ανθεκτικότητα του τραπεζικού τομέα και στα σημαντικά αποθέματα σε ξένο νόμισμα. Η χώρα θα πρέπει να ενισχύσει τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις της και να υιοθετήσει αξιόπιστη μεσοπρόθεσμη δημοσιονομική στρατηγική για να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της.

¹⁷⁰ Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, COM/2009/0533, βλ. <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=9820593>, 16/12/09

¹⁷¹ http://www.ekem.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=337:i-poreia-tis-kroatias-pros-tin-eyropaiki-enosi&catid=15:2008-05-12-11-28-15&Itemid=68, 17/12/09

¹⁷² Ο Gotovina είχε καταδικαστεί το 2001 για το ρόλο του στη δολοφονία 150 Σέρβων και την απέλαση χιλιάδων άλλων, στη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου στην Κροατία το διάστημα 1991-1995, και το γεγονός αποτελούσε για αρκετό καιρό το "αγκάθι" στις σχέσεις Κροατίας – Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτέλεσε έναν από τους μεγαλύτερους καταζητούμενους για το δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών και συνελήφθη τελικά στις 7 Δεκεμβρίου του 2005 στην Τενερίφη.

Το μεθοριακό ζήτημα μεταξύ της Κροατίας και της Σλοβενίας, επιβράδυνε τις διαπραγματεύσεις προσχώρησης, με αποτέλεσμα πολλά κεφάλαια να μην μπορέσουν να ανοίξουν ή να κλείσουν έως το τέλος του 2009. Η Επιτροπή πρότεινε τις διαμεσολαβητικές υπηρεσίες της για τη διευθέτηση της διαφοράς, η οποία πρέπει να παραμείνει διμερές ζήτημα. Το τελευταίο εξάμηνο, η Επιτροπή κατέβαλε εντατικές προσπάθειες, με τη βοήθεια της προεδρικής τριόικας, προετοιμάζοντας το έδαφος για την πολιτική συμφωνία μεταξύ των δύο μερών, που συνήφθη τον Σεπτέμβριο 2009. Τα διμερή ζητήματα δεν θα πρέπει να αποτελέσουν τροχοπέδη για τις διαπραγματεύσεις προσχώρησης.

Περαιτέρω, η Κροατία θα πρέπει να εντατικοποιήσει τις μεταρρυθμιστικές της προσπάθειες στον δικαστικό τομέα και στον τομέα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως όσον αφορά την ανεξαρτησία και την αποτελεσματικότητα του δικαστικού μηχανισμού, την καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, τα δικαιώματα των μειονοτήτων, καθώς και την επιστροφή των προσφύγων και τις δίκες για τα εγκλήματα πολέμου. Η Κροατία πρέπει, επίσης, να διασφαλίσει ότι η κυβέρνηση λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για τη διευθέτηση του ζητήματος πρόσβασης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία σε σημαντικά έγγραφα.

Η Επιτροπή προτείνει στο Συμβούλιο να συστήσει ad-hoc τεχνική ομάδα εργασίας για την εκπόνηση της συνθήκης προσχώρησης, βάσει των κειμένων που έχει εκπονήσει η Επιτροπή. Εάν η Κροατία εκπληρώσει εγκαίρως όλα τα εναπομένοντα κριτήρια αξιολόγησης, οι διαπραγματεύσεις προσχώρησης, συμπεριλαμβανομένων των μεταβατικών διατάξεων, θα μπορούσαν να ολοκληρωθούν το προσεχές έτος.

✓ Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ)

Η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας υπέβαλε αίτηση προσχώρησης στις 22 Μαρτίου 2004. Μετά την υιοθέτηση της Γνώμης της Επιτροπής¹⁷³ και τη χορήγηση του καθεστώτος της υποψήφιας χώρας, το 2005, η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας εδραίωσε τη λειτουργία της δημοκρατίας και εξασφάλισε τη σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται το κράτος δικαίου και τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

¹⁷³Γνώμη της Επιτροπής σχετικά με την αίτηση προσχώρησης της ΠΓΔΜ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, βλ. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0562:FIN:EL:PDF, 17/12/09>

Η χώρα έχει πραγματοποιήσει σε σημαντικό βαθμό τις βασικές προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης προσχώρησης.¹⁷⁴ Οι προεδρικές και τοπικές εκλογές του Μαρτίου και Απριλίου 2009 διεξήχθησαν σύμφωνα με όλους σχεδόν τους διεθνείς κανόνες. Η λειτουργία του Κοινοβουλίου έχει βελτιωθεί, ιδίως χάρη στη θέσπιση του εσωτερικού κανονισμού του Κοινοβουλίου και νέου νόμου σχετικά με το Κοινοβούλιο. Το νομοθετικό μέρος της στρατηγικής μεταρρύθμισης της δικαστικής εξουσίας έχει ολοκληρωθεί, τα νέα δικαστήρια και δικαστικά όργανα έχουν αρχίσει να λειτουργούν και η αποτελεσματικότητα, συνολικά, έχει βελτιωθεί. Έχει σημειωθεί ικανοποιητική πρόοδος, όσον αφορά την καταπολέμηση της διαφθοράς, χάρη σε ποινικές δίωξεις σε ανώτατα επίπεδα, στην ενίσχυση του νομικού πλαισίου, ιδίως με την έγκριση του τροποποιηθέντος νόμου για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων, και στην ενίσχυση της ικανότητας των οργάνων για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Ο νόμος περί δημοσίων υπαλλήλων έχει τροποποιηθεί για να ενισχυθεί η αρχή του οργανισμού δημοσίων υπαλλήλων και αποτελεί ένα ακόμη βήμα προς τη δημιουργία αξιοκρατικού συστήματος σταδιοδρομίας. Στον τομέα της απασχόλησης, έχουν θεσπιστεί αποτελεσματικότερα μέτρα υπέρ της αγοράς εργασίας και έχει βελτιωθεί το επιχειρηματικό κλίμα, ιδίως με την ενίσχυση των κανονιστικών φορέων.

Η χώρα πληροί τις δεσμεύσεις της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή υπέβαλε, τον Οκτώβριο, πρόταση για τη μετάβαση στο δεύτερο στάδιο της σύνδεσης, σύμφωνα με το άρθρο 5 της ΣΣΣ. Η ΠΓΔΜ επλήγη από την οικονομική κρίση, αλλά η επιβράδυνση της ανάπτυξης περιορίστηκε, χάρη στη σταθερότητα του τραπεζικού τομέα και στη διατήρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας θα βελτιωθεί, αν ακολουθηθεί υγιής δημοσιονομική πολιτική και αντιμετωπιστεί η διαρθρωτική ανεργία.

¹⁷⁴ Οι βασικές προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης για την προσχώρηση της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας («κριτήρια αξιολόγησης») είναι οι εξής: 1) διασφάλιση της ορθής εφαρμογής των υποχρεώσεων που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, 2) ανάπτυξη εποικοδομητικού και ανοιχτού διαλόγου, κυρίως στους τομείς στους οποίους απαιτείται συναίνεση μεταξύ όλων των πολιτικών κομμάτων, στο πλαίσιο των δημοκρατικών θεσμών, 3) διασφάλιση αποτελεσματικής εφαρμογής του νόμου περί αστυνομίας, 4) παγίωση του ιστορικού επιδόσεων σχετικά με την εφαρμογή των δικαστικών μεταρρυθμίσεων και ενίσχυση της ανεξαρτησίας και της συνολικής ικανότητας του δικαστικού συστήματος. Ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης του συστήματος δίωξης και οριστικοποίηση του διορισμού του δικαστικού συμβουλίου, 5) παγίωση του ιστορικού επιδόσεων σχετικά με την εφαρμογή της νομοθεσίας για την καταπολέμηση της διαφθοράς, 6) διασφάλιση ότι η πρόσληψη και η εξέλιξη της σταδιοδρομίας των δημοσίων υπαλλήλων δεν υπόκεινται σε παρεμβάσεις πολιτικού χαρακτήρα, περαιτέρω ανάπτυξη αξιοκρατικού συστήματος προαγωγών και πλήρης εφαρμογή του νόμου περί δημοσίων υπαλλήλων, 7) μείωση των εμποδίων σχετικά με τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, κυρίως δε, αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων και της μακροχρόνιας ανεργίας, 8) ενίσχυση του γενικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος με την περαιτέρω βελτίωση του κράτους δικαίου, την ενίσχυση των ρυθμιστικών και εποπτικών φορέων, την επιτάχυνση των νομικών διαδικασιών και συνέχιση της καταχώρισης δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.

Η διαφορά με την Ελλάδα, αναφορικά με το ζήτημα της ονομασίας, παραμένει ανεπίλυτη. Η χώρα συμμετέχει σε συνομιλίες υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών για την εξεύρεση λύσης. Πρέπει να αποτραπούν ενέργειες και δηλώσεις που θα μπορούσαν να επηρεάσουν αρνητικά τις σχέσεις καλής γειτονίας. Είναι αναγκαίο να διατηρηθούν σχέσεις καλής γειτονίας, καθώς και να εξευρεθεί αμοιβαίως αποδεκτή λύση, μέσω διαπραγματεύσεων, για το ζήτημα της ονομασίας, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών.

✓ Μαυροβούνιο

Οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις συνεχίστηκαν στο Μαυροβούνιο και οι κοινοβουλευτικές εκλογές του Μαρτίου 2009, διεξήχθησαν σύμφωνα με όλους σχεδόν τους διεθνείς κανόνες. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν αδυναμίες που πρέπει να εξαλειφθούν. Έχει πραγματοποιηθεί σχετική πρόοδος, όσον αφορά τη μεταρρύθμιση του δικαστικού τομέα. Η εφαρμογή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας προχωρεί, σε γενικές γραμμές, με ικανοποιητικό ρυθμό.

Το Μαυροβούνιο επλήγη από την οικονομική κρίση, αλλά οι επιπτώσεις της κρίσης αυτής περιορίστηκαν, χάρη στην ευνοϊκή τουριστική περίοδο και στα μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης. Είναι απαραίτητο να συνεχιστούν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για να βελτιωθεί περισσότερο η ανταγωνιστικότητα.

Το Μαυροβούνιο υπέβαλε αίτηση προσχώρησης στην Ε.Ε τον Δεκέμβριο του 2008 και, τον Απρίλιο του 2009, το Συμβούλιο κάλεσε την Επιτροπή να υποβάλει τη Γνώμη της, η οποία είναι τη στιγμή αυτή υπό επεξεργασία. Το Μαυροβούνιο θα πρέπει να επιδείξει συγκεκριμένα αποτελέσματα, αναφορικά με την εδραίωση του κράτους δικαίου, ιδίως όσον αφορά τη δικαστική μεταρρύθμιση και την καταπολέμηση της διαφθοράς. Η διοικητική ικανότητα και η ικανότητα επιβολής της νομοθεσίας θα πρέπει να ενισχυθούν περισσότερο.

✓ Αλβανία

Η Αλβανία έχει σημειώσει πρόοδο σχετικά με τις βασικές πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Οι κοινοβουλευτικές εκλογές του Ιουνίου 2009 διεξήχθησαν σύμφωνα με όλους σχεδόν τους διεθνείς κανόνες, όμως απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για την αντιμετώπιση των αδυναμιών που έχουν επισημανθεί. Η εφαρμογή της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, η οποία τέθηκε σε ισχύ το τρέχον έτος, προχωρεί γενικά με ικανοποιητικό ρυθμό.

Μέχρι στιγμής, η οικονομική κρίση έχει πλήξει σε περιορισμένο βαθμό την Αλβανία. Η συνέχιση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και ο εκσυγχρονισμός των υποδομών είναι καθοριστικά στοιχεία για την ανταγωνιστικότητα της χώρας.

Η Αλβανία υπέβαλε αίτηση προσχώρησης στην Ε.Ε τον Απρίλιο του 2009. Τον Ιούλιο του 2009, το Συμβούλιο δήλωσε ότι θα επανέλθει στην αίτηση προσχώρησης της Αλβανίας, μόλις ολοκληρωθεί η εκλογική διαδικασία στη χώρα. Η Επιτροπή είναι έτοιμη να αρχίσει να επεξεργάζεται τη Γνώμη της, μόλις της ζητηθεί από το Συμβούλιο. Η Αλβανία πρέπει να πραγματοποιήσει πρόοδο, κυρίως, όσον αφορά το κράτος δικαίου και την καταπολέμηση της διαφθοράς, αλλά και όσον αφορά την ορθή λειτουργία των κρατικών θεσμών, ιδίως την ανεξαρτησία του δικαστικού τομέα. Η διοικητική ικανότητα και η ικανότητα επιβολής της νομοθεσίας πρέπει να ενισχυθούν περαιτέρω.

✓ Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Ενδιάμεση Συμφωνία εφαρμόστηκε, σε γενικές γραμμές, ικανοποιητικά. Ωστόσο, η πρόοδος της χώρας, όσον αφορά την πραγματοποίηση των θεμελιωδών μεταρρυθμίσεων έχει παραμείνει πολύ περιορισμένη. Το εσωτερικό πολιτικό κλίμα έχει επιδεινωθεί, ενώ οι προκλήσεις εις βάρος της ορθής λειτουργίας των θεσμών, καθώς και η εμπρηστική ρητορική συνεχίστηκαν. Οι προϋποθέσεις που είχαν καθοριστεί για την ομαλή μετάβαση από το Γραφείο του Ανωτάτου Εκπροσώπου στην ενισχυμένη παρουσία της Ε.Ε στη χώρα, δεν έχουν, ακόμη, εκπληρωθεί απόλυτα. Στη συνάρτηση αυτή, η Ένωση ενέκρινε διατάξεις για την ενίσχυση του Γραφείου και της εντολής του Ειδικού Εντεταλμένου της Ε.Ε (ΕΕΕΕ) και εξετάζει το ενδεχόμενο συνδυασμού διπλής αρμοδιότητας για τα καθήκοντα του ΕΕΕΕ και του επικεφαλής της Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σύμφωνα με τις συνθήκες και στο πλαίσιο της θεσμικής ισορροπίας.

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη πρέπει να επισπεύσει επείγοντως το ρυθμό των βασικών μεταρρυθμίσεών της. Προκειμένου να σημειώσει πρόοδο η χώρα, οι πολιτικοί αρχηγοί της θα πρέπει να έχουν ένα κοινό όραμα για τη γενική πορεία της χώρας, καθώς και την πολιτική βούληση να εκπληρώσουν τις απαιτήσεις στον τομέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η χώρα οφείλει, επίσης, να εκπληρώσει τις προϋποθέσεις που έχουν καθοριστεί για το κλείσιμο του Γραφείου του Ανώτατου Εκπροσώπου (ΟΗΡ). Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα μπορούσε να εξετάσει την αίτηση προσχώρησης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στην Ε.Ε, πριν κλείσει το γραφείο αυτό.

Προκειμένου η Επιτροπή να μπορέσει να συστήσει τη χορήγηση του καθεστώτος της υποψήφιας χώρας, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη πρέπει να μεταρρυθμίσει το συνταγματικό της πλαίσιο, ώστε να μπορούν οι θεσμοί να λειτουργούν αποτελεσματικά. Ειδικότερα, η χώρα θα πρέπει να είναι σε θέση να θεσπίζει, να εφαρμόζει και να επιβάλλει τους νόμους και τους κανόνες της Ε.Ε. Η Επιτροπή καλεί τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη να προβεί στις απαιτούμενες συνταγματικές τροποποιήσεις, χωρίς άλλη καθυστέρηση, και δηλώνει ότι είναι έτοιμη να υποστηρίξει τις προσπάθειες που καταβάλλει η χώρα αυτή για την εξέλιξη του συντάγματος και για την εφαρμογή διαφόρων άλλων βασικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες θα της επιτρέψουν να προχωρήσει στη διαδικασία προσχώρησης.

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη επλήγη σοβαρά από την οικονομική κρίση και στράφηκε στο ΔΝΤ για χρηματοδοτική βοήθεια. Η χώρα θα πρέπει να αναλάβει εκ νέου τις διαρθρωτικές της μεταρρυθμίσεις στον οικονομικό τομέα και να διασφαλίσει υγιή δημόσια οικονομικά.

✓ Σερβία

Η Σερβία απέδειξε την προσηλωσή της στην προσέγγιση προς την Ευρωπαϊκή Ένωση με την κατάρτιση ιστορικού επιδόσεων, μεταξύ των οποίων και η εφαρμογή των διατάξεων της Ενδιάμεσης Συμφωνίας με την Ε.Ε, και με την ανάληψη βασικών πολιτικών μεταρρυθμίσεων, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Η Σερβία έχει, επίσης, καταβάλει προσπάθειες για την εφαρμογή φιλόδοξου προγράμματος όσον αφορά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Διαθέτει την απαιτούμενη διοικητική ικανότητα για την επίτευξη ουσιαστικής προόδου προς την Ε.Ε, την οποία πρέπει να αξιοποιήσει για να επισπεύσει το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα, πραγματοποιώντας απτά αποτελέσματα σε τομείς προτεραιότητας, όπως της ενίσχυσης του κράτους δικαίου.

Η Σερβία έχει και αυτή υποστεί σοβαρά πλήγματα από την οικονομική κρίση και στράφηκε στο ΔΝΤ και την Ε.Ε για χρηματοδοτική βοήθεια. Η χώρα πρέπει να επισπεύσει τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις της και να διασφαλίσει υγιή δημόσια οικονομικά.

Η συνεργασία με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) βελτιώθηκε περαιτέρω, ωστόσο οι υπόδοκοι στο ICTY, Ratko Mladić και Goran Hadžić, εξακολουθούν να διαφεύγουν τη σύλληψη. Λαμβανομένης υπόψη της αδιάλειπτης συνεργασίας με το ICTY και της ανανεωμένης δέσμευσης της Σερβίας, υπέρ της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η Επιτροπή θεωρεί ότι η Ενδιάμεση Συμφωνία

πρέπει πλέον να τεθεί σε εφαρμογή από την Ε.Ε. Η Σερβία πρέπει να επιδείξει πιο εποικοδομητική στάση έναντι της συμμετοχής του Κοσσυφοπεδίου στο περιφερειακό εμπόριο και την περιφερειακή συνεργασία. Η συνεργασία με την αποστολή της Ε.Ε για το κράτος δικαίου (EULEX) έχει αρχίσει, αλλά οι προσπάθειες αυτές πρέπει να ενισχυθούν περισσότερο, ιδίως όσον αφορά τη δράση της EULEX στο βόρειο τμήμα του Κοσσυφοπεδίου.

✓ Κοσσυφοπέδιο

Η σταθερότητα του Κοσσυφοπεδίου έχει διατηρηθεί, αλλά παραμένει εύθραυστη. Μετά την αναδιάταξη της διεθνούς παρουσίας, η αποστολή της Ε.Ε για το κράτος δικαίου αναπτύχθηκε σε ολόκληρο το Κοσσυφοπέδιο και είναι πλήρως επιχειρησιακή. Οι αρχές διευκόλυναν την ανάπτυξη της αποστολής EULEX στο Κοσσυφοπέδιο. Τα πρόσφατα συμβάντα που προκάλεσαν ζημιές στα περιουσιακά στοιχεία της EULEX δημιουργούν ανησυχίες. Το Κοσσυφοπέδιο πρέπει να διασφαλίσει τη συνεχή υποστήριξη των εργασιών της EULEX.

Το Κοσσυφοπέδιο έχει γίνει μέλος του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας και έχει υιοθετήσει ορισμένους βασικούς νόμους. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις, όπως το κράτος δικαίου, η καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, η ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας, η προστασία των Σέρβων και λοιπών μειονοτήτων, καθώς και η εντατικοποίηση του διαλόγου και η συμφιλίωση μεταξύ των κοινοτήτων. Η Ε.Ε ενθαρρύνει τους Σέρβους του Κοσσυφοπεδίου να συμμετάσχουν στα θεσμικά όργανα της χώρας και στις δημοτικές εκλογές του Νοεμβρίου. Το Κοσσυφοπέδιο πρέπει να υιοθετήσει εποικοδομητική στάση έναντι της περιφερειακής συνεργασίας, καθώς και της συμμετοχής του στο περιφερειακό εμπόριο.

Η χρηματοδοτική βοήθεια που λαμβάνει το Κοσσυφοπέδιο έχει αυξηθεί σημαντικά. Στο πλαίσιο του ΜΠΒ έχουν προβλεφθεί περίπου 500 εκατ. ευρώ για το Κοσσυφοπέδιο για το διάστημα 2007-2011. Η οικονομική κρίση είχε περιορισμένη επίδραση στο Κοσσυφοπέδιο. Είναι θεμελιώδους σημασίας να τηρηθούν οι δεσμεύσεις των αρχών του Κοσσυφοπεδίου, όσον αφορά τη δημοσιονομική πειθαρχία, τη διαχείριση των δημόσιων δαπανών και τη μεταρρύθμιση της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής.

Η Ε.Ε υποστηρίζει την οικονομική και πολιτική ανάπτυξη του Κοσσυφοπεδίου, προσφέροντας σαφή ευρωπαϊκή προοπτική, εναρμονισμένη με την ευρωπαϊκή προοπτική της περιοχής. Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης είναι ζωτικής σημασίας

για την ευημερία του πληθυσμού του Κοσσυφοπεδίου, αλλά και για τη σταθερότητα ολόκληρης της περιοχής γενικότερα. Στη συνάρτηση αυτή, και σύμφωνα με τη στρατηγική διεύρυνσης του 2008 και με τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου του Δεκεμβρίου του 2008, η Επιτροπή ενέκρινε την ανακοίνωση με τίτλο «Πραγματοποίηση της ευρωπαϊκής προοπτικής του Κοσσυφοπεδίου».¹⁷⁵

Στη μελέτη αυτή, προσδιορίζονται τα κοινοτικά μέσα που μπορεί να κινητοποιήσει η Ε.Ε για να προαγάγει την πολιτική και κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του Κοσσυφοπεδίου. Ειδικότερα, προτείνεται διαρθρωμένη προσέγγιση για την περαιτέρω προσέγγιση των πολιτών του Κοσσυφοπεδίου προς την Ε.Ε, ιδίως μέσω διαλόγου για τις θεωρήσεις με προοπτική την τελική ελευθέρωση του καθεστώτος των θεωρήσεων. Η Επιτροπή προτείνει επιπλέον να επεκταθούν τα αυτόνομα εμπορικά μέτρα και, όταν εκπληρώσει το Κοσσυφοπέδιο τις σχετικές απαιτήσεις, θα προτείνει την εκπόνηση διαπραγματευτικών οδηγιών με σκοπό τη σύναψη εμπορικής συμφωνίας σε εύθετο χρόνο.

4.4. ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Τον Οκτώβριο του 2001, πριν ακόμη κατατεθεί επίσημα η αίτηση για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Κροατία υπέγραψε με την Ένωση το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (The Stabilisation and Association Agreement). Το Σύμφωνο αυτό¹⁷⁶ καθορίζει το συμβατικό πλαίσιο των προενταξιακών σχέσεων της χώρας με την Ένωση μέχρι την τελική προσχώρηση και παίζει ουσιαστικό ρόλο στη γενικότερη Διαδικασία Σταθερότητας και Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Όσον αφορά συγκεκριμένα στην υποψηφιότητα της Κροατίας, το Σύμφωνο τέθηκε σε εφαρμογή από 1η Φεβρουαρίου 2005.

Στις 10 Απριλίου 2006, στη δεύτερη συνεδρίαση του Συμβουλίου για τη Σταθερότητα και Ανάπτυξη μεταξύ Ε.Ε. και Κροατίας (Stabilisation and Association Council), επισημάνθηκε ότι η πορεία των ενταξιακών διαπραγματεύσεων θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που έχει αναλάβει η χώρα με την υπογραφή του Συμφώνου. Στην ίδια συνεδρίαση, το Συμβούλιο σημείωσε την καλή πορεία της Κροατίας σε ό,τι αφορά τα πολιτικά κριτήρια και τις γενικές υποχρεώσεις

¹⁷⁵ Σύμφωνα με την απόφαση 1244/99 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών.

¹⁷⁶ Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, COM/2009/0533, βλ. <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=9820593>, 17/12/09

που προκύπτουν από το Σύμφωνο, αλλά και την ανάγκη αναμόρφωσης και ενίσχυσης ορισμένων τομέων, στους οποίους γίνεται αναφορά παρακάτω.

4.5. ΠΑΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ

Με τις υπάρχουσες συμβάσεις που διέπουν το νομοθετικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η προσπάθεια μιας περαιτέρω διεύρυνσης κρίνεται αρκετά δύσκολη. Ιδιαίτερα μετά τη μεγάλη διεύρυνση με τα 10 νέα κράτη-μέλη το 2004 και την τελευταία προσχώρηση τον Ιανουάριο του 2007, θα χρειαστεί μια μακρά περίοδος εμβάθυνσης και αυτοκριτικής της Ένωσης. Πλέον, η ικανότητά της να αφομοιώνει τα νέα μέλη της έχει φτάσει σε τέλμα και για το λόγο αυτό είναι σημαντικό, πριν από οποιοδήποτε βήμα νέας διεύρυνσης, να επιτευχθεί η σύγκλιση μεταξύ των ήδη υπαρχόντων, παλαιότερων και νέων μελών της Ε.Ε.

Η προσωρινή διακοπή στη διεύρυνση δεν αναιρεί, ωστόσο, τη διαδικασία ένταξης της Κροατίας,¹⁷⁷ η οποία φιλοδοξεί να γίνει ενεργό μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βάσει, μάλιστα, της προόδου της θα είναι η πρώτη από τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων που θα ανταποκριθεί στα κριτήρια της ένταξης. Ωστόσο, σύμφωνα με τον κ. Rehn, η πλήρης προσχώρησή της δεν θα καταστεί δυνατή πριν το 2010 και αφού ολοκληρωθεί η συζήτηση για τη μοίρα της Συνταγματικής Σύμβασης.

4.6. ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ

Παρά την, κατά καιρούς, ασταθή πρόοδο της Κροατίας στην πορεία της προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα τελευταία χρόνια η χώρα έχει σημειώσει αλματώδη βήματα προς την κατάκτηση του κοινοτικού κεκτημένου. Ξεκινώντας από τη συμμόρφωσή της προς τις υποδείξεις του Δικαστηρίου της Χάγης για τη σύλληψη του Gotovina και φτάνοντας στην προσπάθεια για πλήρη σύγκλιση με τα κριτήρια ένταξης και τις υποδείξεις του Συμβουλίου για τη Σταθερότητα και την Ανάπτυξη, η Κροατία φαίνεται διατεθειμένη να συνεργαστεί στο μέγιστο βαθμό με την Ένωση για την τελική προσχώρησή της.

Η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων αποτέλεσε ένα ισχυρό μήνυμα τόσο για την Κροατία όσο και τις υπόλοιπες γειτονικές χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, για τη συνέχιση των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό τους, προκειμένου να

¹⁷⁷ Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010, COM/2009/0533, βλ. <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=9820593>, 17/12/09

“κατακτήσουν” τελικά την κοινοτική ιδεολογία. Μέχρι στιγμής η Κροατία λειτουργεί σαν πρότυπο, με σταθερούς θεσμούς που εξασφαλίζουν την τάξη του νόμου και χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα σε ό,τι αφορά στο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αποδεικνύοντας ότι οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης διαθέτουν ευρωπαϊκές προοπτικές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

*« Η Τουρκία σήμερα δεν είναι ούτε Δυτικό, ούτε μουσουλμανικό κράτος. Δεν ανήκει σε μια χριστιανική, σοσιαλιστική ή καπιταλιστική κοινότητα... Δεν είναι ούτε ασιατική, ούτε Ευρωπαϊκή... Η κύρια κατεύθυνση της Οθωμανικής ιστορίας κλίνει περισσότερο προς τα Δυτικά, παρά προς τα Ανατολικά. Όμως η προσκόλλησή της σε μια ανατολίτικη πολιτιστική αναφορά εμποδίζει την Τουρκία να συμπεριληφθεί στον Δυτικό κόσμο...».*¹⁷⁸

Niyazi Berkes, Τούρκος κοινωνιολόγος και ιστορικός, 1975.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση από καιρό βρίσκονται σε κινητικότητα. Η δεκαετία του '90 γνώρισε όχι μόνο προόδους αλλά και περιοδικές διαταράξεις των σχέσεων, λόγω των εσωτερικών εξελίξεων στην ίδια τη γείτονα. Οι κλυδωνισμοί αυτοί ανέδειξαν τις αβεβαιότητες με τις οποίες βαρύνονται η ίδια η Τουρκία και οι σχέσεις της με την Ευρώπη.

Η Τουρκία βρίσκεται στο έσχατο άκρο της ευρωπαϊκής ηπείρου και η προοπτική της προσχώρησής της στην Ε.Ε. εγείρει ερωτήματα για το μέχρι πού μπορούν να φτάσουν τα απώτατα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μπορεί οποιαδήποτε χώρα, όπου κι αν βρίσκεται, να υποβάλλει αίτηση προσχώρησης στην Ε.Ε. και να αρχίσει διαπραγματεύσεις, εάν ικανοποιεί τα πολιτικά και οικονομικά κριτήρια που καθορίστηκαν στην Κοπεγχάγη; Στο ερώτημα αυτό, και όχι μόνο, όφειλε να απαντήσει οριστικά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Δεκέμβριο του 2004, όταν θα αποφάσιζε να δώσει ημερομηνία ένταξης στην Τουρκία και η όποια απάντηση θα έπρεπε να πείθει τους λαούς της Ευρώπης, οι οποίοι φαίνεται να αντιδρούν.

Ίσως το σοβαρότερο επιχείρημα που συνδέεται στενά με την εξέλιξη αυτή, ήταν ότι η προοπτική της ένταξης πρώτον, θα επιτρέψει στην Ε.Ε. να υποστηρίξει αποτελεσματικότερα τις δύσκολες εσωτερικές μεταρρυθμίσεις στην Τουρκία μέσω ενός ομαλού διαλόγου και δεύτερον, θα ενθαρρύνει τις ηγετικές ομάδες που επιζητούν τον εκσυγχρονισμό, να επιταχύνουν τις οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις που εκκρεμούν και που οι Δυτικοί γενικά θεωρούν αναγκαίες για τη στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης.

¹⁷⁸ Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση: ένας έρωτας χωρίς ανταπόκριση; Οι ευρωπαϊκές φιλοδοξίες της Τουρκίας και οι αντιδράσεις της «Χριστιανικής» Ευρώπης, άρθρο του Γιώργου Στάμκου, βλ. http://www.e-telescope.gr/gr/cat02/art02_050920.htm, 19/12/09

5.1. ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Από μια συγκριτική οπτική γωνία, η Τουρκία συνιστά μια ενδιαφέρουσα περίπτωση για τη μελέτη εναλλακτικών δρόμων προς τη νεότερη εποχή. Η ειρωνεία του τουρκικού παραδείγματος είναι ότι οι τουρκικές ελίτ έχουν αναμφίβολα επιλέξει τη Δύση ως σημείο αναφοράς, με αποτέλεσμα ο εκσυγχρονισμός να θεωρείται σχεδόν συνώνυμος με τον εκδυτικισμό. Φυσική απόρροια του γεγονότος αυτού υπήρξε η ανάπτυξη στενών ή και οργανικών σχέσεων με την Ευρώπη.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα εξελίσσονται μέσα στο πλαίσιο της Συμφωνίας Σύνδεσης, γνωστή και ως «Συμφωνία Άγκυρας».¹⁷⁹ Η Συμφωνία Σύνδεσης είχε ως βασικό στόχο τη βαθμιαία πραγματοποίηση τελωνειακής ένωσης και περιελάμβανε τους όρους για την ελεύθερη διακίνηση, υπηρεσιών, εμπορευμάτων, κεφαλαίων και πολιτών, μεταξύ Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Το 1970, με το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο που προστέθηκε στη Συμφωνία, τέθηκαν οι βασικοί στόχοι στις σχέσεις Ε.Κ-Τουρκίας, σύμφωνα με τους οποίους θα διασφαλιζόταν η συνεχής και ισορροπημένη ενίσχυση των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων. Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα, η Τουρκία θα έμπαινε στην τελική φάση για την ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης το νωρίτερο το 1980 και το αργότερο το 1995.

Η αίτηση της χώρας για ένταξη στην Κοινότητα το 1987 απορρίφθηκε από την τελευταία μετά από την αρνητική γνώμη της Επιτροπής. Οι λόγοι που πρόβαλλε ήταν ότι η Κοινότητα δεν ήταν σε θέση να δεχτεί άλλα μέλη πριν από το 1993, λόγω της εφαρμογής της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, ενώ παράλληλα διαπίστωνε σοβαρή αδυναμία της Τουρκίας να δημιουργήσει γόνιμες συνθήκες για έναρξη διαπραγματεύσεων. Ωστόσο, η Επιτροπή παρότρυνε τη χώρα να προχωρήσει σε αλλαγές με σκοπό την εντονότερη σύσφιξη των σχέσεων¹⁸⁰ με την Κοινότητα, διαβεβαιώνοντας για την πραγματοποίηση της τελωνειακής ένωσης όπως είχε

¹⁷⁹ Η Συμφωνία αυτή έθετε τους όρους, με τους οποίους η Τουρκία θα συμμετείχε στην Κοινή Αγορά, αλλά τελικά αποδείχτηκε ότι στην εφαρμογή θα παρέμενε ένα κενό γράμμα. Ειδικότερα τη δεκαετία '70, με εξαίρεση κάποιες ελάχιστες δασμολογικές εκπτώσεις σε προϊόντα εισαγωγής στην Τουρκία από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, οι δασμοί στο εμπόριο μεταξύ Τουρκίας-ΕΚ παρέμειναν ως είχαν.

¹⁸⁰ Τα μέτρα που έλαβε η Επιτροπή για τη σύσφιξη των σχέσεων στρέφονταν γύρω από: την ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης, την εντατικοποίηση της δημοσιονομικής συνεργασίας, την προώθηση της πολιτιστικής και βιομηχανικής συνεργασίας και τον εμπλουτισμό των πολιτικών και πολιτισμικών δεσμών.

προβλεφθεί στη Συμφωνία της Άγκυρας. Πράγματι, η τελωνειακή ένωση ολοκληρώθηκε στις 31 Δεκεμβρίου 1995¹⁸¹ με απόφαση του Συμβουλίου Σύνδεσης και με αυτόν τον τρόπο σημειώθηκε ένα ουσιαστικό βήμα ως προς την εναρμόνιση της Τουρκίας με το κοινοτικό κεκτημένο, όσον αφορά την εμπορική και τελωνειακή νομοθεσία. Στις αρχές του 1996, η Τουρκία είχε γίνει μέλος της τελωνειακής ένωσης.

Κατόπιν αιτήματος της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου το 1997, υιοθετήθηκε το 1998 η Ευρωπαϊκή Στρατηγική¹⁸² για τις σχέσεις με την Τουρκία. Τα κύρια σημεία της προενταξιακής στρατηγικής ήταν η εναρμόνιση της νομοθεσίας της με αυτήν της Ε.Ε και η υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου. Επιπλέον, το κείμενο διεύρυνε την τελωνειακή ένωση, ώστε να περιλαμβάνει τους τομείς των υπηρεσιών και των αγροτικών προϊόντων.

Το 1999 στο Συμβούλιο του Ελσίνκι αναγνωρίστηκε η ιδιότητα της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας. Η απόφαση αυτή αποτελεί σημείο καμπής στις ευρωτουρκικές σχέσεις και δημιούργησε αίσθηση, πρώτον, διότι η Ελλάδα, ευφυώς ποιούσα, απέσυρε για πρώτη φορά, με προϋποθέσεις βέβαια, την μέχρι τότε αντίθεσή της, και δεύτερον, διότι τα μεγάλα κράτη-μέλη της Ε.Ε έλαβαν μια τέτοια απόφαση, ενώ κατά το παρελθόν, είχαν εκδηλώσει την αντίθεσή τους. Είναι προφανές ότι στη λήψη της απόφασης αυτής ήταν αποφασιστικής σημασίας ήταν η σφοδρή επιθυμία των ΗΠΑ, που για λόγους που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, επιθυμούσε να ικανοποιήσει τον διακαή πόθο της Τουρκίας.¹⁸³

Χωρίς να υποτιμούμε τον αντίκτυπο της τελωνειακής ένωσης για την Τουρκία, οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι η τελωνειακή ένωση *per se* απέτυχε να προσδώσει ένα κατάλληλο πλαίσιο υποχρεώσεων και κινήτρων που θα προκαλούσαν μια σημαντική μεταρρύθμιση στο τουρκικό πολιτικό σύστημα και στην τουρκική οικονομία. Είναι προφανές ότι μετά την απόφαση του Ελσίνκι τα κίνητρα για να προβεί η χώρα σε μεταρρυθμίσεις αυξήθηκαν. Η πίεση για προσαρμογή στους κοινοτικούς κανόνες, όπως και στους κανόνες άλλων διεθνών πολυμερών οργανισμών (ΔΝΤ), δημιούργησαν μεγάλες ευκαιρίες για αλλαγές τόσο στο πολιτικό όσο και στο οικονομικό

¹⁸¹ Decision No 1/95 of the EC-Turkey Association Council on implementing the final phase of the Customs Union, βλ. <http://www.ena.lu/>, 18/12/09

¹⁸² Ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο "European Strategy for Turkey- The Commission's initial operational proposals"- COM (1998) 124, βλ. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1998:0124:FIN:EN:PDF>, 18/12/09

¹⁸³ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2003), Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.22.

τουρκικό σύστημα.¹⁸⁴ Αυτές οι ευκαιρίες δημιουργήθηκαν παρά την εκτεταμένη επιρροή και παράδοση του κεμαλικού κράτους, όπως επίσης και των άλλων ιδιαιτεροτήτων του τουρκικού πολιτικού συστήματος.

Παράλληλα, τονίστηκε πως οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις δεν θα ξεκινούσαν εάν η Τουρκία δεν εκπλήρωνε προκαταβολικά «τα κριτήρια της Κοπεγχάγης». Επιπροσθέτως, έγινε ιδιαίτερη πρόβλεψη στα Συμπεράσματα της Φινλανδικής Προεδρίας για τον τρόπο επίλυσης των συνοριακών διαφορών της Τουρκίας με τις γειτονικές χώρες. Γι' αυτόν το λόγο, στο Ελσίνκι δεν καθορίστηκε ημερομηνία έναρξης διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, αλλά το θέμα αναβλήθηκε για το μέλλον, υπό την προϋπόθεση της ικανοποίησης των ανωτέρω κριτηρίων και προϋποθέσεων. Λόγω αυτής της ιδιορρυθμίας, όταν οι κοινοτικοί μιλούσαν για τις υπό ένταξη χώρες, έκαναν λόγω για 12+1, τοποθετούσαν, δηλαδή, την Τουρκία σε ιδιαίτερη κατηγορία.¹⁸⁵

Μετά το Ελσίνκι, η κυβέρνηση και ο λαός της γείτονας χώρας, ιδίως το «φιλοευρωπαϊκό» μέρος του, πίστεψαν ότι άνοιξε επιτέλους ο δρόμος που θα οδηγήσει την Τουρκία στην Ευρώπη, αφού οι Έλληνες έπαψαν να προβάλλουν βέτο και οι λοιποί Ευρωπαίοι έπαψαν να προβάλλουν ως δικαιολογία το ελληνικό βέτο. Προς το σκοπό αυτό, ξεκίνησε η προετοιμασία της χώρας με την ψήφιση των νομοσχεδίων, τα οποία υιοθετούν τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να εκπληρωθούν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και οι όροι του Ελσίνκι.

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης, τον Δεκέμβριο 2002, όπου και αποφασίστηκε η μεγάλη διεύρυνση, η Τουρκία ζήτησε επίμονα να της δοθεί ημερομηνία έναρξης ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Δικαίως ζήτησε κάτι τέτοιο, υπό την προϋπόθεση ότι είχαν πράγματι υιοθετηθεί πλήρως από το τουρκικό κράτος όλες οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Το ερώτημα¹⁸⁶ που εγείρεται σε αυτό το σημείο είναι κατά πόσο οι ευρωπαίοι ηγέτες, όταν συμφώνησαν στο Ελσίνκι στον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως επιλέξιμης χώρας, ήταν αποφασισμένοι να δεχτούν κάποτε τη χώρα αυτή ως ισότιμο μέλος, ή απλώς συμφώνησαν προκειμένου να αποφύγουν τις πιέσεις.

¹⁸⁴ Ziya Öni, Domestic Policies (2003), International Norms and Challenges for the State: Turkey- EU Relations in the Post-Helsinki Era, Turkish Studies, Vol.4, No.1, p.23, βλ. <http://portal.ku.edu.tr/~zonis/post.pdf>, 18/12/09

¹⁸⁵ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2003), Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.22.

¹⁸⁶ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι., ό.π., σελ.23.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, στις 16 και 17 Δεκεμβρίου 2004, δόθηκε τελικά στην Άγκυρα η ημερομηνία της 3^{ης} Οκτωβρίου 2005 για την έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων, ανοίγοντας έτσι η Ε.Ε δοκιμαστικά την πόρτα της στην Τουρκία. Η Τουρκία, για πρώτη φορά στην ιστορία της, προσεγγίζει ειρηνικά την Ευρώπη, μπαίνοντας στην «περιπέτεια» των διαπραγματεύσεων ένταξης που, αφενός, θα αλλάξουν εν πολλοίς την δομή, τη λειτουργία και τις πάγιες πολιτικές του κεμαλικού κράτους, αλλά με αβέβαιη την τελική ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ταυτόχρονα όμως, τέθηκαν πολλοί περιοριστικοί όροι και καμιά διαβεβαίωση της ένταξης ως πλήρες μέλος, ακόμα και μετά από 15 ή περισσότερα χρόνια.

Η ενδεχόμενη ένταξη της Τουρκίας στην ευρωπαϊκή ενοποιητική προσπάθεια εγείρει θεμελιώδη ερωτήματα: Ποια είναι τα όρια της Ευρώπης και με ποια κριτήρια θεωρείται μια χώρα ευρωπαϊκή; Οι νέοι στρατηγικοί προσανατολισμοί της υπερδύναμης, η παγκοσμιοποίηση, το ενεργειακό πρόβλημα, η εκ νέου διεκδίκηση ρόλου υπερδύναμης από τη Ρωσία και η πρωτόγνωρη οικονομική κρίση, έχουν αλλάξει ριζικά το σκηνικό και σκιάζουν ακόμη περισσότερο το μέλλον της Ευρώπης.

5.2. ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΥΠΟΨΗΦΙΟΤΗΤΑΣ

Η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας θεωρείται ως εξαιρετικής βαρύτητας, μιας και συνδέει την Ευρώπη με την Ασία και τις περιοχές όπου αντλείται το βασικό καύσιμο της Ευρώπης, το πετρέλαιο (Ιράν, Ιράκ). Επιπρόσθετα, η Τουρκία είναι μια χώρα όπου τα δημογραφικά δεδομένα δίνουν μια εικόνα θετική, ως προς την ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού. Ο πληθυσμός της χώρας αυξάνει σημαντικά και με ταχύ ρυθμό¹⁸⁷ και το μέγεθος μιας υπό ένταξη χώρας δεν μπορούμε να το αγνοούμε.

Εν συνεχεία, δεν θα μπορούσε να παραβλεφθεί ο παρεμβατικός ρόλος του στρατού στην γείτονα, τη στιγμή που ο στρατός αποτελεί έναν από τους θεμελιώδεις πυλώνες του τουρκικού πολιτικού συστήματος. Έχει παρέμβει τρεις φορές στη δημοκρατική λειτουργία του κράτους με τα πραξικοπήματα του 1960, 1971 και τέλος του 1980. Παρόλο που κάθε φορά άσκησε εξουσία για αρκετά σύντομο χρονικό διάστημα, κατοχύρωσε σημαντικές εγγυήσεις του ρόλου του στο πολιτικό καθεστώς, μέσω δύο κυρίως στρατηγικών. Πρώτον, ενσωμάτωσε στο σύνταγμα συγκεκριμένες αξίες, όπως την εδαφική και εθνική ακεραιότητα του κράτους και δεύτερον, δημιούργησε επίσημους

¹⁸⁷ Βλ. Καραφωτάκης Ε. Ι. (2007), «Οι διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση, οργάνωση και πολιτικές, 50 χρόνια, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.789.

θεσμούς, όπως το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας, για την προάσπιση των εν λόγω αξιών. Η παρουσία του στρατού στην πολιτική ζωή της Τουρκίας δημιουργεί αμφιβολίες για τα δημοκρατικά χαρακτηριστικά της χώρας και έχει προκαλέσει πολλές αντιδράσεις από μέρους της Ένωσης, τόσο από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όσο και από την πλευρά του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση αναβαθμίστηκαν μετά τη Διάσκεψη του Ελσίνκι το 1999. Το γεγονός ότι δόθηκε στην Τουρκία η ιδιότητα της υποψήφιας προς ένταξη χώρας, αύξησε τη δημοφιλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης τόσο ενώπιον των ηγετικών ελίτ όσο και του τουρκικού λαού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να επιταχυνθεί η διαδικασία ανοικοδόμησης σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, δίνοντας στην Τουρκία την ευκαιρία σε σύντομο χρονικό διάστημα έναν άνευ προηγουμένου βαθμό εκδημοκρατισμού. Οι μεταρρυθμίσεις υπήρξαν ιδιαίτερα εντυπωσιακές σε τομείς-κλειδιά, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα,¹⁸⁸ τη βελτίωση του δικαστικού συστήματος και τον μερικό έλεγχο του ρόλου και της παρέμβασης του στρατού.

Ωστόσο, στην πορεία ένταξης της χώρας στην Ε.Ε παρουσιάζονται ορισμένα δισεπίλυτα προβλήματα αναφορικά με τη στάση της ως προς την Κύπρο. Το ζήτημα της ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί τα τελευταία χρόνια σταθερό χαρακτηριστικό των συνόδων κορυφής της. Η κατάσταση αυτή δείχνει ότι η Τουρκία δεν είναι ένα περιφερειακό, αλλά ένα κεντρικό θέμα. Η συζήτηση για την ένταξη της Τουρκίας προαναγγέλλει ολικές πολιτικές αλλαγές στην Ευρώπη.

Η προοπτική ένταξης της Τουρκίας αναμένεται να οξύνει τις εσωτερικές αντιφάσεις και αντιθέσεις της Ε.Ε και των μελών της. Αν και όλα τα κράτη-μέλη έδωσαν το πράσινο φως για την έναρξη των διαπραγματεύσεων, είναι σαφές πως η συμφωνία τους δεν είναι για όλους εξίσου δεσμευτική ή ανάλογης πολιτικής σημασίας. Παράλληλα, η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει τονίσει πως οι διαπραγματεύσεις ένταξης είναι από τη φύση τους μια ανοικτή διαδικασία (open-ended). Ο στόχος δηλαδή είναι σαφής, αλλά δεν μπορεί να τύχει εκ των προτέρων εγγυήσεων.

Σε αυτό το σημείο να υπογραμμίσουμε δύο σημαντικές διαφοροποιήσεις συγκριτικά με τις προηγούμενες διευρύνσεις της Ένωσης: Πρώτον, ένα καταρχάς ζήτημα εξωτερικής πολιτικής για τα κράτη της Ε.Ε έχει ήδη αναχθεί σε εσωτερικό κοινωνικό πρόβλημα. Με

¹⁸⁸ Συμπεράσματα της Προεδρίας «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σεβίλλης», 21-22/06/2002, 13463/02 βλ. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/72641.pdf, 19/12/09

αυτή την έννοια, σε αντίθεση με άλλα πεδία πολιτικής της Ε.Ε, στο θέμα της Τουρκίας ο ρόλος των κοινωνιών των κρατών-μελών θα είναι διευρυμένος και πιο ενεργητικός από ότι σε προηγούμενες διευρύνσεις. Μάλιστα, η διαπραγμάτευση με την Τουρκία και οι δυσκολίες που αυτή θα συναντήσει, θα υπονομεύει τους ιδεολογισμούς που είχαν ιστορικά κατασκευαστεί για το ευρωπαϊκό εγχείρημα, αυξάνοντας σε μια τέτοια περίπτωση τον Ευρωσκεπτικισμό. Δεύτερον, στο ζήτημα της Τουρκίας, υπάρχει μεγάλη απόσταση ανάμεσα στους σχεδιασμούς των κυρίαρχων ομάδων στην Ε.Ε και στους πληθυσμούς των κρατών-μελών.

Σε αντίθεση με άλλες διευρύνσεις, μπορούμε να προβλέψουμε από τώρα ότι θα υπάρξουν ισχυρές αναταράξεις στην πορεία. Και αυτό διότι η λογική της διαπραγμάτευσης ως προς την ένταξη προωθείται από διαφορετικές πλευρές, με διαφορετικά κριτήρια. Οι ευρωπαϊκές πιέσεις για εσωτερικές μεταρρυθμίσεις στην Τουρκία, ενεργοποιούν ισχυρά ανακλαστικά σε μια χώρα με έντονη την αίσθηση της εθνικής κυριαρχίας.

Σήμερα η Ευρώπη, παρά το γεγονός ότι δεν θέλει να οδηγήσει στη σύγκρουση και στην ολική αναστολή των διαπραγματεύσεων, στέλνει αντιφατικά μηνύματα στην Τουρκία, με αποτέλεσμα να εξασθενεί το κίνητρο της ένταξης ως μοχλός μεταρρυθμίσεων. Ο τρόπος και η αντιφατική προσέγγιση που η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αντιμετωπίσει την ενταξιακή διαδικασία της Τουρκίας προκάλεσε τεράστια ματαίωση και απογοήτευση, όχι μόνο στους ευρωσκεπτικιστές, σε αυτούς που έχουν σαφή εχθρότητα, στους εθνικόφρονες της Τουρκίας, αλλά και στο μεγαλύτερο φάσμα της πολιτικής σκηνής, ενός δηλαδή σεβαστού ποσοστού των πολιτών. Πολλοί αναρωτιούνται αν η ένταξη της Τουρκίας δεν θα καταργήσει κάθε πιθανότητα να βασιστεί η Ε.Ε σε ένα αίσθημα κοινής ταυτότητας και τέλος, μια άλλη πηγή ανησυχιών αφορά την μεγάλη έκταση του γεωργικού της τομέα και τον μεγάλο πληθυσμό της.¹⁸⁹

5.3. ΠΟΙΑ ΧΩΡΑ ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ;

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, σύμφωνα με το άρθρο 49 της Συνθήκης Λισσαβώνας, το υποψήφιο προς ένταξη στην Ένωση κράτος, πρέπει πρώτα απ' όλα να είναι ευρωπαϊκό. Το συγκεκριμένο ερώτημα δεν απασχόλησε τον ερμηνευτή του Κοινοτικού και Ενωσιακού Δικαίου, δεδομένου ότι στις μέχρι σήμερα προσχωρήσεις η «ευρωπαϊκότητα» των υποψηφίων χωρών δεν αμφισβητήθηκε από κανέναν. Το θέμα

¹⁸⁹ Βλ. Neil Nugent (2003), Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Σαββάλας, Αθήνα, σελ.656.

όμως δημιούργησε πολλά ερωτηματικά όταν, στη σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι το 1999, τα τότε κράτη-μέλη χαρακτήρισαν ως υποψήφια χώρα την Τουρκία. Ποια είναι λοιπόν τα όρια της Ευρώπης και με ποια κριτήρια θεωρείται μια χώρα ευρωπαϊκή;

Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα πρέπει να είναι πρωτίστως νομική, πρέπει, δηλαδή, να ερμηνεύεται με αντικειμενικά κριτήρια. Δεν μπορούμε, δηλαδή, να ερμηνεύουμε τον όρο «Ευρώπη» βάσει πολιτικών κριτηρίων γιατί έτσι θα δεχτούμε και ως ευρωπαϊκή χώρα το Ισραήλ ή το Αζερμπαϊτζάν, ανάλογα με τις πολιτικές σκοπιμότητες και συγκυρίες που επικρατούν την εκάστοτε φορά.

Υπάρχουν όμως και κάποια επιπρόσθετα κριτήρια που πρέπει να συνεκτιμηθούν για να μπορέσει ένα κράτος να θεωρηθεί «ευρωπαϊκό». Είναι το γεωγραφικό κριτήριο, το ιστορικό κριτήριο, καθώς και το πολιτιστικό και θρησκευτικό. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ο πολιτικός στόχος της Ε.Ε δεν συνάδει με μία με μια υπέρμετρη διαστολή, αφού αυτή με βάση τα διδάγματα της κοινής πείρας θα απέβαινε εις βάρος της συνοχής και της συνεκτικότητας της Ένωσης, που αποτελεί θεμελιώδη στόχο της.

Γεωγραφικό κριτήριο

Το ερώτημα περί «ευρωπαϊκότητας» της Τουρκίας προκύπτει, καθώς δεν υπάρχει σαφής γεωγραφική οριογραμμή μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, προκαλώντας έντονη διαφωνία μεταξύ σύγχρονων και παλαιότερων γεωγράφων, ως προς τα όρια της εν λόγω ηπείρου. Έτσι, λοιπόν, το ερώτημα για το αν μια χώρα είναι «ευρωπαϊκή» ή όχι, τίθεται για τις χώρες εκείνες που βρίσκονται στη γεωγραφική ζώνη, απ' όπου αρχίζουν να ξεθωριάζουν τα ευρωπαϊκά σύνορα.¹⁹⁰

Το γεωγραφικό είναι ένα κριτήριο το οποίο όσο παραμένει «ανοικτό», μπορεί να δημιουργήσει τεράστιο πρόβλημα, ακόμα και για το αν θα καταφέρει να επιβιώσει η Ε.Ε, από την στιγμή που διευρύνεται.

Είναι πολύ δύσκολο να απαντηθεί το ερώτημα για το ποια είναι τα ακριβή γεωγραφικά όρια της Ευρώπης. Σύμφωνα με τους γεωγράφους, ήπειρος θεωρείται «εκτεταμένο τμήμα ξηράς που διακρίνεται από τα νησιά με τη μεγαλύτερη έκτασή του που χωρίζεται από τους ωκεανούς από τις άλλες». Τα σύνορα προς Δυσμάς είναι σαφή και ορίζονται από τη θάλασσα. Παραμένουν, όμως, τα προβληματικά ανατολικά

¹⁹⁰ Χώρες που βρίσκονται εντός της συγκεκριμένης περιοχής, π.χ Αλβανία, δεν μπορούν να αμφισβητηθούν από κανέναν.

σύνορα. Κατά συνέπεια, σύνορα μεταξύ Ευρώπης και Ασίας δεν νοούνται. Η πλειονότητα των γεωγράφων σήμερα δέχεται ως διαχωριστικό όριο μεταξύ Ασίας και Ευρώπης: «μια νοητή γραμμή που εκτείνεται από την ανατολική βάση των Ουραλίων, τον ποταμό Ουράγη, τον Καύκασο και τον Βόσπορο».

Οπότε το ερώτημα για τα όρια της Ευρώπης δεν μπορεί να απαντηθεί με αποκλειστικά γεωγραφικούς όρους, αλλά πρέπει να γίνει αναφορά στο νόημα ή το βαθύτερο πνεύμα αυτής της *suī generis* Ένωσης.¹⁹¹ Είναι, λοιπόν, προφανές πως επιβάλλεται η αναζήτηση και άλλων κριτηρίων που συνθέτουν την έννοια του ευρωπαϊκού χώρου.

Ιστορικό κριτήριο

Κρίσιμο για την ανάδειξη του ιστορικού κριτηρίου ως στοιχείου ευρωπαϊκότητας, θα είναι ο τυχόν εντοπισμός ιστορικών γεγονότων που αναδεικνύουν στοιχεία μιας τέτοιας ενότητας.

Οι περσικοί πόλεμοι, για παράδειγμα, αποτελούν ένα πρώτο ιστορικό γεγονός που υποδηλώνει μια αντιπαράθεση της τότε γνωστής ως «Ευρώπη» περιοχής, έναντι του περσικού κινδύνου που προήρχετο εκτός των «τειχών» των τότε ελληνικών πόλεων-κρατών. Τον Μεσαίωνα, μετά δηλαδή την παρακμή και την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η παπική εκκλησία φοβούμενη την επεκτατική πολιτική των Αράβων, οδηγήθηκε στην υποστήριξη της ενοποιητικής προσπάθειας της αυτοκρατορίας του Καρόλου. Η λέξη «Ευρώπη», που μέχρι τότε είχε μόνο γεωγραφική σημασία, άρχισε να σημαίνει και ενότητα των ευρωπαϊκών λαών.¹⁹²

Υπάρχει αμφιβολία με το αν η ανάδειξη της ευρωπαϊκής ενότητας οφείλεται σε μια εκδίκηση ή σε μια δικαίωση της ιστορίας. Γεγονός όμως φαίνεται να αποτελεί ότι η τόνωση της ευρωπαϊκότητας αυξήθηκε μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Η επεκτατική ορμή των Τούρκων και ο κίνδυνος του Ισλαμισμού, οδήγησε στην ωρίμανση και την τόνωση της ευρωπαϊκής ενότητας.

Σε κάθε περίπτωση, η Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648), η οποία εγκαινίασε την εποχή των μεγάλων ευρωπαϊκών συνεδρίων, οι ναπολεόντειες κατακτήσεις και το Συνέδριο της Βιέννης (1815), το οποίο άνοιξε πανηγυρικά τη διπλωματική αυλαία του 19^{ου}

¹⁹¹ Βλ. Μακρυδημήτρης Α. (2009) «Τα όρια και το νόημα της Ευρώπης», Ευρωπαϊκή Έκφραση, Τριμηνιαία Έκδοση Ευρωπαϊκού Προβληματισμού, τεύχος 72-1^ο τρίμηνο, σελ.40.

¹⁹² Βλ. Παπαγιάννης Δ. Ι., άρθρο στο τριμηνιαίο νομικό περιοδικό «Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου», Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, τεύχος 2, Απρίλιος-Ιούνιος 2003.

αιώνα, προδιέγραψαν για την Ευρώπη μια μακρά περίοδο ειρήνης. Η αντιπαράθεση μεταξύ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και Ευρωπαίων αποτέλεσε ένα ακόμα ιστορικό γεγονός που συνέβαλε στην δημιουργία ευρωπαϊκής ταυτότητας, ενόψει του συγκεκριμένου κινδύνου, ενόψει δηλαδή του γεγονότος ότι ο οθωμανικός κίνδυνος θεωρήθηκε ένας εξωτερικός κίνδυνος.

Πολιτιστικό και θρησκευτικό κριτήριο

Αν αναζητήσει κανείς τα βασικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού χώρου στο πέρασμα του χρόνου θα πρέπει να εντοπίσει τα παρακάτω:

Η ρίζα της πολιτιστικής δραστηριότητας της Ευρώπης πρέπει να εντοπιστεί στην Αρχαία Ελλάδα, όπου εκεί γεννήθηκε η έννοια της δημοκρατίας, της πολιτικής, η ποίηση, η φιλοσοφία και οι τέχνες. Ό, τι χαρακτηρίζουμε σήμερα ευρωπαϊκό πολιτισμό έχει τις ρίζες του στην Αρχαία Ελλάδα. Ακολούθησε η Ρωμαϊκή περίοδος με το θρίαμβο της πολιτικής οργάνωσης και νομικής σκέψης ενώ την διαδέχεται ο Χριστιανισμός, ως καθολικισμός στην Δύση και ως ορθοδοξία στην Ανατολή, που εκτός από θρησκεία, αποτέλεσε και τρόπο ζωής και χάριν στη μεσολάβησή του μπορούμε να μιλάμε για ευρωπαϊκό πολιτισμό.

Η Αναγέννηση, ο Διαφωτισμός, η Γαλλική Επανάσταση, ο ανθρωπισμός, η σύγχρονη πολιτική φιλοσοφία και τόσα άλλα φιλελεύθερα εθνικά και κοινωνικά κινήματα, αποτέλεσαν σταθμούς στην πορεία του πολιτισμικού γίνεσθαι και το οποίο, στα βασικά του χαρακτηριστικά, διεκδικεί να είναι ευρωπαϊκό.

Είναι γεγονός, όπως γράφει και ο καθηγητής Πάνος Καζάκος, ότι ανέκαθεν οι ορισμοί της Ευρώπης ή της ευρωπαϊκής ταυτότητας και των ευρωπαϊκών συνόρων ήταν ως ένα βαθμό ρευστοί. Εδώ πρόκειται για την ιδέα ενός «πολιτισμικού πυρήνα», του οποίου η ύπαρξη σπάνια αμφισβητήθηκε.

Στην σύγχρονη εποχή, ο ευρωπαϊκός πολιτισμός συμπυκνώνεται σε ένα κοινό σύστημα αξιών και έναν κοινό συνταγματικό πολιτισμό που αντικατοπτρίζεται κυρίως: στο δημοκρατικό σύστημα, το κράτος δικαίου, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με πρώτιστη την αξία της ανθρώπινης ζωής και την κατάργηση της ποινής του θανάτου, το κοινωνικό κράτος, την κοινωνική ασφάλιση, τη δημόσια εκπαίδευση και την προστασία του περιβάλλοντος.

Το άρθρο 49 της Συνθήκης της Λισσαβώνας¹⁹³ συνοψίζει τις θεμελιακές αρχές: Η Ένωση βασίζεται στις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του σεβασμού των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών του κράτους δικαίου, αρχές οι οποίες είναι κοινές στα κράτη-μέλη. Κατά συνέπεια χώρες που δεν βίωσαν την συγκεκριμένη πολιτισμική δραστηριότητα και βρίσκονται στα έστω ασαφή και αμφισβητούμενα όρια Ευρώπης-Ασίας δεν μπορούν να χαρακτηριστούν «ευρωπαϊκές».

Όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω δεν σημαίνουν ότι πρόκειται για έναν «κατώτερο» λαό, ούτε δικαιολογούν την ανάπτυξη αισθήματος απαξίας για αυτόν. Απλώς υπογραμμίζουν ότι ο τουρκικός λαός είναι τελείως διαφορετικός από τους λαούς της Ευρώπης. Είναι ένας ανατολικός λαός με άλλες αξίες και αρχές, επηρεασμένες από την γεωγραφική και ιστορική του καταγωγή, καθώς και από το Ισλάμ και το σύστημα αξιών που αυτό αντιπροσωπεύει. Η Τουρκία, αντί να επιδιώξει την ενοποίησή της με λαούς ενός εντελώς διαφορετικού πολιτισμού, θα ήταν ωφέλιμο να επιδιώξει την οικονομική και πολιτική ανάπτυξή της με όμορους και συγγενικούς λαούς της.¹⁹⁴ Μια τέτοια προοπτική, δεν αποκλείει την διακρατική οικονομική, εμπορική και αμυντική συνεργασία με την Ευρώπη και τη Δύση γενικότερα. Αποκλείει, ωστόσο, την πολιτική ενοποίηση με την ενωμένη Ευρώπη.

Όλα τα προηγούμενα, εξηγούν γιατί οι ΗΠΑ και οι ευρωσκεπτικιστές, με κύριους εκφραστές τους Βρετανούς, είναι σύμφωνοι με την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Οι μεν ΗΠΑ το θεωρούν απολύτως φυσιολογικό, διότι το ίδιο συμβαίνει και στην αμερικανική κοινωνία. Εκτός αυτού, ουδόλως τους ενδιαφέρει η πολιτική ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ομοιογένεια και η συνοχή της. Οι δε ευρωσκεπτικιστές διότι δεν συμφωνούν με την προσπάθεια για ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση και αντιλαμβάνονται την Ένωση ως εμπορική εταιρική σχέση.¹⁹⁵

5.4. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΥΠΕΡ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

¹⁹³ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2008), Οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης-μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, Άρθρο 49 (πρώην άρθρο 49 ΣΕΕ) και Άρθρο 2, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.59.

¹⁹⁴ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι. (2003), Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.25.

¹⁹⁵ Βλ. Κανελλόπουλος Π. Ι., ό.π, σελ.25.

Η διαμάχη στους κύκλους των πολιτικών και των διανοουμένων υπήρχε, και σε μεγάλο βαθμό συνεχίζεται, με την κάθε πλευρά να προβάλλει αξιόμαχα επιχειρήματα.¹⁹⁶

Οι θιασώτες της ένταξης υποστηρίζουν ότι η Ευρώπη θα πρέπει να αποδεχτεί την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, επειδή: α) Εάν δε δοθεί ημερομηνία στην Τουρκία, ενώ θα αναγνωρίζεται ότι έχουν εκπληρωθεί τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, θα πληγεί η αξιοπιστία της Ε.Ε. β) Η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας θα δημιουργήσει μια πολιτιστική και γεωγραφική «γέφυρα» με το μουσουλμανικό κόσμο, αποδεικνύοντας ότι η Ευρώπη δεν έχει προκαταλήψεις έναντι των Μουσουλμάνων. γ) Η Ευρώπη θα βρεθεί πιο κοντά στην κρίσιμη περιοχή της Μέσης Ανατολής και του Καυκάσου, «αποσπώντας» μάλιστα έναν πολύτιμο σύμμαχο της μοναδικής υπερδύναμης, των ΗΠΑ. δ) Η ένταξη της Τουρκίας θα ενισχύσει σημαντικά τα δημογραφικά στοιχεία της Ε.Ε, με τον όλο και περισσότερο γερασμένο πληθυσμό της. ε) Η ενταξιακή διαδικασία θα δώσει σημαντική ώθηση στο δημοκρατικό εκσυγχρονισμό της Τουρκίας, μετατρέποντάς την σε σύγχρονη δημοκρατία, που έχει τη δυνατότητα προσέλκυσης και ξένων επενδύσεων. στ) Η τουρκική οικονομία έχει δυναμισμό και είναι από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες. ζ) Η ένταξη της Τουρκίας θα οδηγήσει σε μόνιμη εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και θα δημιουργήσει τις συνθήκες για την επίλυση του Κυπριακού.

Ισχυρά επιχειρήματα αναπτύσσονται, όμως, και από την άλλη πλευρά, εκείνων που εναντιώνονται στην ένταξη της Τουρκίας, όπως: α) Η Ε.Ε. πρέπει να σεβαστεί την πλειοψηφία της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, η οποία είναι αρνητική στην τουρκική ένταξη. β) Τα φτωχότερα στρώματα του τουρκικού πληθυσμού, τα οποία και πολύ δύσκολα μπορούν να αφομοιωθούν, θα πλημμυρίσουν την αγορά εργασίας της δυτικής Ευρώπης. γ) Το μέγεθος της Τουρκίας και οι δομικές αδυναμίες της οικονομίας της θα απαιτήσουν τεράστια ποσά για τη μεταρρύθμισή της, ώστε να φτάσει τα ευρωπαϊκά επίπεδα. δ) Η Τουρκία ύστερα από μια δεκαετία θα είναι η μεγαλύτερη πληθυσμιακά χώρα και θα διαθέτει το μεγαλύτερο αριθμό Ευρωβουλευτών και θα αυξηθεί το ειδικό βάρος της στο Συμβούλιο. ε) Από γεωγραφική, πολιτισμική και θρησκευτική άποψη, βρίσκεται πιο κοντά στη Μέση Ανατολή και στην Ασία, παρά στην Ε.Ε. στ) Με την επέκταση των ευρωπαϊκών συνόρων προς το Ιράν, το Ιράκ και τη Συρία θα είναι ακόμη πιο δύσκολη να ελεγχθούν αποτελεσματικά τα σύνορα και να αντιμετωπιστούν η παράνομη διακίνηση προσώπων και αγαθών και η λαθρομετανάστευση. ζ) Παρά τις

¹⁹⁶ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.255.

νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στην Τουρκία, συνεχίζονται οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων. η) Με την ένταξη της Τουρκίας, η Ε.Ε. θα γίνει πιο αναποτελεσματική και θα απομακρυνθεί κάθε προοπτική ομοσπονδιοποίησης.

Στον γενικότερο προβληματισμό καταγράφονται, ενδεικτικά, δύο απόψεις, οι οποίες επικεντρώνονται κυρίως στην έννοια της Ευρώπης και στον περιορισμό της. Ο Π. Καζάκος υποστηρίζει ότι η «υπερέκταση» της Ε.Ε. θα είχε κάποια πλεονεκτήματα, αλλά θα διάβρωνε οριστικά το ευρωπαϊκό «εμείς», ενώ θα ήταν ασύμβατη με την προοπτική της «στενότερης ένωσης». Φωτογραφίζοντας το σενάριο μιας Τουρκίας που εκσυγχρονίζεται μεν, αλλά δεν εντάσσεται άμεσα στην Ε.Ε., ο Π. Καζάκος φροντίζει να μας υπενθυμίσει ότι υπάρχουν και διαφορετικές μορφές ενσωμάτωσης και ότι η παραμονή «εκτός» Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν σημαίνει αποκλεισμό από το ευρωπαϊκό σύστημα. Εκτός Ε.Ε. δε συνεπάγεται διακοπή της επικοινωνίας, της πολιτικής συνεργασίας και των ανταλλαγών, όπως συχνά υπονοείται, αλλά απλώς διαφορετικές μορφές και κανόνες σχέσεων με τους «εντός».¹⁹⁷

Ο Γάλλος ιστορικός Jacques Le Goff,¹⁹⁸ αναφερόμενος στο επίμαχο θέμα είναι κατηγορηματικός: η Τουρκία δεν έχει τίποτα κοινό με την Ευρώπη. Ανάμεσα στα μέλη της παλιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ορισμένα από τα οποία βρίσκονται στην Ευρώπη, πρέπει να κάνουμε διάκριση ανάμεσα σε αυτούς που ζουν εδώ και καιρό στον ευρωπαϊκό χώρο και σε εκείνους που παρέμειναν απ' έξω, γεωγραφικά και πολιτισμικά. Μπορεί να ακούγεται υπερβολικό, μπορεί να φαίνεται αφοριστικό, αλλά υπάρχει κίνδυνος η ένταξη της Τουρκίας να στερήσει την Ευρώπη από την ψυχή της.

5.5. ΟΦΕΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ Ε.Ε.

Έχοντας αναφερθεί σε γενικές γραμμές, στην ιστορική πορεία των ευρωτουρκικών σχέσεων, μένει να μελετήσουμε εάν τελικά η Τουρκία θα έχει όφελος ή όχι από την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Με άλλα λόγια, θα ήταν σκόπιμο να ερευνηθεί εάν ο στρατηγικός στόχος της Τουρκίας να ενταχθεί τους κόλπους της Ε.Ε θα της αποφέρει αυτά που ελπίζει.

¹⁹⁷ Βλ. Καζάκος Π. (2003), Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία. Ιστορική ταυτότητα, θεσμοί και υπερέκταση στην Ευρώπη, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.39.

¹⁹⁸ Εφημερίδα «Τα Νέα», 8/10/04.

5.5.1. Πολιτική σταθερότητα και κατοχύρωση των θεσμών

Το πρώτο όφελος που ενδεχομένως θα αποκομίσει η Τουρκία μετά την ένταξή της, θα είναι η πολιτική σταθερότητα και η κατοχύρωση των θεσμών και ελευθεριών των πολιτών. Πολλές εσωτερικές δυνάμεις και ομάδες έχουν την πεποίθηση ότι με την ένταξη θα επιτύχουν να ενισχύσουν τους δικούς τους πολιτικούς στόχους. Επομένως, η Ένωση φαίνεται να είναι η «άγκυρα» που πολλοί θα πιαστούν για να ενδυναμώσουν την δική τους θέση ισχύος και αυτό, με τη σειρά του, θα ενισχύσει τα δημοκρατικά χαρακτηριστικά και την πολυφωνία μέσα στην χώρα.

Ας μην ξεχνάμε ότι τόσο οι στρατιωτικές παρεμβάσεις στην πολιτική ζωή της χώρας, όσο και η αστάθεια των ίδιων των πολιτικών θεσμών έχουν «πληγώσει» επανειλημμένα τις ατομικές ελευθερίες. Η τουρκική πολιτεία παραδοσιακά έχει υπάρξει σκληρή, όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα των μειονοτήτων και την ελευθερία έκφρασης. Η ένταξή της στους κόλπους της Ένωσης θα φέρει σημαντικές μεταρρυθμίσεις ως προς την δομή της τουρκικής κοινωνίας και τις ελευθερίες που προαναφέρθηκαν. Επιπλέον, πέρα από τα ορθολογικά κίνητρα, έναν σημαντικό ρόλο παίζουν και τα ψυχολογικά κίνητρα, τα οποία θα επηρεάσουν όλους τους τομείς της χώρας, δημιουργώντας μια κατάσταση ευφορίας, κάτι που με τη σειρά του θα επηρεάσει θετικά τη γενικότερη λειτουργία της κοινωνίας.

5.5.2. Οικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη.

Η ένταξη στην Ε.Ε αναμένεται να συντελέσει στην σταθερότητα και ανάπτυξη της οικονομίας, καθώς και στις χρηματικές μεταφορές από τα Κοινοτικά Ταμεία στη χώρα. Επομένως, η Τουρκία θα επωφεληθεί οικονομικά από την ένταξη. Παρόλο που με την Τελωνειακή Ένωση τα εμπόδια στο εμπόριο έχουν ήδη αρθεί, η ένταξη θα συντελέσει στην οικονομική σταθερότητα, κάτι που με τη σειρά του θα βοηθήσει στην οικοδόμηση της εμπιστοσύνης στην τουρκική αγορά και επομένως θα υπάρξει εισροή ξένων κεφαλαίων στην χώρα. Ακόμη και αν αγνοήσουμε όλα τα υπόλοιπα οφέλη, το όφελος και μόνο της χώρας από τις ξένες επενδύσεις θα μπορούσε να είναι ένας ικανός παράγοντας για τη χώρα, ώστε να θέλει να ενταχθεί στην Ένωση. Επομένως, αν και η ένταξη καθαυτή δεν θα φέρει πολύ μεγάλες οικονομικές αλλαγές στο ΑΕΠ της Τουρκίας, η αύξηση των ξένων επενδύσεων θα μπορούσε να επηρεάσει κατά ένα μεγάλο ποσοστό το ΑΕΠ της.

5.5.3. Κοινωνικά αποτελέσματα

Ένα άλλο μεσοπρόθεσμο, καταρχάς, και μακροπρόθεσμο στη συνέχεια όφελος για την χώρα θα είναι η ανάπτυξη των κοινωνικών θεσμών και ελευθεριών με άλλα λόγια, του κοινωνικού κράτους. Ως παραδείγματα θα μπορούσαν να αναφερθούν η απαγόρευση της παιδικής εργασίας και η επίσημη ισότητα μεταξύ των δύο φύλων. Μεταρρυθμίσεις θα υπάρξουν επίσης σε κοινωνικούς τομείς που είναι αδύναμοι στην Τουρκία, όπως είναι η παιδεία και η κοινωνική ασφάλιση, ενώ σημαντική αναμένεται να είναι η αλλαγή όσον αφορά στις κρατικές παροχές και στο βιοτικό επίπεδο της ζωής των Τούρκων πολιτών.

5.5.4. Αγροτική Πολιτική

Το 34% του εργατικού δυναμικού της Τουρκίας απασχολείται στον αγροτικό τομέα. Αυτός ο πληθυσμός θα αναβαθμιστεί μέσω της τεχνολογικής αναβάθμισης που θα χρειαστεί να γίνει σε αυτόν τον τομέα. Ταυτόχρονα, οι Τούρκοι καταναλωτές θα επωφεληθούν, κατά πολύ, από τις χαμηλές τιμές που θα επικρατήσουν στα τουρκικά αγροτικά προϊόντα, λόγω της απελευθέρωσης των τιμών μέσα στην Κοινή Αγορά.

5.5.5. Νομισματική σταθερότητα

Ένα άλλο όφελος που θα έχει η Τουρκία από την ένταξή της στην Ε.Ε, θα είναι η σταθερή μείωση του πληθωρισμού της, ώστε να φτάσει τα επιθυμητά όρια της Ε.Ε. Παρόλο που η ένταξη στην ΟΝΕ φαντάζει ως κάτι πολύ μακρινό και ουτοπικό για την Τουρκία, το γεγονός της μείωσης του πληθωρισμού θα φέρει μία σταθερότητα στο νόμισμά της, κάτι που θα οδηγήσει στην αύξηση της οικονομικής αξιοπιστίας της χώρας.

5.5.6 Ενίσχυση της γεωπολιτικής θέσης της

Η ιδέα της ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ως αναφορά παλαιότερα πρότυπα του Ψυχρού Πολέμου και εντάσσεται σήμερα σε ένα μεγάλο γεωπολιτικό παιχνίδι, το οποίο αφορά την οργάνωση και παγίωση μιας νέας διεθνούς γεωπολιτικής τάξης, ως σταθερού ερείσματος της επιδιωκόμενης αμερικάνικης ηγεμονίας. Η Τουρκία προτάσσει σταθερά τα γεωπολιτικά κριτήρια ως το ισχυρό χαρτί

γιατί γνωρίζει ότι με τα συμβατικά ορθολογιστικά κριτήρια δεν έχει καμία πιθανότητα να εισακουσθεί στο αίτημά της για ένταξη στην Ε.Ε.

Το γεωπολιτικό χαρτί στα χέρια της Τουρκίας είναι ένα πολύτιμο εργαλείο, που χρησιμοποιείται επιτηδείως από την Άγκυρα για να μεγεθύνει και να υπερτιμά το ρόλο και τη σημασία της στο δυτικό κόσμο.¹⁹⁹ Στο πλαίσιο αυτό προωθεί και τις γνωστές διεκδικήσεις της σε βάρος της Ελλάδος, με στόχο να μειώσει και να συρρικνώσει τη γεωπολιτική σημασία και παρουσία της Ελλάδος στις κρίσιμες στρατηγικές περιοχές του Αιγαίου και της Κύπρου και να ενισχύσει, αντιστρόφως, το δικό της γεωπολιτικό δυναμικό και τη στρατηγική της αυτονομία. Επιδιώκει επίσης να ενισχύσει τις ευρωπαϊκές προσβάσεις της σε βάρος της Ελλάδος, και να αφαιρέσει απ' αυτήν το ρόλο της χώρας-συνόρου της Ευρώπης.

Το στρατιωτικο-πολιτικό κατεστημένο της Τουρκίας βλέπει στην ένταξη της Τουρκίας στην Ένωση, παρά τους φόβους και τις επιφυλάξεις ορισμένων για τις επιπτώσεις της ένταξης στο εσωτερικό της Τουρκίας, μια νέα ιστορική ευκαιρία και προοπτική για την Τουρκία. Η μετατροπή της Τουρκίας από Μεσανατολική σε Ευρωπαϊκή δύναμη, μέλος της Ε.Ε, θα εκτινάξει στα ύψη την γεωπολιτική σημασία και το ρόλο της. Η Τουρκία με το μέγεθος και τις προνομιακές σχέσεις της με τις ΗΠΑ και το ρόλο της στο ΝΑΤΟ, έχει όλες τις προϋποθέσεις για να επιδιώξει ρόλο μεγάλης ευρωπαϊκής δύναμης και να γίνει μέλος του Διευθυντηρίου των Μεγάλων της Ε.Ε.²⁰⁰

5.6. ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΕΠΙΦΥΛΑΞΕΙΣ

Η κοινή γνώμη των περισσότερων ευρωπαϊκών λαών είναι βαθιά διχασμένη. Η θέση των περισσότερων ευρωπαϊκών κυβερνήσεων βρίσκεται σε αναντιστοιχία με την κοινή γνώμη των χωρών τους, που βλέπει με ανησυχία και επιφύλαξη την προοπτική ένταξης της Τουρκίας, έστω και αν αυτό γίνει μετά από πολλά χρόνια. Φοβάται ότι η Τουρκία μπορεί να αλλάξει για πάντα τη φυσιογνωμία και την ταυτότητα της Ευρώπης και να υποθηκεύσει οριστικά την προοπτική της πολιτικής ενοποίησης και της γεωπολιτικής της αυτονομίας.

Είναι πραγματικά ευρωπαϊκή χώρα η Τουρκία και πρέπει να βρει την θέση της στην Ε.Ε; Είναι θεμιτό να παραβλέπονται, ή και να υποβαθμίζονται κατά κάποιο τρόπο, οι

¹⁹⁹ Ομιλία του διεθνολόγου Νεάρχου Περικλή, σε Ημερίδα με θέμα: «Η Τουρκία στην Ευρώπη», Νοέμβριος 2004.

²⁰⁰ Ο.π.

παράγοντες της ιστορίας, της θρησκευτικής και πολιτιστικής ταυτότητας, και οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και να προτάσσεται ως αποφασιστικός και καθοριστικός ο γεωπολιτικός παράγοντας; Ποιες θα είναι οι επιπτώσεις στην Ευρώπη από ενδεχόμενη ένταξη της Τουρκίας;

Σύμφωνα με δημοσκόπηση στην Γερμανία, το 52% των ερωτηθέντων τάσσονται κατά της ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε και μόνο το 22% υποστήριξε τις πολιτικές αποφάσεις του Ελσίνκι²⁰¹. Η απόρριψη εκτείνεται και σε ένα ευρύτατο μέρος του πολιτικού φάσματος. Ακόμα και «οι Πράσινοι», που παραδοσιακά είναι ανοικτοί σε θέματα μεταναστεύσεων και ευαίσθητοι σε μειονοτικά προβλήματα, απαντούν αρνητικά στο ερώτημα «αν θα ήταν καλό να γίνει η Τουρκία μέλος της Ε.Ε».

Πολλοί ισχυρίζονται ότι η Τουρκία παραμένει μια «απειλή» για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Η απειλή αυτή συνδέεται με την προοπτική μαζικών μεταναστεύσεων από την Τουρκία σε ορισμένες, τουλάχιστον, ευρωπαϊκές χώρες, όπου ήδη έχουν δημιουργηθεί ισχυρά γκέτο με όλες τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις που θα προκαλούσε η διόγκωση και η επέκτασή τους. Περαιτέρω, ο ρόλος του Ισλαμισμού στην Τουρκία είναι ακόμη μια από τις επιφυλάξεις των Ευρωπαίων. Ο Ισλαμισμός γίνεται διάυλος για την μετάδοση αξιών και θεσμών, που δεν συμβιβάζονται ή στέφονται ευθέως εναντίον αξιών και θεσμών της Δύσης

Πολλοί Ευρωπαίοι ηγέτες και προσωπικότητες από την Ε.Ε έχουν εξελιχθεί σε σκόπελο για την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. Σε δημόσια συζήτηση στην Ευρώπη, αναφέρονται συνήθως επιφυλάξεις για την τουρκική ένταξη που σχετίζονται με το εντυπωσιακό δημοκρατικό έλλειμμα της κεμαλικής παράδοσης με τις περιορισμένες ανοχές σε θρησκευτικά και μειονοτικά ζητήματα, η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που ουδεμία σύγκριση επιτρέπει με άλλη ευρωπαϊκή χώρα, η χρόνια πολιτική αστάθεια με περιοδική επίδειξη δύναμης του στρατού και η εκρηκτική πληθυσμιακή εξέλιξη, που θα κάνει την Τουρκία το μεγαλύτερο σε πληθυσμό κράτος της Ευρώπης, μετά την Ρωσία.

Το μέγεθος μιας υπό ένταξη χώρας δεν μπορούμε να το αγνοούμε. Αναρωτιέται κανείς πόσο ευέλικτη και ανεκτική μπορεί να είναι η Ε.Ε, σε παρατάσεις και σε μεταβατικές περιόδους, που μπορεί να ζητήσει μια υποψήφια χώρα, προκειμένου να έχει έναν

²⁰¹ Βλ. Καζάκος Π. (2003), Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία. Ιστορική ταυτότητα, θεσμοί και υπερέκταση στην Ευρώπη, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.59.

εύλογο χρόνο προσαρμογής; Είναι διαφορετικό αν μια υποψήφια χώρα ενός ή δύο εκατομμυρίων κατοίκων ζητήσει λίγο παραπάνω χρόνο προσαρμογής, σε σχέση με μια χώρα των 80 εκατομμυρίων κατοίκων.

Στις 25 Νοεμβρίου 2004, δημοσιεύθηκε ταυτόχρονα σε οκτώ ευρωπαϊκές εφημερίδες, άρθρο του πρώην Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας και Προέδρου της συντακτικής επιτροπής του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, Valéry Giscard d'Estaing, με τίτλο: «Η ένταξη της Τουρκίας βάρος στην εύθραυστη Ευρωπαϊκή Ένωση».²⁰² Στο άρθρο αυτό ο τέως Πρόεδρος της Γαλλίας επισημαίνει τους κινδύνους για την Ευρώπη από την πλήρη ένταξη της Τουρκίας στις δομές της Ε.Ε. Επισημαίνει ότι το ενδεχόμενο μιας τέτοιας ένταξης, προκαλεί έντονη διαμάχη μεταξύ αυτών που προβάλλουν επιχειρήματα υπέρ και κατά της ένταξης.

Σε ό,τι αφορά τα επιχειρήματα των υποστηρικτών, ο Valéry Giscard d'Estaing εξηγεί ότι οι δεσμεύσεις δόθηκαν στην Τουρκία το 1960 και εντασσόταν σε ένα πλαίσιο οικονομικής συνεργασίας με την Ε.Ο.Κ., η οποία είχε τότε μια αποκλειστική διάσταση. Οι δεσμεύσεις αυτές τηρήθηκαν, γράφει ο Πρόεδρος, με την συμφωνία της Τελωνιακής Ένωσης.

Όσον αφορά την άρνηση αποδοχής της ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε για λόγους θρησκευτικούς, ισχυρίζεται ότι το θρήσκευμα της πλειοψηφίας των Τούρκων δεν αποτελεί επιχείρημα γιατί είναι δυνατόν η Ε.Ε να οδηγηθεί στην υποδοχή ενός κράτους μουσουλμανικής κουλτούρας, όπως η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, που ανήκει στο γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης. Αν η αναφορά στην θρησκεία δεν είναι επιχείρημα που μπορεί να αντιταχθεί στην υποψηφιότητα της Τουρκίας, κατά τον ίδιο τρόπο δεν είναι επιχείρημα που να μπορεί να την δικαιολογήσει. Και ο Γάλλος Πρόεδρος αναρωτιέται «αν θα μπορούσε άραγε η είσοδος της Τουρκίας στην Ένωση να προστατέψει αυτήν την χώρα από την ολίσθηση προς τον ισλαμικό φονταμενταλισμό» επιπλέον, αναρωτιέται αν η Ε.Ε εντάξει στους κόλπους της μια χώρα μη ευρωπαϊκή, τότε γιατί να σταματήσει στην Τουρκία και να μην εντάξει λ.χ. το Μαρόκο, που όπως και η Τουρκία βρίσκεται στο κατώφλι της Ευρώπης. Τέλος, ο πρώην Γάλλος Πρόεδρος προτείνει να αρχίσουν διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, οι οποίες θα έχουν σκοπό «να εγκαταστήσουν μια κοινή ζώνη οικονομικής ευημερίας και να δημιουργήσουν τις μόνιμες υποδομές ανάμεσα στην Τουρκία και την Ε.Ε». Άρα, δεσμοί και όχι ένταξη.

²⁰² Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», 25/11/04.

Ο πρώην Γερμανός Καγκελάριος Helmut Schmidt, ένας πολιτικός ηγέτης που και αυτός είχε στόχο την ενοποίηση της Ευρώπης, στο βιβλίο του «Η αυτοδυναμία της Ευρώπης», αναφερόμενος στην ένταξη της Τουρκίας γράφει: « όποιος θέλει να εντάξει την Τουρκία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα πρέπει να αναρωτηθεί πως θα είναι μια κοινή εσωτερική πολιτική».²⁰³ Η Τουρκία έχει κοινά σύνορα με τη Συρία, Ιράν, Ιράκ και Αρμενία. Εδώ και αιώνες βρίσκεται σε διαμάχη με την Ελλάδα και όχι μόνο για το θέμα της Κύπρου. Ο πρώην Καγκελάριος πιστεύει ότι η Τουρκία θα συμμετάσχει έμμεσα σε κάθε μελλοντικό πόλεμο στη Μέση Ανατολή, γιατί σε αυτήν την περιοχή έχει δικά της σημαντικά συμφέροντα, όσον αφορά την ασφάλειά της, λόγω του προβλήματος των Κούρδων.

Προνομιακή εταιρική σχέση με την Τουρκία, αλλά όχι πλήρη ένταξή της στην Ε.Ε προτείνει ο ηγέτης της κυβερνώσας συντηρητικής παράταξης στη Γαλλία, Nicolas Sarkozy «Η Ευρώπη δεν μπορεί να διευρύνεται στο διηνεκές. Όραμά μας δεν είναι το αγγλοσαξονικό όραμα μιας τεράστιας ζώνης ελευθέρων συναλλαγών. Είναι αυτός ο λόγος για τον οποίο εύχομαι να δω μια Τουρκία συνδεδεμένη με την Ε.Ε και όχι ενταγμένη σε αυτήν».²⁰⁴

5.7. ΤΟΥΡΚΙΑ- Ε.Ε: ΚΛΕΙΔΙ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ

Τριάντα πέντε χρόνια μετά την εισβολή του 1974 επιβεβαιώνεται ο τότε υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας, Callaghan που είχε πει πως η Τουρκία θα γίνει αιχμάλωτος του Κυπριακού. Η Κύπρος και το Κυπριακό πρόβλημα αποτελούν ένα σημαντικό μέρος των σχέσεων Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας. Η επίλυση αυτού του προβλήματος από μόνο του δε θα οδηγήσει στην ένταξη της Τουρκίας, αλλά θα ενισχύσει αποφασιστικά την ενταξιακή της πορεία.

Μέχρι στιγμής, η Τουρκία δεν έχει αναγνωρίσει την Κυπριακή Δημοκρατία και εξακολουθεί από το 1974 να κατέχει το 37.5% του εδάφους της. Παρά ταύτα, η Ένωση έχει αρχίσει ενταξιακές συνομιλίες με την Τουρκία με την επιφυλακτική ανοχή της Κύπρου, η οποία είναι μέλος από το 2004.

Η Άγκυρα παραμένει απρόθυμη να εφαρμόσει ακόμα και τις ελάχιστες υποχρεώσεις που έχει αναλάβει έναντι της Κύπρου και κατ' επέκταση έναντι της Ευρωπαϊκής

²⁰³ Βλ. Helmut Schmidt (2003), Η αυτοδυναμία της Ευρώπης, προοπτικές για τον 21^ο αιώνα, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 218.

²⁰⁴ Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», 29/11/04.

Ένωσης. Το Κυπριακό πρόβλημα δεν απασχολεί μόνο τους Κυπρίους. Είναι ταυτόχρονα ένα ευρωπαϊκό και διεθνές πρόβλημα. Γι' αυτό ήταν και εξακολουθεί να παραμένει ένα σημαντικό εμπόδιο για την Τουρκία. Και αυτό επιβεβαιώνεται από τις τεράστιες προσπάθειες που κατεβλήθησαν από τη διεθνή κοινότητα και που οδήγησαν στο Σχέδιο Ανάν.

Για πολλούς πολιτικούς αναλυτές, καθώς και για την πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων, αυτή η διαδικασία στόχευε πρωταρχικά στο να διευκολύνει την τουρκική ενταξιακή πορεία και όχι να επιλύσει το Κυπριακό πρόβλημα. Γι' αυτό και η τελική μορφή του Σχεδίου ήταν τέτοια, ούτως ώστε η Τουρκία και οι Τουρκοκύπριοι δεν είχαν καμία επιφύλαξη να το αποδεχθούν, την ίδια στιγμή που οι Ελληνοκύπριοι το καταψήφισαν. Η εξέλιξη αυτή συνέτεινε, ούτως ώστε η Άγκυρα και οι Τουρκοκύπριοι να διεκδικήσουν την ηθική υπεροχή. Η Ε.Ε. βρίσκεται σε δύσκολη θέση. Από τη μία, υπάρχουν αρχές και δεδομένα, τα οποία δεν μπορούν να παραβιαστούν και, από την άλλη, υπάρχουν πολλά σοβαρά θέματα σε σχέση με την Τουρκία, τα οποία πρέπει να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά. Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς θα κινηθούμε προς τα εμπρός. Η Άγκυρα πρέπει να δεχθεί και να αντιμετωπίσει την Κυπριακή Δημοκρατία ως ένα ισότιμο κράτος-μέλος των Ηνωμένων Εθνών και της Ε.Ε.

Φιλοσοφικά, ο στόχος θα ήταν να προωθηθεί ένα σχέδιο για το Κυπριακό, το οποίο θα λαμβάνει υπ' όψιν τους βασικούς στόχους της κάθε εμπλεκόμενης πλευράς, ούτως ώστε να προωθηθεί μία λύση του προβλήματος και να πάψει το Κυπριακό να είναι εμπόδιο για την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας.

Τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων, που συνήλθε στις αρχές Δεκεμβρίου 2009, ως προς την αξιολόγηση της ενταξιακής πορείας της Τουρκίας, χαρακτηρίζονται από τη λέξη στασιμότητα: Επί του παρόντος, δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις για να αποκτήσει η διαπραγμάτευση τη συνήθη δυναμική, χωρίς παγωμένα κεφάλαια και χωρίς την αποφυγή ανοίγματος των κεφαλαίων που κλειδώνουν την πλήρη ένταξη, ούτε και υπάρχει περίπτωση να υπάρξει η απαιτούμενη ομοφωνία για τη διακοπή των ενταξιακών διαπραγματεύσεων.

Χαρακτηριστικό των λεπτών υπό διαμόρφωση νέων ευρωπαϊκών ισορροπιών είναι η απομόνωση της Βρετανίας, που επιχείρησε στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων να απαλείψει από το κείμενο των συμπερασμάτων την υποχρέωση της Τουρκίας για τις δεσμεύσεις της απέναντι στην Κύπρο. Ωστόσο, άμεσες ήταν οι αντιδράσεις της σουηδικής προεδρίας, της Γαλλίας και της Ολλανδίας. Μια ακόμη σημαντική εξέλιξη είναι

η απουσία της συνήθους θορυβώδους δημόσιας στήριξης που προσφέρουν οι ΗΠΑ στην άνευ όρων συνέχιση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας.

Με τα παραπάνω δεδομένα είναι κάτι περισσότερο από βέβαιο ότι μόνη περίπτωση να βγουν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας από τη σημερινή στασιμότητα είναι να υπάρξουν οι προϋποθέσεις για επίλυση του Κυπριακού, έτσι ώστε η Άγκυρα να συμμορφωθεί προς τις ανειλημμένες υποχρεώσεις της απέναντι στη Λευκωσία και η τελευταία να επιτρέψει το άνοιγμα των κεφαλαίων που έχουν παγώσει.

Σε κάθε περίπτωση όλοι γνωρίζουν ότι και στην καλύτερη για την Τουρκία εκδοχή των εξελίξεων της οι κρίσιμες αποφάσεις θα ληφθούν στο τέλος της επόμενης δεκαετίας ή ακόμη και στην αρχή της μεθεπόμενης: Σε πρόσφατη συνέντευξή του στο Newsweek, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών, Νταβούτογλου διατύπωσε τη βεβαιότητα ότι στην εκατοστή επέτειο της ανακήρυξης της Δημοκρατίας από τον Κεμάλ το 2023 η χώρα του θα είναι πλήρες μέλος της Ε.Ε., μια έμμεση αλλά σαφής παραδοχή ότι στην Άγκυρα δεν υπάρχουν αυταπάτες για τον πραγματικό χρονικό ορίζοντα της διαπραγμάτευσης.

Η στρατηγική Χριστόφια συνίσταται στο ότι η Λευκωσία αδιαφορεί για το αν η Τουρκία ενταχθεί τελικώς στην Ένωση. Κύριο μέλημά της είναι πώς θα αξιοποιήσει τις ευρωτουρκικές ενταξιακές διαπραγματεύσεις για να πετύχει όσο το δυνατόν περισσότερα προς την κατεύθυνση της επίλυσης του Κυπριακού. Υπό αυτό το πρίσμα, η Κύπρος είναι υπέρ της συνέχισης των διαπραγματεύσεων Τουρκίας - Ε.Ε. Παρά τα κατά καιρούς λεγόμενα, η ίδια η Λευκωσία δεν προτίθεται ποτέ να μπλοκάρει τις ευρωτουρκικές συνομιλίες. Βέτο θα θέσει μία και μοναδική φορά: αν έχουν ολοκληρωθεί οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις και η Τουρκία ετοιμάζεται να μπει πλέον στην Ευρωπαϊκή Ένωση, χωρίς όμως να έχει λυθεί ακόμη το Κυπριακό.

5.8. ANTI ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ

Ογδόντα και πλέον χρόνια από την ίδρυσή της, η Τουρκία αντιμετωπίζει ίσως τη μεγαλύτερη και σοβαρότερη πρόκληση της σύγχρονης μετακεμαλικής ιστορίας της. Η ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας συνδέεται άμεσα με την προσπάθεια εκδημοκρατισμού της, μέσα από οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και συνταγματικές μεταρρυθμίσεις.

Ωστόσο, οι διαδικασίες εκδημοκρατισμού και εξευρωπαϊσμού δεν ταυτίζονται πάντα. Η διαδικασία της διεύρυνσης δύναται να δημιουργήσει έναν μοχλό εξευρωπαϊσμού, αλλά η ιδιάζουσα περίπτωση της τουρκικής υποψηφιότητας δεν καθιστά αναμενόμενη την αποτελεσματικότητά του.²⁰⁵ Αν και μοιράζονται πολλά κοινά στοιχεία, η δυναμική του εξευρωπαϊσμού σηματοδοτεί διαφορετικές εξελίξεις από αυτή της διαδικασίας εκδημοκρατισμού μιας χώρας. Είτε μελετούμε πολιτικές, είτε πολιτεύματα, υπάρχουν δύο τρόποι για να διακρίνουμε τις δομικές αλλαγές που επιφέρει ο εξευρωπαϊσμός σε ένα κράτος. Καταρχήν, ο εξευρωπαϊσμός είναι μια επίπονη διαδικασία εκσυγχρονισμού της άσκησης πολιτικών και της συνολικής λειτουργίας του κράτους. Η αλλαγή, που εν προκειμένω, ταυτίζεται με τον εξευρωπαϊσμό απαιτεί μια σειρά μεταρρυθμιστικών μέτρων, δομικών, διοικητικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών. Ο δεύτερος παράγοντας έχει να κάνει με το πόσο «δεκτικοί» είναι στις αλλαγές οι πολιτικοί και τοπικοί παράγοντες και το πόσο επιρρεπείς είναι στις πιέσεις των ομάδων συμφερόντων.²⁰⁶

Η Ευρώπη αποτελούσε για τον Κεμάλ Ατατούρκ ένα στρατηγικής σημασίας πολιτιστικό και πολιτισμικό μέγεθος, καθώς και έναν πολιτικό εταίρο με επιτυχημένο οικονομικό υπόδειγμα, το οποίο θα έπρεπε να αποτελέσει «πρότυπο και παράδειγμα προς μίμηση για την Τουρκία».²⁰⁷ Η 17^η Δεκεμβρίου 2004 αποτελεί μια ιστορική ημέρα, κυρίως για την Τουρκία, που παρά τις όποιες εντάσεις, πήρε τελικά την πολυπόθητη ημερομηνία και μια διατύπωση για τον τελικό στόχο της διαπραγμάτευσης. Η αλήθεια όμως είναι ότι από τότε ξεκινά η αναμέτρηση της Τουρκίας με τον εαυτό της. Η Τουρκία καλείται σήμερα να αντιμετωπίσει εξαιρετικά δύσκολες και μεγάλες προκλήσεις στο εσωτερικό της και στις σχέσεις της με τους γείτονές της.

Πρέπει να τηρηθούν τα κριτήρια ένταξης, τα οποία άλλωστε θα συμβάλλουν θετικά στην συγκατοίκηση των πολιτισμών και στην εύρυθμη λειτουργία των κρατών μεταξύ τους. Δυστυχώς, όμως, όπως επιβεβαιώνουν και οι επίσημες ευρωπαϊκές εκθέσεις, οι προσπάθειες της Τουρκίας υστερούν έναντι των κριτηρίων που τίθενται αντικειμενικά και υπεύθυνα για κάθε νέα ένταξη.

²⁰⁵ Asuman Göksele (2001), "Europeanization of the Turkish Administrative System: Enlargement as a tool of Europeanization", paper prepared for the first YEN Research Meeting, Sienna, November, p.20, βλ. http://www.essex.ac.uk/ECpR/standinggroups/yen/paper_archive/1st_yen_meet_papers/goksel2001.pdf, 18/12/09

²⁰⁶ Βλ. Μαζιώτης Δ. (2006), «Προκλήσεις και εγγενή διλήμματα από την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας», Ενημερωτικό Δελτίο «Διεθνείς Εξελίξεις», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, τεύχος 6, σελ.2.

²⁰⁷ Βλ. Πεσμαζόγλου Στ. (1993), Ευρώπη-Τουρκία, αντανάκλασεις και διαθλάσεις, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 194-96.

Βέβαια, δεν πρέπει να παραβλέψουμε τη σημασία του γεγονότος ότι σήμερα η Τουρκία μιλά, συζητά και ανιχνεύει δρόμους προς απόκτηση ισχυρότερης ευρωπαϊκής «ταυτότητας». Πολλοί είναι εκείνοι που παρομοιάζουν τη γείτονα χώρα με «μαθητευόμενο μάγο», ο οποίος ανακαλύπτει σιγά-σιγά τις δυνατότητές του και τις δοκιμάζει με προσεκτικό, αλλά ενίοτε και αδέξιο, τρόπο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΩΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η διενεργηθείσα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί μια ιστορική πρόκληση για το μέλλον της γηραιάς ηπείρου. Η διεύρυνση του 2004, η οποία αύξησε τα μέλη της από 15 σε 25, και το 2007 σε 27, θεωρείται μια σημαντική πρόοδος αλλά, ταυτόχρονα, απαιτεί και ριζικές αλλαγές στο όλο οικοδόμημα. Το γεγονός αυτό άνοιξε και πάλι τη συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης. Μια συζήτηση που διαρκεί, βέβαια, όσο και η πορεία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η πορεία αυτή, από την ίδρυση της ΕΚΑΧ μέχρι και τις μέρες μας, παρακολουθήθηκε από θεωρητικές προσεγγίσεις που στόχευαν στην ικανοποιητική ερμηνεία των ενοποιητικών φαινομένων.²⁰⁸ Αναζητούσαν τις στρατηγικές και πολιτικές εκείνες, μέσω των οποίων θα μπορούσε να συντελεστεί η μετάβαση από το εθνικό στο υπερεθνικό σύστημα και συνακόλουθα από τους εθνικούς στους υπερεθνικούς θεσμούς.

Οι προσεγγίσεις αυτές ατόνησαν, καθώς το κύριο βάρος ή και το αποκλειστικό δόθηκε στην οικονομική ή, καλύτερα, νομισματική ενοποίηση και υποβαθμίστηκε η πολιτική ενοποίηση. Η πορεία αυτή της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αντιμετωπίστηκε αδιάφορα ή και εχθρικά από την πλειονότητα των Ευρωπαίων πολιτών. Έτσι, αναπτύχθηκαν κοινωνικά κινήματα, τα οποία αποτελούν, στην αυγή του 21^{ου} αιώνα, ενθαρρυντικά σημεία της αφύπνισης των πολιτών και της διάθεσής τους να αντισταθούν στις επιλογές των ισχυρών.

Στο πλαίσιο αυτό κινήθηκε και η πρόταση της Γερμανίας (Fischer, Schröder) περί ομοσπονδιακής προοπτικής της ενωμένης Ευρώπης. Η πρόταση αυτή, σε συνδυασμό με τις προτάσεις για ενισχυμένες συνεργασίες στο πλαίσιο της Ε.Ε, πυροδότησε μια έντονη πολιτική συζήτηση στην οποία τέθηκαν καίρια ερωτήματα για το μέλλον της Ε.Ε.

Η προβληματική αυτή για ομοσπονδιακό μοντέλο προσκρούει στους σχεδιασμούς για το μέλλον της Ευρώπης των άλλων ισχυρών κρατών, όπως της Βρετανίας και της Γαλλίας. Το ερώτημα, όμως, για το ποια Ευρώπη θέλουμε, παραμένει. Η απάντηση στο τοπίο της σημερινής Ε.Ε. δεν πρέπει να είναι η φυγή προς τα πίσω και η νοσταλγική υπεράσπιση του εθνικο-δημοκρατικού μοντέλου. Απεναντίας, ενδεδειγμένη απάντηση αποτελεί ο συνεχής αγώνας για την πραγμάτωση μιας νέας κοσμοπολίτικης

²⁰⁸ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.276.

τάξης με ριζοσπαστικό περιεχόμενο, που θα αποσυνδέσει τους ιστορικά προσδιορισμένους όρους του τριπτύχου «εθνικό κράτος-αντιπροσωπευτική δημοκρατία-ιδιότητα του πολίτη», δίνοντας οικουμενική διάσταση στα ανθρώπινα δικαιώματα και την πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική δημοκρατία.

Προς αυτή την κατεύθυνση, θα πρέπει να αναζητηθεί η καταλληλότερη και δημοκρατικότερη μορφή για τη συγκρότηση αυτής της ιστορικά πρωτότυπης διαδικασίας και ενιαίας πολιτικής μορφής της Ευρώπης, η οποία θα συνυπολογίζει τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα, θα σέβεται τις εθνικές ιδιομορφίες, τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, την περιφερειακή και κοινωνική συνοχή. Επομένως, στην ορατή πορεία, η Ε.Ε. θα συνδυάζει στοιχεία ομοσπονδιακά, διακυβερνητικά και περιφερειακής αποκέντρωσης. Νεολογίζοντας, όπως οι Γάλλοι, θα μιλούσαμε για έναν «διακυβερνητικό φεντεραλισμό», ο οποίος στην ωρίμανσή του θα δώσει το επιθυμητό μοντέλο.²⁰⁹

Στην πορεία αυτή, οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν την ομοσπονδιακή θεωρία θα αποτελέσουν την πυξίδα και την προϋπόθεση για την ανάδειξη των νέων, πρωτότυπων οργανωτικών σχημάτων. Κυρίως, όμως, θα πρέπει να εμπεδωθεί η εμπιστοσύνη των ευρωπαίων πολιτών προς το νέο οραματικό μέλλον της Ευρώπης με συγκεκριμένες πολιτικές και αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Βέβαια, η Ευρώπη δεν μπορεί να γίνει ομοσπονδία σαν αυτές που εννοούμε σήμερα, όταν χρησιμοποιούμε τον όρο. Είχε εξ αρχής και θα έχει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα, συμβιβάζοντας το εθνικό κράτος, που είναι γέννημα και θρέμμα της, με τις απαιτήσεις της αλληλεξάρτησης.²¹⁰

6.1. ΕΙΝΑΙ ΩΡΙΜΟ ΚΑΙ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟ ΤΟ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ; ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αρχικά, θα λέγαμε ότι, παρά τις συνήθεις ρητορείες στην ευρωπαϊκή ατμόσφαιρα, η ευρωπαϊκή πολιτική και οικονομία δεν έχουν αποδειχτεί το ομοσπονδιακό πρότυπο ως οδηγό τους. Αυτό φαίνεται αμέσως μέσω της σύγκρισης των βρετανικών, γαλλικών και γερμανικών σχεδιασμών για το μέλλον της Ευρώπης. Στη Μεγάλη Βρετανία η έννοια σηματοδοτεί απλά μια απειλή της εθνικής κυριαρχίας, η οποία ασκείται μέσω ιστορικών

²⁰⁹ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.277.

²¹⁰ Βλ. Καζάκος Π. (2003), Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία. Ιστορική ταυτότητα, θεσμοί και υπερέκταση στην Ευρώπη, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.39.

θεσμών, όπως το κοινοβούλιο και η εκλεγμένη κυβέρνηση. Στη Γαλλία επίσης, ο όρος Ομοσπονδία χρησιμοποιείται μόνο στις παρυφές της πολιτικής και εκεί με εξειδικεύσεις που αφήνουν πολλά ζητήματα αδιευκρίνιστα. Την κεντρική σκηνή, ωστόσο, έχει καταλάβει γερά η γκωλική αντίληψη της Ευρώπης των εθνικών κρατών. Συναφώς διαπιστώνουμε ότι δεν συμπίπτουν ορισμοί συμφερόντων και κίνητρα των «παικτών».

Η Ε.Ε., συνεπώς, είναι άλλο πράγμα, που δεν εξομοιώνεται με κάποιο από τα γνωστά μοντέλα. Δεν είναι μια ένωση κρατών. Ούτε μια συνομοσπονδία γιατί είτε την ξεπερνάει, καθώς έχει ομοσπονδιακά στοιχεία, είτε δεν τη φτάνει, εφόσον της λείπουν τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε συνομοσπονδίας (λ.χ. άμυνα). Έχει πολλά στοιχεία ομοσπονδίας, καθώς έχει πάρει αποκλειστικές σε θέματα νομισματικής πολιτικής, εξωτερικού εμπορίου, πολιτικού ανταγωνισμού, εσωτερικής αγοράς, αλιείας ή γεωργίας, ή τις μοιράζεται με τα κράτη-μέλη (περιφερειακή πολιτική, περιβάλλον, έρευνα). Ωστόσο, παραμένει απλή διακυβερνητική συνεργασία, αν και με τάση ολοκλήρωσης, στο συντονισμό των οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών.

Η προβληματική για ομοσπονδιακό μοντέλο της Ευρώπης προσκρούει, κυρίως, στον αρνητικό χαρακτήρα της σημερινής Ε.Ε. και προκαλεί εύλογες ανησυχίες και έντονο σκεπτικισμό.²¹¹ Οι ανησυχίες αυτές πηγάζουν από τις έμμεσες, πλην σαφείς, προθέσεις των ισχυρών οικονομικών και πολιτικών κύκλων της Ευρώπης να ηγεμονεύσουν του ευρωπαϊκού χώρου. Επομένως, ένα ομοσπονδιακό μοντέλο της Ε.Ε., με τα σύγχρονα δεδομένα, μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία ενός υπερεθνικού, πανίσχυρου υπερκράτους, υπό την ηγεμονία των ισχυρών.

Οφείλουμε, συνεπώς, να συνειδητοποιήσουμε ότι το εγχείρημα της ενοποίησης είναι ιστορικά πρωτόγνωρο, και, υπ' αυτή την έννοια, θα αποτελέσει μια θεσμική καινοτομία, καθώς δεν μπορεί να ενταχθεί σε στερεότυπα σχήματα. Η Ένωση συνυπάρχει με τα κράτη-μέλη στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών, άρα η Ε.Ε. και τα συστατικά της μέρη διατηρούν τη διεθνή υποκειμενικότητά τους. Προς αυτή την κατεύθυνση, θα πρέπει να αναζητηθεί η καταλληλότερη και δημοκρατικότερη μορφή για τη συγκρότηση αυτής της ιστορικά πρωτότυπης διαδικασίας και ενιαίας πολιτικής μορφής της Ευρώπης, η οποία θα συνυπολογίζει τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα, θα σέβεται τις εθνικές ιδιομορφίες, τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, την περιφερειακή και κοινωνική συνοχή.

²¹¹ Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.297.

Επομένως, στην παρούσα φάση η Ευρωπαϊκή Ένωση θα συνδυάζει στοιχεία ομοσπονδιακά, διακυβερνητικά και περιφερειακής αποκέντρωσης. Ωστόσο, οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν την ομοσπονδιακή θεωρία μπορούν να αποτελέσουν την προϋπόθεση για την ανάδειξη των νέων οργανωτικών σχημάτων. Θα πρέπει να γίνουν αργά και σταθερά βήματα, ώστε το αποτέλεσμα να είναι η ωρίμανση των συνθηκών πολιτικής ένωσης, ώστε το νέο ευρωπαϊκό σχήμα να είναι εφικτό και επιθυμητό.

Αυτό, λοιπόν, που συμβαίνει δεν είναι η ομοσπονδιοποίηση της Ε.Ε. με την στενή του όρου σημασία, αλλά η προσαρμογή της ιδιαιτερότητάς της στις νέες συνθήκες. Μια προσαρμογή που, μετά την μεγάλη διεύρυνση κυρίως, κρίνεται αναγκαία.

Πολλοί είναι, όμως, αυτοί που πιστεύουν πως η διεύρυνση θα οδηγήσει την Ένωση σε παράλυση και σε αδυναμία να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των καιρών. Αυτή η πιθανή αδυναμία αποτελεί, προφανώς, τη γενεσιουργό αιτία της συζήτησης περί ευελιξίας ή, πιο συγκεκριμένα, περί της ενισχυμένης συνεργασίας. Σε μια πρώτη μελλοντική θεώρηση είναι λογικά αδύνατο 27 εκπρόσωποι κρατών να συμφωνούν ομόφωνα για θέματα ευρωπαϊκής πολιτικής. Άλλωστε, έχει ήδη επιτευχθεί ένα κοινό επίπεδο ολοκλήρωσης εντός του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη που επιθυμούν να προχωρήσουν σε άλλους τομείς συνεργασίας, να το πράξουν. Η στενότερη συνεργασία, λοιπόν, προτείνεται ως λύση για μια εξελισσόμενη και όχι στάσιμη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Καταλήγοντας, κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε το ενδεχόμενο εφαρμογής ορισμένων μορφών διαφοροποιημένης συνεργασίας στη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να λειτουργήσει ως μηχανισμός προώθησης της ενοποιητικής δύναμης, απελευθερώνοντάς την από τις εμπλοκές των κρατών-μελών. Ανεξάρτητα από τη θέση μας απέναντι στο ζήτημα της στενότερης συνεργασίας, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι, στην καρδιά του ζητήματος βρίσκονται τα κράτη-μέλη και το εάν αυτά επιθυμούν μια ουσιαστικά ομοσπονδιακή εξέλιξη ή εάν προτιμούν να αγωνιστούν για τη διατήρηση και προστασία της ήδη περιορισμένης κρατικής τους κυριαρχίας. Πρόκειται ουσιαστικά για το κλασικό ερώτημα της ισορροπίας ανάμεσα στον διακυβερνητικό και τον υπερεθνικό χαρακτήρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

6.2. ΕΠΑΝΑΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ

Πριν από κάθε ενέργεια περί ομοσπονδιακού μοντέλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να τεθούν νέοι στόχοι, η πραγμάτωση των οποίων θα καταστήσει την Ε.Ε. θελκτική στους ευρωπαίους πολίτες και θα διευκολύνει τα επόμενα βήματά της.

Καταλύτης των επιδιωκόμενων αλλαγών σήμερα είναι η διεύρυνση προς Ανατολάς και προς το Νότο. Η διεύρυνση επενεργεί τόσο στο θεσμικό όσο και στο επίπεδο της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Εμφανίζεται ως ένα αναπόδραστο φαινόμενο. Κανένα κράτος-μέλος δεν προέβαλε σε επίπεδο αρχής αντιρρήσεις ή επιφυλάξεις, αν και ορισμένα έδειχναν να υπομένουν μάλλον την εξέλιξη παρά να την διαμορφώνουν πρωτοβουσιακά και ενεργά. Η ιστορία έπαιξε ρόλο στην αποδοχή της διεύρυνσης, όπως και οι ορισμοί συμφερόντων σε ισχυρές κυβερνήσεις της Ε.Ε., όπως η Μεγάλη Βρετανία και η Γερμανία. Η διεύρυνση συμπίπτει με το μετασχηματισμό της ευρωπαϊκής οικονομίας, με αποτέλεσμα να τροφοδοτεί νέες συζητήσεις για το οικονομικό μοντέλο. Η μεγάλη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε καμία περίπτωση, δεν θα πρέπει να αλλοιώσει ή να περιορίσει την προοπτική της εμβάθυνσης και μετεξέλιξης της Ένωσης σε γνήσια Πολιτική Ένωση.

Ένας ακόμη στόχος της ευρωπαϊκής ενοποίησης οφείλει να είναι η πραγματική οικονομική ενοποίηση της Ε.Ε. Σήμερα, οι περισσότεροι αναγνωρίζουν ότι ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια για την πολιτική ένωση των λαών της γηραιάς ηπείρου είναι η ατελής οικονομική ένωση, που στην πραγματικότητα, μέχρι στιγμής, είναι μόνο η νομισματική. Η πραγματική οικονομική ένωση της Ευρώπης δεν μπορεί να περιορίζεται στην εναρμόνιση των επιμέρους εθνικών οικονομιών των κρατών-μελών της Ένωσης. Η σημερινή κατάσταση, λοιπόν, που χαρακτηρίζεται από την ισχυρή νομισματική διάσταση και την ατελή έως ανύπαρκτη οικονομική πτυχή, είναι ανισοβαρής. Δεν θα μπορέσει να επιβιώσει για μεγάλο χρονικό ως αξιόπιστο σχήμα.²¹² Η Ένωση θα πρέπει να αποκτήσει ολοκληρωμένη οικονομική πολιτική με το να συμπληρωθεί η νομισματική ένωση να από την οικονομική ένωση. Με τον τρόπο αυτό, τα συστατικά στοιχεία της ΟΝΕ θα αποκτήσουν όλα την ίδια βαρύτητα.

Επιπλέον, η ενδυνάμωση των αναδιανεμητικών πολιτικών για την επίτευξη της πραγματικής σύγκλισης και συνοχής στον ευρύτερο χώρο της διευρυμένης Ένωσης

²¹² Βλ. Τζόκας Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.301.

αποτελεί ακόμη ένα σημείο αναφοράς στη διαδικασία μετεξέλιξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε Πολιτική Ένωση, αφού θα συμβάλλουν στην καταπολέμηση των διαπεριφερειακών και κοινωνικών ανισοτήτων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να συνιστά μια πολιτική κοινότητα δημοκρατικών αξιών που έχουν ως επίκεντρο τον άνθρωπο, τη ζωή και την προσωπικότητά του. Τις αξίες αυτές, που συνιστούν την ευρωπαϊκή ιδέα και αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του οικοδομήματος της ενοποίησης της Ευρώπης, μέχρι τώρα η Ένωση δεν τις αναδείκνυε όσο έπρεπε. Στο πλαίσιο αυτό, έρχεται η Συνθήκη της Λισσαβώνας, η οποία ενσωματώνει με νομικά δεσμευτικό τρόπο τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

Επιπροσθέτως, σημαντικός άξονας της Ευρωπαϊκής ενοποίησης είναι αυτός που αναφέρεται στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Και στον τομέα αυτόν, έρχεται η Συνθήκη της Λισσαβώνας, η οποία εισάγει, αναμφίβολα, μια από τις σημαντικότερες θεσμικές καινοτομίες με τη δημιουργία θέσης Υπατού Εκπροσώπου της Ένωσης.²¹³ Αξιοποιώντας τις νέες δομές και τους μηχανισμούς για την ανάπτυξη συνεκτικής εξωτερικής λειτουργίας, η Ένωση είναι σε θέση να λειτουργήσει πρωταγωνιστικά στο διεθνές σύστημα, ξεκινώντας από το πεδίο των εξωτερικών οικονομικών σχέσεων και φθάνοντας μέχρι τον τομέα ασφάλειας και άμυνας.²¹⁴

Τέλος, η αρχή της επικουρικότητας και το συναφές ζήτημα του τεκμηρίου αρμοδιότητας μεταξύ της Ένωσης και των κρατών-μελών είναι θεμελιώδεις για την προοπτική της Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η αρχή αυτή δίνει το δικαίωμα στην Ε.Ε. να ασκεί εκείνες τις πολιτικές, στις οποίες η δράση της είναι αποτελεσματικότερη για τους πολίτες σε σχέση με τη δράση των κυβερνήσεων ή των περιφερειακών αρχών. Παράλληλα, η δράση αυτή κρίνεται περισσότερο επωφελής για το κοινό συμφέρον της Ένωσης. Η αρχή της επικουρικότητας ανταποκρίνεται στη λογική και το πρότυπο της Πολιτικής Ένωσης της Ευρώπης, καθώς, σταδιακά, μεταβιβάζει εξουσίες από τις εθνικές κυβερνήσεις στην Ε.Ε. επίσης, επιδιώκει να αποτρέψει την οικοδόμηση υπερσυγκεντρωτικών θεσμών στην πορεία προς την ομοσπονδιακή συγκρότηση της Ένωσης, όταν η αρχή της επικουρικότητας επιτάσσει τη λήψη αποφάσεων, σε κάποιους τομείς, από τα εγγύτερα προς τους πολίτες κέντρα.

²¹³ Βλ. Ιωακειμίδης Π. Κ. (2008), Η Συνθήκη της Λισσαβώνας, παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 105.

²¹⁴ <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/0C90F7203DC27C1CC225715B0023AE5A?OpenDocument>, 19/12/09.

Το ενωσιακό θεσμικό οικοδόμημα, παρ' όλες τις καθυστερήσεις που σημειώθηκαν και τις εγγενείς αδυναμίες που το σκιάζουν, παρουσιάζεται στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα ασφαλώς περισσότερο ώριμο. Ανιχνεύοντας κανείς την ποιοτική συμβολή της Συνθήκης της Λισσαβώνας στη θεσμική και πολιτική εξέλιξη της ευρωπαϊκής συγκρότησης, προβάλλει για πρώτη φορά, ίσως, η εικόνα ενός τελικού ενοποιητικού εγχειρήματος.²¹⁵ Η νέα Συνθήκη δίνει μια νέα δυναμική στην πορεία της ενοποίησης, σεβόμενη παράλληλα τις διαφορετικές εθνικές προτιμήσεις και ιδιαιτερότητες.²¹⁶ Ολοκληρώθηκε λοιπόν, η φάση των συζητήσεων, της ενδοσκοπήσης και των θεωρητικών αναζητήσεων και άρχισε η εποχή της δράσης. Η Ευρώπη διαθέτει πια το θεσμικό οπλοστάσιο που θα της επιτρέψει να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις ενός παγκοσμιοποιημένου πολιτικο-οικονομικού σκηνικού. Η νέα Συνθήκη συνειδητά επιδιώκει να προβάλει την Ένωση ως κύριο γραφειοκρατικό, τεχνοκρατικό μόρφωμα, ανεξάρτητα από τις συνέπειες των επιμέρους ρυθμίσεων, σε μια χρονική περίοδο που η πρόκληση για την πολιτική εμβάθυνση είναι, ίσως, ισχυρότερη.²¹⁷

²¹⁵ Βλ. Χρυσόχοος Δ. Ν., «Η Ευρωπαϊκή Προοπτική μετά τη Λισσαβόνα», Ευρωπαϊκή Έκφραση, τ. 68, 1^ο τρίμηνο 2008, σελ.21.

²¹⁶ <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/European+Policy/>, 19/12/09

²¹⁷ Βλ., Ιωακείμης Π. Κ. (2008), «Η Συνθήκη της Λισσαβώνας – παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση», Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.134.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ- ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έμεινε ανεξίτηλη στη μνήμη των λαών ως ο πιο καταστρεπτικός πόλεμος που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα, με απώλειες τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Η απάντηση των λαών της γηραιάς ηπείρου στα ερείπια που άφησε ο πόλεμος αυτός και στη διαίρεση της Ευρώπης, υπό το φάσμα του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, ήταν η δημιουργία ενός θεσμικά ενιαίου χώρου που θα διασφάλιζε, μέσω της συνεργασίας των κρατών, την ειρήνη, τη δημοκρατία και την ευημερία των λαών.²¹⁸ Πάνω σε αυτές τις αξίες στηρίχθηκε και το όραμα των τότε ηγετών για μια ενωμένη Ευρώπη.

Πενήντα και πλέον χρόνια μετά την «πρόσκληση για ένωση» μπορούμε να πούμε ότι το εγχείρημα έχει γενικά πετύχει. Η εικόνα της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε πολιτικό, στρατηγικό και οικονομικό επίπεδο, απέχει πολύ από την κοινότητα των 6, 9, 12 και 15 χωρών-μελών που γνωρίζαμε μέχρι πριν από λίγα χρόνια. Η πολυεθνική ολοκλήρωση έχει εδραιώσει την ειρήνη, έχει καταστήσει εταίρους τους πρώην εχθρούς, έχει εξασφαλίσει την ισότητα όλων των συμμετεχόντων λαών έναντι των κοινών νόμων, έχει προσφέρει ευκαιρίες ανάπτυξης όλων και επομένως έχει εξασφαλίσει τη σχετική ευημερία όλων των συμμετεχόντων εθνών. Με λίγα λόγια, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει γίνει μια νησίδα ειρήνης και ευημερίας μέσα σε έναν κόσμο που δυστυχώς εξακολουθεί να υποφέρει από τις καλλιεργούμενες εθνικές, φυλετικές, θρησκευτικές και άλλες διαφορές.²¹⁹

Θα επιβιώσει, θα καταρρεύσει ή θα κυριαρχήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση;²²⁰ Το υπαρξιακό αυτό ερώτημα θα θεωρείτο εξόχως αδιανόητο μόλις δέκα χρόνια πριν. Και όμως, τα τελευταία χρόνια το ερώτημα τίθεται. Και τίθεται καθώς η Ένωση συμπλήρωσε πενήντα και πλέον χρόνια ύπαρξης.²²¹ Από τη μια πλευρά, υπάρχει το σενάριο της κατάρρευσης και οι παράγοντες που μπορεί να οδηγήσουν σε κάτι τέτοιο συνοψίζονται στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, στη ραγδαία διεύρυνση της Ένωσης με νέα μέλη, πλήττοντας τη συνοχή της, και στην έλλειψη ισχυρής πολιτικής νομιμοποίησης της Ένωσης.

²¹⁸ Βλ. Μαυρίκος Γ., «Ο ρόλος της Ευρώπης στο παγκόσμιο περιβάλλον», Ευρωπαϊκή Έκφραση τ. 68, 1^ο τρίμηνο 2008, σελ.14.

²¹⁹ Βλ. Μούσης Ν. Σ. (2003), Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο- Οικονομία- Πολιτική, 10^η αναθεωρημένη έκδοση, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.543.

²²⁰ Βλ. Ιωακείμιδης Π. Κ. (2007), Θα επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση;, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.11.

²²¹ Γεγονός που εορτάστηκε στις 25 Μαρτίου 2007, με την έκδοση σχετικής δήλωσης, «Δήλωση του Βερολίνου», η οποία επιχειρεί, μεταξύ άλλων, να διαγράψει την πορεία της Ένωσης για το μέλλον.

Και από την άλλη, στον αντίποδα των απόψεων ότι η παγκοσμιοποίηση απειλεί την Ευρωπαϊκή ενοποίηση και ότι ο 21^{ος} αιώνας θα είναι αιώνας παρακμής για την Ευρώπη, βρίσκονται οι απόψεις ακριβώς εκείνες που θεωρούν ότι ο 21^{ος} αιώνας θα είναι ο αιώνας της Ευρώπης» και ότι όχι μόνο δεν απειλείται με παρακμή αλλά αντίθετα προορίζεται να κυριαρχήσει μέσα στον νέο αιώνα.

Οι ελπίδες για μια αποτελεσματικότερη Ευρώπη και με βελτιωμένα και σύγχρονα θεσμικά όργανα για μια Ευρωπαϊκή Ένωση 27 κρατών-μελών, αναζωπυρώνονται με την εφαρμογή της Συνθήκης της Λισσαβώνας. Σε αυτό το σημείο, ανιχνεύοντας κανείς την ποιοτική συμβολή της Συνθήκης στη θεσμική και πολιτική εξέλιξη της ευρωπαϊκής συγκρότησης, προβάλλει για πρώτη φορά, ίσως, η εικόνα ενός τελικού ενοποιητικού εγχειρήματος.²²² Η νέα Συνθήκη δίνει μια νέα δυναμική στην πορεία της ενοποίησης, σεβόμενη παράλληλα τις διαφορετικές εθνικές προτιμήσεις και ιδιαιτερότητες.²²³ Ολοκληρώθηκε λοιπόν, η φάση των συζητήσεων, της ενδοσκόπησης και των θεωρητικών αναζητήσεων και άρχισε η εποχή της δράσης. Η Ευρώπη διαθέτει πια το θεσμικό οπλοστάσιο που θα της επιτρέψει να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις ενός παγκοσμιοποιημένου πολιτικο-οικονομικού σκηνικού.

Σε αυτό το σημείο, όμως, τίθεται και ένα άλλο ερώτημα: Θα αποτρέψει η διεύρυνση την περαιτέρω εμβάθυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Η δυνατότητα της Ε.Ε να λειτουργεί αποτελεσματικά, ανταποκρινόμενη στις ανησυχίες των πολιτών της, μπορεί και πρέπει να βελτιωθεί περαιτέρω, όχι όμως σταματώντας τη διεύρυνση. Η Ε.Ε μπορεί να συνεχίσει να διευρύνεται και να εμβαθύνεται μέσω του προσεκτικού χειρισμού της διαδικασίας προσχώρησης, παράλληλα με τις εσωτερικές μεταρρυθμίσεις των θεσμικών οργάνων και των πολιτικών της.

Το ζήτημα που θα εξακολουθεί να απασχολεί την Ένωση είναι η ικανότητά της να απορροφήσει ακόμα περισσότερα μέλη. Από την ικανότητα απορρόφησης της Ε.Ε θα εξαρτηθεί εάν θα είναι σε θέση να υποδεχθεί νέα κράτη-μέλη, χωρίς να παύσει να λειτουργεί αποτελεσματικά. Η ικανότητα απορρόφησης αποτελεί έννοια, πρωτίστως, λειτουργική. Η Επιτροπή την όρισε τον Νοέμβριο του 2005, ως εξής: «για το ρυθμό της διεύρυνσης πρέπει να ληφθεί υπόψη η ικανότητα απορρόφησης της Ένωσης. Ο σκοπός της διεύρυνσης συνίσταται στην από κοινού υλοποίηση ενός οράματος που βασίζεται σε κοινές αρχές, πολιτικές και θεσμούς. Η Ένωση πρέπει να εξασφαλίσει ότι

²²² Βλ., Χρυσόχοος Δ. Ν., «Η Ευρωπαϊκή Προοπτική μετά τη Λισσαβόνα», στην Ευρωπαϊκή Έκφραση, τ. 68, 1ο τρίμηνο 2008, σελ.21.

²²³ <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/European+Policy/>, 19/12/09

μπορεί να διατηρήσει την ικανότητα δράσης και λήψης των αποφάσεων με την δέουσα ισορροπία στο πλαίσιο των οργάνων της, με την τήρηση των δημοσιονομικών ορίων και με την εφαρμογή κοινών πολιτικών που λειτουργούν ικανοποιητικά και επιτυγχάνουν τους στόχους τους». Η ικανότητα απορρόφησης αποτελεί ένα από τα κριτήρια που τέθηκαν στην Κοπεγχάγη το 1993 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο δήλωσε ότι η «ικανότητα της Ένωσης να απορροφήσει νέα μέλη χωρίς να επιβραδυνθεί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, αποτελεί σημαντικό θέμα για το γενικό συμφέρον τόσο της Ένωσης όσο και των υποψηφίων χωρών».²²⁴

Εν κατακλείδι, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δύο επιλογές: ή να επιλέξει μια λύση εσωστρέφειας, ή να επεκτείνει τα όριά της ώστε να οικοδομήσει μια ευρύτερη κοινωνία σταθερών δημοκρατιών. Βέβαια, είναι γεγονός πως ένα μεγάλο ποσοστό των Ευρωπαίων πολιτών δεν επιθυμεί να συνεχιστεί η διαδικασία της διεύρυνσης. Ωστόσο, σε έναν κόσμο παγκόσμιων προκλήσεων, μια στατική Ευρώπη δεν θα μπορέσει να αντιμετωπίσει τα σημερινά μεγάλα προβλήματα της παγκοσμιοποίησης. Το «πάγωμα», λοιπόν, της διεύρυνσης απλώς και μόνο θα αποδυνάμωνε την ικανότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να λειτουργήσει μέσα σε ένα παγκόσμιο περιβάλλον και να ανταγωνιστεί τις ανερχόμενες ασιατικές οικονομίες. Η διεύρυνση, συνεπώς, βοηθά σημαντικά την Ευρώπη στο σύνολό της, αλλά και κυρίως τις εντασσόμενες χώρες, οι οποίες μεταμορφώθηκαν κατά την διάρκεια της διαδικασίας διεύρυνσης. Η τελευταία όχι μόνο δεν διέβρωσε τη σταθερότητα και την ευημερία τους, αλλά αντιθέτως ένωσε το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης ειρηνικά, μετά μάλιστα από διχασμούς και αντιπαραθέσεις πολλών ετών. Συγχρόνως, αυξήθηκε η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Αυτός, λοιπόν, θα πρέπει να είναι ο στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: συνέχιση, της συνετής και βαθμιαίας διεύρυνσης, αλλά συγχρόνως και η εμβάθυνση των λειτουργιών της.

²²⁴ «Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 20 μύθοι και αλήθειες για την διεύρυνση», Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2006, σελ.2.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) Ελληνική Βιβλιογραφία

Βαλντέν Σωτήρης, Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, ΕΚΕΜ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1994.

Βοσκόπουλος Γ. Α., Ευρωπαϊκή Ένωση- θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2009.

Ήφαιστος Π. & Τσαρδανίδης Χ., Οι Σχέσεις της Κύπρου με τις ευρωπαϊκές κοινότητες 1972–1990: από τη συμφωνία σύνδεσης στην αίτηση ένταξης, ιστορικό, προβλήματα, προοπτικές, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1991.

Ιωακειμίδης, Π. Κ., Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1993.

Ιωακειμίδης, Π. Κ., «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας- Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1999.

Ιωακειμίδης Π. Κ., Η Ευρώπη σε μεταλλαγή, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1990.

Ιωακειμίδης Π. Κ., Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα, Κύπρος, Βαλκάνια, Αν. Ευρώπη- προβλήματα, συνέπειες, στρατηγική, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1996.

Ιωακειμίδης Π. Κ., Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα, Κύπρος, Βαλκάνια, Αν. Ευρώπη- προβλήματα, συνέπειες, στρατηγική, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1996.

Ιωακειμίδης Π. Κ., Η Συνθήκη της Λισσαβώνας, παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2008.

Ιωακειμίδης, Π. Κ., Η Συνθήκη της Νίκαιας και το Μέλλον της Ευρώπης, ΕΚΕΜ, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2001.

Ιωακειμίδης, Π. Κ., Θα επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση;, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2007.

Ιωακειμίδης Π. Κ., Το μέλλον της Ευρώπης, η προοπτική της ευρωπαϊκής ομοσπονδίας και η Ελλάδα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Ιωσήφ Ι., «Η επόμενη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ένταξη της Κύπρου» στο Σπυρόπουλος Γ. (επιμ.), Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης- Ατζέντα 2000-Η ένταξη της Κύπρου, πρακτικά συνεδρίου, Λευκωσία, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, 1998.

Καζάκος Π., Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία. Ιστορική ταυτότητα, θεσμοί και υπερέκταση στην Ευρώπη, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003.

Κανελλόπουλος Π. Ι., Οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης-μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, Άρθρο 50, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008.

Κανελλόπουλος Π. Ι, Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

Καραφωτάκης Ε. Ι., «Οι διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο Ν. Μαραβέγιας-Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση, οργάνωση και πολιτικές, 50 χρόνια, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2007.

Κρανιδιώτης Γ. , Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Σκέψεις και Πολιτικοί Προβληματισμοί στον 21^ο αιώνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2000.

Λιάκουρας Π., Το Κυπριακό, από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007.

Λυμπερόπουλος Κ., Ευρώπη ασθμαίνουσα, η μεγάλη κρίση και το μέλλον της Ευρώπης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008.

Λυμπερόπουλος Κ., Η αρπαγή της Ευρώπης, η Ευρώπη στη σκιά της Πλανητικής Αυτοκρατορίας, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005.

Μούσης Ν. Σ., Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική, 11^η αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005.

Μπέλλου Φ., «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: από τη διαχείριση κρίσεων στην ενσωμάτωση» στο Δ. Ξενάκης-Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006.

Πεσμαζόγλου Στ., Ευρώπη-Τουρκία, αντανάκλασεις και διαθλάσεις, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1993.

Τζόκας Σπύρος, Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2006.

Χίου- Μανιατοπούλου Θ., Η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, Εκδόσεις Ε. Α. Αναστασίου, Αθήνα, 1997.

Χριστοδουλίδης Θ., «Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης», στο Κ. Στεφάνου- Α. Φατούρος- Θ. Χριστοδουλίδης (επιμ.), Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Τόμος Α', Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2001.

Helmut Schmidt, Η αυτοδυναμία της Ευρώπης, προοπτικές για τον 21^ο αιώνα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 2003.

Jean- Michel Gaillard- Anthony Rowley, Ιστορία της ευρωπαϊκής Ηπείρου, από το 1850 έως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

Neil Nugent, Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2003.

Β) Ξενόγλωσση Αρθρογραφία

Asuman Göksele, "Europeanization of the Turkish Administrative System: Enlargement as a tool of Europeanization", paper prepared for the first YEN Research Meeting, Sienna, November 2001.

George Petrakos, «Peripheral European Transition: Performance, Structure and Trade Relations in the Balkan Region», 2002, South Eastern Europe Journal of Economics 1(2003) 41-64.

George Petrakos, «The Balkans in the New European Economic Space: Problems of adjustment and Policies of Development», 2002, Eastern European Economics, Vol.40, No. 4, July-August 2002.

George Petrakos - Dimitris Economou, The Spatial Aspects of Development in South-eastern Europe, ERSA conference papers, European Regional Science Association, 2002.

Raphael Biermann, The Stability Pact for South Eastern Europe- potential, problems and perspectives, ZEI Discussion Paper, C56, 1999.

Thanos Veremis, Greece, the Balkans and the European Union, ZEI Discussion Paper, C9, 1998.

Ziya Öni, Domestic Policies, International Norms and Challenges for the State: Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era, Turkish Studies, Vol.4, No.1, 2003.

Γ) Επιστημονικά περιοδικά και Τύπος

Μαζιώτης Δ., «Προκλήσεις και εγγενή διλήμματα από την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας», Ενημερωτικό Δελτίο «Διεθνείς Εξελίξεις», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, τ. 6, 2006.

Παπαγιάννης Δ. Ι., άρθρο στο τριμηνιαίο νομικό περιοδικό «Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου», Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, τ. 2, Απρίλιος-Ιούνιος 2003.

Βασιλείου Γ., «Κύπρος τέσσερα χρόνια μετά την ένταξη», Τριμηνιαία Επιθεώρηση Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Πολιτικής, τεύχος 10, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2008
Ματσούκα Κ., Ευρωπαϊκή Έκφραση, τριμηνιαία έκδοση ευρωπαϊκού προβληματισμού, τ. 70, 3^ο τρίμηνο 2008.

Μακρυδημήτρης Α., «Τα όρια και το νόημα της Ευρώπης», Ευρωπαϊκή Έκφραση, τριμηνιαία έκδοση ευρωπαϊκού προβληματισμού, τ. 72, 1^ο τρίμηνο 2009.

Ματσούκα Κ., «Η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε, ένας απολογισμός τέσσερα χρόνια μετά», Ευρωπαϊκή Έκφραση, τριμηνιαία έκδοση ευρωπαϊκού προβληματισμού, τ. 70, 3^ο τρίμηνο 2009.

Μαυρίκος Γ., «Ο ρόλος της Ευρώπης στο παγκόσμιο περιβάλλον», Ευρωπαϊκή Έκφραση, τριμηνιαία έκδοση ευρωπαϊκού προβληματισμού, τ. 68, 1^ο τρίμηνο 2008.

Πασσάς Α., «Η Συνθήκη της Νίκαιας και η Διακυβερνητική Διάσκεψη του 2004», Ευρωπαϊκή Έκφραση, τριμηνιαία έκδοση ευρωπαϊκού προβληματισμού, τ. 40, 1^ο τρίμηνο 2001.

Χρυσόχοος Δ. Ν., «Η Ευρωπαϊκή Προοπτική μετά τη Λισσαβόνα», Ευρωπαϊκή Έκφραση, τριμηνιαία έκδοση ευρωπαϊκού προβληματισμού, τ. 68, 1^ο τρίμηνο 2008.

Βαλντέν Σωτήρης, «Η νέα διεύρυνση προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης», Σύγχρονα Θέματα, τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας, τ. 60-61.

Telo Mario, «Η διεύρυνση και η μελλοντική “Μεγάλη Ευρώπη”: θα κατορθώσουμε να συνυπάρξουμε σε μια Ευρώπη των 30;», Σύγχρονα Θέματα, τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας, τ. 60-61.

Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 20 μύθοι και αλήθειες για την διεύρυνση, Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2006.

Ομιλία του διεθνολόγου Νεάρχου Περικλή, σε Ημερίδα με θέμα: «Η Τουρκία στην Ευρώπη», Νοέμβριος 2004.

Εφημερίδες «Ελευθεροτυπία» και «Τα Νέα»

Διαδικτυακές πηγές

www.mfa.gr/

www.mfa.gov.cy/

www.euractiv.com/

<http://europa.eu/>

www.ec.europa.eu/

www.europarl.europa.eu/

www.consilium.europa.eu/

<http://eur-lex.europa.eu/>

www.diplomatia.gr/

www.imm.gr/

www.ena.lu/

www.e-telescope.gr/

www.essex.ac.uk/

www.nytimes.com/

www.ekfrasi.gr/

www.voanews.com/

www.eu-coordinator.gov.cy

www.un.org/en/

www.elesme.gr/

<http://portal.ku.edu.tr/>

www.ekem.gr/

<http://www-sre.wu-wien.ac.at/>

* Σημειωτέον ότι οι ημερομηνίες κατά τις οποίες ανασύρθηκαν πληροφορίες από τα συγκεκριμένα sites αναφέρονται στις οικείες υποσημειώσεις.